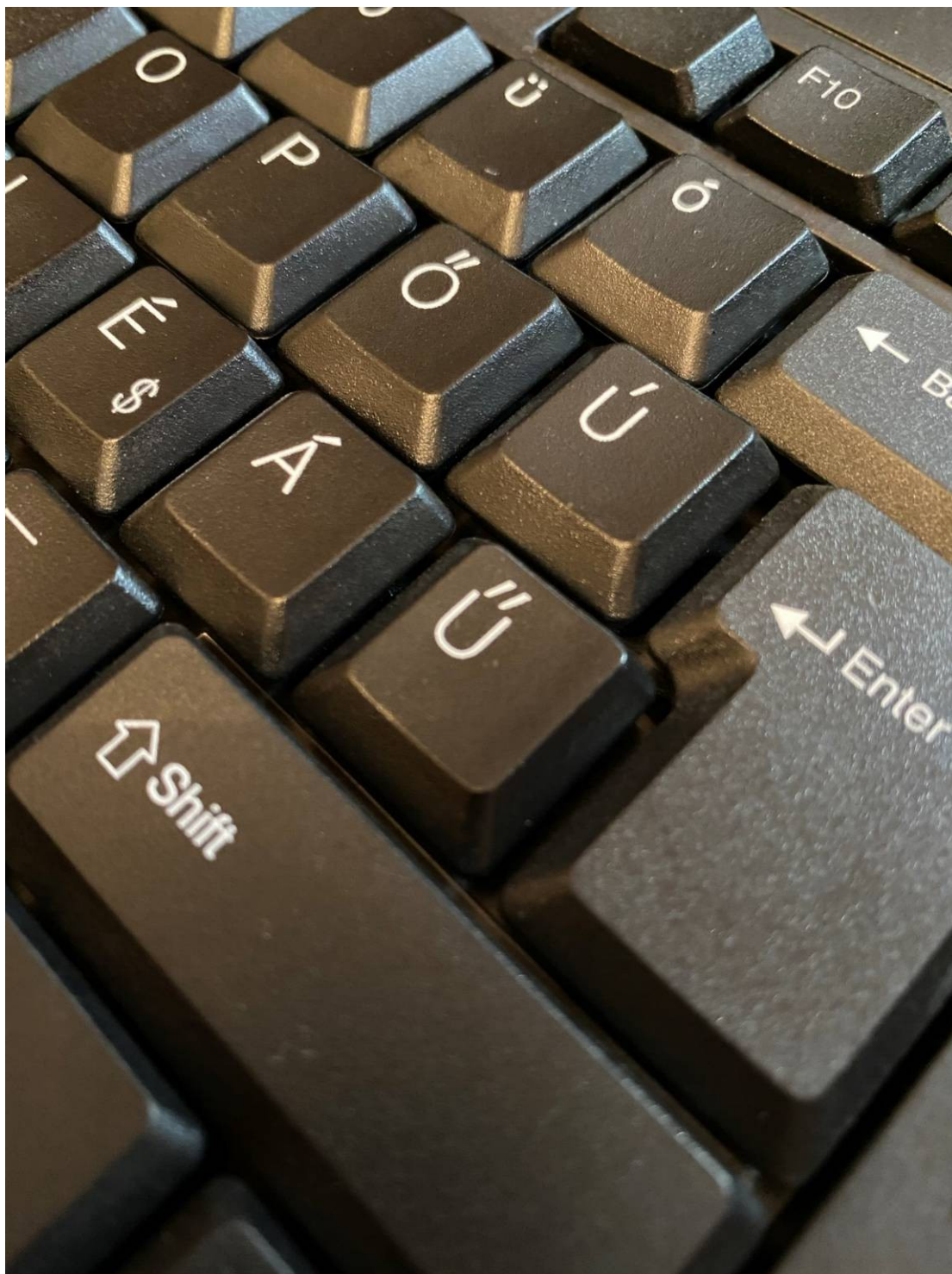

Halmos Antal

Gondolkodom, tehát írom
II. kötet

Halmos Antal

Gondolkodom, tehát írom

II. kötet

Budapest, 2020

**Jelen könyvet, illetve annak részeit a szerző előzetes írásos engedélye nélkül
tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában,
vagy eszközzel – elektronikus, vagy más módon közölni!**

**Szerkesztette és a borítót készítette:
Lónyai Péter**

(A szép munka elismerése)

Előszó helyett

Csak arra szolgál most, hogy rávilágítsak, azért kések a folytatással, mert útjára kellett bocsájtanom – a Magyar Elektronikus Könyvtár igen hatékony és baráti közreműködésével – az „A csúcstechnológiai forradalom varázslatos bércei” című gyűjtemény-jellegű könyvemet, segíteni szerkesztő barátomnak az „Ecce Homo” önéletrajzomból hiányzó .mp4 videók pótlásával, hogy be tudja fejezni, végül könyvformába rendeztem, I. kötetként, ennek a blogsorozatnak az első 11 szakaszát.

Haladhatunk tovább, immár a második kötet első szakaszával, aminek a sorszáma követi az eddigieket, azaz:

12.

És kicsit merengőbbre fogom a folytatást, mintegy pihenve az első kötet megformálásakor végzett sok keresgélés-kutatás után. Kutatás lesz ez is, de az agyamra korlátozott kutatás, az emlékeim, meglátásaim között igyekszem maradni egy darabig. Úgyhogy fotókat se tessék várni tőlem mostanság, de ne tessék félni, jönni fognak. Többek között, mert az .mp4-ek után kutakodva rájöttem, hogy az áldott-átkozott laptopomban „Fényképek” címszó alatt töménytelen (és jó) fotó van rendberakva. Türelmet kérek csupán, hadd fusson a koponyám egy-két kört, amíg még futkoshat.

Repülés, barátság, pilóták, szerelők a következő előjegyzett témakör. Óriási lehetőség betekintést nyújtani olyan közösségbe, amelynek valószínűleg világszerte azonos sajátosságai alakultak ki. Több szempontból kívül esem a körön, elég, ha annyit említek csak, hogy nem tanultam meg repülő járművet vezetni, ami a pilóták köréből mintegy kizárt, a szerelők pedig beosztottjaim voltak, ami a teljes befogadást zavarta, bármennyire is igyekeztem nem főnök-ként viselkedni. Rubik Ernő bácsival megismerkedésem előtt is, de attól fogva törvény volt számomra a minél együttműködőbb kapcsolat velük. Ő kezdő repülőmérnökök körében egyenrangúként viselkedett, pedig, ha a tudás- és gyakorlat-szintünk közötti különbséget zongorázni tudnám, én lennék Richter. Határozottan hatott a szerelőkkel folytatott viselkedésemre.

Akkor talán meséljem el itt is az önéletrajzomban leírt esetet? Ám legyen. A Repülőgépes Növényvédő Állomáson dolgoztam, Sok bajunk volt a lengyel gyártmányú PZL típusú mezőgazdasági (műtrágyázó vagy gyomirtó) repülőgéppel, egy szovjet katonai futárgép, a Jak-12 módosított változatával. Jó masina volt, a Jak is kevés veszteséggel röpködött a szörnyű háborúban. A PZL-nek egyetlen komoly baja volt: a futómű rugalmasságát a váz egyik kereszt-főtartó csövétől elrugaszkodó szerkezeti elem és az azt visszahúzó gumikötél biztosította. Na mármost a Jak naponta párszor szállt fel-le és két embert hordott a hátán, míg a [PZL-101](#) 15-20 percenként szállt fel és le, és ha nem tudott teljesen megszabadulni a tonna körüli terhétől, a leszálláskor nagyobb kitérést elszenvedő futóművet a gumikötél nagyobb erővel rántotta vissza a csőhöz. A csövet nem erre tervezték az oroszok, előbb-utóbb elrepedt, majd eltört. Nem emlékszem teljes törésre, mert az akár katasztrófát is okozhatott volna. Hónapokig hegesztettük a kiváló repülőgép-hegesztő szakemberrel, mivel az ötvözet gázhegesztést igényelt volna, és lassú kihülést, amit a gép méretei miatt nem tudtunk biztosítani, a hegesztett rész 2-3 művelet után olyan rideggé vált, hogy csőszakaszt kellett cserélni, növelve ezzel a gond hosszát.

Az egyik ilyen hegesztésre hangárba tolt gépnél álltunk két kollégával, vakartuk a kobakunkat, amikor megszólalt a műhely művezetője, idősebb, nagyon tapasztalt sváb bácsi: „Hívjuk ki Ernő bácsit.” Én csak néztem: Milyen Ernő bácsit? Hát a Rubik Ernő bácsit. Nem utolsó kalaplengetés, ha a világ egyik jól ismert repülőgép-tervezőjét tisztelője bácsizza! Úgy is történt! A rendszer által tönkretett vállalkozó – azzá vált kemény munkával, de államosították – ült a KPM-ben, íróasztal mögött, iratokat tologatott, és hanyatt-homlok rohant, ha repülőgéphez hívták. Betoppant, tegeződve (nem csendőrpertu módon) üdvözölt minket, és csak a gép mellett kezdett kérdezősködni. Hanyattfeküdt a gép alatt, nézegette szabad szemmel, aztán nagyítóval. Mi az anyaga? – volt az első kérdése. Szovjet szabvány – felelte valamelyikünk. Mondjátok. Előkerestük, és mondtuk. Most csak a hasamra ütve kerestem ki egyet a szovjet acélötvözetek közül: H15K9M5TiO. Szeme se rebbent. Tudta, hogy akkor ebben közel 70% a vas, 15% körül van benne nikkel, 9% körül kobalt, 5% körül titán. A IO-ra már nem emlékszem, kikereshetném, valószínűleg nem összetételt meghatározó jelölés. Bólintott. És hogy javítjátok most? Elmondtuk. Jó, mondta, sokkal többet tábori körülmények között nem tudtok csinálni. Hol a hegesztő? Már ott toporgott közöttünk. Hogy hívtuk-e, mint illetet volna, már nem emlékszem, de ott volt. Úgy gondolom (nem döntött, javasolt, hanem megbeszélte!) – mondta rövid gondolkodás után Ernő bácsi, a hegesztés alatt jobban le kell védeni a műveletet huzat ellen, hegesztés után hosszú percekig kell lánggal védeni a csövet a lehűléstől, (egyetértetek?) aztán azbeszt-szövettel alaposan burkoljátok be, és órákig ne nyúljatok hozzá. Úgy gondolom, az sokat segítene a ridegedés elkerülésében. Ez új volt, valóban új, nem is értettük, miért nem jutott az eszünkbe. Beült még hozzánk, beszélgettünk, nagy ember volt, párját ritkító! Néha találkoztam még vele, én is, ő is gyalog jártuk a világot. Ült a villamoson, nyűtt aktatáska az ölében. Köszöntem neki. Felállt és láthatólag igazi örömmel fogadta, hogy újra láthat.

Nagy ember után a világ értékrendje szerinti kisebb emberek következnek: a szerelők. Csak ezen a néven beszélnek róluk, pedig a repülőgépszerelők jó része komoly végzettséggel rendelkezik. Kis emberek közé sorolódnak, pedig nagy emberek a maguk területén. Mit nem meséltem el róluk a korábbi írásaimban? Lehet, most is ismételni fogok. Megírtam, miként tettek próbára röviddel a belépésem után. Megírtam, hogy a most emlegetett szerelő az általam harmonikává varázsolt Pobeda-sárvédőt milyen üstökös-tempóban hevítette-kalapálta tisztességes formájúvá. Megírtam a motorszerelőt, aki papucs-versenyző volt szabad idejében, és úgy szedte szét és rakta össze a motorokat (nem kicsiket, csillagmotorokat), hogy az szemfényvesztésnek tűnhetett akárkinek. Évek múltán keresett meg a röntgen- (és egyéb) technikus, és ittunk meg egy-egy üveg vodkát, valahányszor találkoztunk. Leghűbb olvasóm volt mindhalálig. Megírtam, hogy focicsapatot verbuváltam a szerelőkől és nagy viadalokat vívtunk igazi (sokadrendű, mégis) bajnokságokban. Nem emlékszem többre, illetve hát a művezetőre, aki jól vezette a gárdáját. Ó, dehogynem: volt idősebb szerelő, akit sittre vágta Rákosi idején, amikor a Malévnél bevezetett munkaverseny ellen szót emelt, és aki – nagyon nehezen ugyan – elmondta, milyen kínokat állt ki, amikor vallatták, anélkül, hogy egy ujjal is hozzányúltak volna. Ugratták egymást rendesen. Ha valaki leejtett szerszámot, megjegyezték: mi van, ha hidrolánon dolgozol?

A pilótákról is írtam, például azt, hogy ha nem látták egymást egy-két hétig, csókkal köszöntötték egymást (de jó, hogy élsz még! – jelenthette ez a köszöntés). Nem is folytatom, el kell olvasni a rövidesen elkészülő önéletrajzomat, az Ecce Homo-t. Miért tűnhetett az előbb úgy, mintha új lenne a téma? Egyrészt öregszem, és rohamosan romlik a memóriám, másrészt

annyi egyeztetés folyik az önéletrajzom körül, hogy rég megírt történetek, gondolatok vesznek el a messzimúló fényekben.

A zártnak tűnő közösség tagjaival baráti jellegű kapcsolatot tartottam. Tiszteltem a repülni tudásukat és a bátorságukat: a berepülő pilóták és bányászok után akkoriban a harmadik legveszélyesebb munkának tartották a mezőgazdasági repülést. Mivel a „megművelt” terület arányában kaptak prémiumot, sűrűn át is lépték a biztonsági előírásokat. Volt alkalom, hogy épp „ellenőrzésre” érkeztem, amikor nem vették észre a kocsinkat, és közepes szélben úgy permeteztek zöldellő gabonát, hogy a kerekek súrolták a vetés tetejét. Minden hajszálam égnek állt! Be is következtek balesetek: fordulóban „lecsúszó” gép reggeli berepülés közben, mert a szigorúan tiltott utasnak bravúroskodott a pilóta, a berepült útvonalat lerövidítő pilóta magasfeszültségű vezetékek repült halastó felett és megúsza. Mesélhetnék napestig...

Apropó, *bátorság*, ha már szóba került. Nem tartom magam bátornak. Csodálattal töltött el, és a mai napig élénken él az emlékezetben, most is látom a nagyváradai magyar tisztet, aki a térre nyíló utcában dübörögve közeledő szovjet tankra lövő páncéltörő ágyú mellett állva, cigaretta- tázva vezényelt: jobbra két fok, tűz! Bátor volt? Több annál, hős! Mégis érdekes gondolatokat ébreszt bennem a fogalom: *bátor*! Vajon vannak, akik genetikailag bátrak, a szülőktől, nagyszülőktől öröklik a halál megvetését (szélső esetben). Nemrég olvastam, hogy tudósok bizonyítottak tekintik: a gyermek fizikai és szellemi jellegzetességei javarészt az anyai nagymamától öröklődnek. Lehet, hogy a bátorság ezek közé a nagymamától öröklődő tulajdonságok közé tartozik? Nem árt a bátor anyai nagymama. Nem hiszem azonban, hogy azok az emberek, férfiak, nők, akik veszélyekkel teli pályát választanak, tisztán örökletes valamitől vezérelve teszik. Minden bizonnyal szerepet játszik ebben a példa követése. Nemcsak azért ámultam-bámultam a cséplőgépet etető parasztot csöppnyi koromban, mert szépen dolgozott, minden mozdulatát fegyelem, tudás, rátermettség, gyakorlat vezérelte, hanem mert észrevettem a bátorságot is, a veszéllyel szembenézést is. Aki ugyanezt a munkát vállalta, amíg nem gépesítették a feladatot, nyilván látott, esetleg kiszolgált ilyen bátor, ügyes embert, és a példa segítette a pályához vezető úton. Úgy vélem, hogy igazán nem a pillanat szülte bátrak a bátrak, bár lehetnek hősök is az adott helyzetben, mint tank alá vetődő katonák (nemcsak szovjet regék szólnak ilyenekről, más uniformisban, vagy egyenruha nélküli ellenállók is követtek el ilyen örületet), ki nem nyíló ejtőernyővel zuhanót befogó, az ernyőjét csak az utolérést követően kinyitó társ, hanem akik tudatosan készülnek, tanulnak, edzenek egy-egy pályára. Kikre gondolok? Mindenkinek beugrott, gondolom, az úrhajós, berepülő pilóta, reguláris hadsereg katonája, annak egyes kategóriái (tank, tengeralattjáró = tiszta örület!). Valóban, ők az igazi bátrak közé tartoznak, de náluk jelentősebb, mert fontosabb a mindennapi életünket támogató, védő szolgálatok, mint a tűzoltók, vízimentők, bányamentők. És én ide sorolom a súlyos veszélyeket jelentő kenyérkereső foglalkozásokat űzőket is, mint a bányászok, mezőgazdasági repülőket, utasszállító repülőgépek személyzete.

Gondolhatják, személyes ok is vezet, amikor a bátorság fogalmán gondolkodom. Két lépésem is tartható bátor tettnek. Többször hallottam nagyon eltérő véleményeket, főként az elsőként megemlítésre kerülő tettel kapcsolatban, amik között a bátorság is szerepel. 1956. október 24-én, a moszkvai egyetemen előadást tartott egy szovjet tiszt, ellenforradalomnak és mély fasiszta gyökerekből eredőnek bélyegezve meg a forradalmat. Hozzászóltam, és mindkét megfogalmazás ellen tiltakoztam. Félév múlva – felső utasításra – kizártak az egyetemről. Bátor tett volt? Nem tartom annak, mert a pillanatnyi felindulás szülte. És mennyire nem volt

igazam, illetve csak részben. Igazam volt abban, hogy forradalom volt, de abban nem, hogy az elfajulásban nem játszottak szerepet a mély fasiszta gyökerek, amelyek azóta pompázatos virágbontás szakaszába érkeztek. Évekkel később, Kalkuttában dolgozva, ugyancsak ott, más minőségben dolgozó házaspárral, elmentünk hétvégi pihenőre a kétszáz km-re lévő tengerparti üdülőbe (primitív valami volt, de tengerben fürödhettünk). A házaspár a feleségemmel elment a piacra, mütyüröket keresni. Lihegve zuhant be a kulipintyónkba, elég sokára, a két asszony. Nagy baj van, lihegték, a férjet – lincselési szándékkal – körülvette a tömeg, mert valamit, tiltakozás ellenére is lefotózott. Ugrottam a kocsinkba és rohantam a piacra, ahol már béke honolt. Találtam angolul értő embert (még ilyen helyen is több volt), aki el tudta mondani, hogy rendőrök vitték el. Irány a rendőrség. Igen, riasztottak minket, kiemeltük a hadonászó, ordibáló tömegből és elhoztuk. Hazament. Bátorság volt? Nem tudom: ezt a tettet is a bajtársi szolidaritás pillanatnyi hevülete diktálta.

Döntsék el, kérem, ki voltam, mi voltam?

Bátorság és erőszak? Itt az ideje visszatérni a szoborromboláshoz és társaihoz. Mint már említettem, vitám támadt a fránya Facebook-on. Az ok szinte nevetséges! Volt, aki egekig magasztalta a sok amerikai és őket követő néhány európai szoborrombolót, szobrokat temető, végtelenül felháborodott embert, illetve a szépen kibontakozó mozgalmat. Anélkül, hogy őket elítéltem volna, megjegyeztem, hogy Indiában nem siettek az angol szobrok ledöntésével, békésebb módszerekkel éltek, a Mahatma erőszakmentes politikájával, mozgalmával. Micsoda kirohanást, vádaskodást intézett ellenem: miért nem a sorozatgyilkosságokról beszélek, a Mahatma pedig nem volt szent.

Szentek valóban nincsenek, és kiváltképp nem a sárgolyónkon születnek. India persze ebben is különleges: Buddhából – aki hangsúlyozta, hogy nem felsőbbrendű lény, se nem annak földi képviselője – istent faragtak, Mahatma is a legjobb úton van az istenné kikiáltás útján. De amiért most szólok, ennek nincs jelentősége. Ami pár szónál többet igényel, az az erőszak megítélése. Ismétlem, nem ítélem meg az azóta hamvába halt amerikai szobordöntés-gyalázás mozgalmát, mert több évszázados egyenlőtlenség, kiszolgáltatottság, megalázottság, és több fekete (afroamerikai) megölése váltotta ki a haragot. Ettől a szobordöntés erőszak. Minden rombolás, templomé, kereszté, zsinagógáé, mecseté, Mohamed emlékének meggyalázása erőszak, nemcsak a sorozatgyilkosság, tömeggyilkosság, genocídium, kínzás. A kérdés számomra az erőszak enyhébb formáinak tekintetében dicsőítés helyett csupán a megértésig értelmezhető. Mint ahogy tudósok hada foglalkozik a háborúk jogos (önvédelmi) és elítélendő változatainak megítélésével, az erőszak legenyhébb változataival (tanári pofon, körmös) is hasonlóan kellene foglalkozni: értékelni, meddig megengedhetetlen és mikortól kezelheti a nagyvilág megérthető, elfogadható, és sohasem dicsérendő cselekménynek. Mélyebbre nem megyek, mert nagyon egyedül vagyok és maradnék pro és kontra a véleményemmel, pedig ki kellene terjeszteni a kérdést az önvédelmi mozgalmak (partizánok, gerillák) vizsgálatára is... Che Guevara külön tanulmányt érdekelne ilyen szempontból is. Hol húzható meg a határ az ő cselekedeteiben?

Ha már Indiát megemlítettem, valóban nagy meglepetés volt számomra, ahogy az indiaiak (vezetők, de a populáció java is) milyen békésen viselik, kezelik, ápolják volt elnyomóik emlékét. A golfpálya – amelynek tagja lettem – a Willingdon Sports Club része, tőle másfél kilométerre nyílik a Royal Golf Club (ugye felesleges megemlíteni, hogy India nem

királyság?), a központi pályaudvar ottlétünk teljes ideje alatt viselte Viktória királynő tiszteletére a Victoria Terminus nevet. Kalkuttában csodálatos emlékhely, a Victoria Memorial Hall őrzi az elnyomók emlékeit. És akkor nem beszéltünk Delhiről, ahol egymást érik a nagymogul emlékek. És ha végül mégis úgy döntenek, hogy saját hősök nevére keresztelnek át valamit, az műveletet nem kíséri nagy csinnadratta, rombolás, temetőbe toloncolás. Így is lehet.

Ezzel szemben a hódítók többnyire kegyetlenül romboltak. Különösen hírhedtek voltak a portugálok, akik például a Bombayhoz közeli Elephanta Caves (Elefánt sziget) rendkívüli szépségű domborműveit ágyúzáshoz célpontként használták. Bemutatom a védett helyen épen maradt központi alkotást, a Trimurtit, amely a három főistent egy faragványban ábrázolja:

Nagyságrendileg tud különbözni az emlékek állításának indoka, ha azt tisztán politikai motiváció vezeti, attól a mély tisztelettől, ami a tudomány ihletett művelői a létező emlék kezelésében mutatnak ki. Ilyen volt az Indiában még az Átkos korszak vége felé megjelent kopjafaállítók, akik magukat Kőrösi Csoma Sándor igazi magyar tisztelőinek kiáltották ki, ezzel mintegy hanyagsággal vádolva az indiai és a magyar kormányt. A fentebb bemutatott síremlék még kopjafa nélkül láttatja az oszlop ápoltságát, de ahogy a kalkuttai The Asiatic Society tudósai imára kulcsolt kézzel és sűrű főhajtással mutatják be a kis, csupa ajtó-ablak szobát, amelyben szinte étkezés nélkül dolgozott, mindennél nagyobb és tudományos tiszteletet fejez ki.

Ilyenkor meg-megállok, morfondírozva, vajon elég világos-e, közérthető-e a mesém, meg töröm a fejem, az előjegyzett, meg éppen felbukkanó témák közül melyik csatlakozik legjobban az eddigiekhez. Most talán a tudományok művelőit körülvevő tiszteletéről kellene beszélnem, de elhalasztom, mert erőszakosan elfoglalja a koponyám gondolat-mezejét a

szegénység kérdése. Hogy miért csatlakozik az éppen taglalt témákhoz, meg nem mondom. Talán az erőszakhoz kapcsolja az agyam, mert az emberiség egyik legaljasabb erőszak-rendszere a szegénység oka. Érdekes, hogy általános értelemben használtam Rabindra-Nath Tagore megfogalmazását, amit ő a vallási alapokon nyugvó indiai kasztrendszerre értett. Lehet, nem tévedtem nagyot, mert minden szegénység erőszak, kegyetlen kifosztás, végtelen megalázás eredménye, a kasztrendszer csak az emberi kegyetlenség csúcsának a csúcsa. Sok szegénységet láttam, rögtön sorolom a fontosabbakat, és mindjárt megkísérlek lépcsőfokokat is alkotni.

Gyermekkori emlékem, és nem találkozhattam a szegénység ilyen formájával másutt, mint szülőfalum, Bakonysárákány szélein. Akkor ugrott elő az emlék, amikor Indiában magyarok (mindegy, hogy milyen minőségűek) gúnyolódtak azon a látványon, ahogy a mélyszegénység putrijainak lakói, szerencsétlen, vékonycsontú asszonyok a szent (valóban az, az ország alkotmánya is védi) tehén lepényeiből, hozzá keverve mindenféle természetes szálas növényt, pogácsákat gyúrtak, amiket aztán határozott mozdulattal a putri falára ragasztottak. Nevetgéltek: miért csinálják? Tudtam, mondtam: tüzelnek vele, az ételeik készítésekor is, meg hideg téli éjszakákon fűtik velük a putrit. Micsoda elmaradottság! – jelentette ki valamelyik. Kb. 50 évnyi, – mondtam, mert villant az otthoni látvány: én még láttam magyar asszonyokat, akik pontosan ezt tették, amikor még gyerek voltam. Az építményeik se különböztek nagyon ezektől, talán csak abban, hogy a hidegebb telek miatt volt bennük valami kályha-alkalmatosság. A gúnyolódók nem örültek a felvilágosításnak.

És ez nem az alja, csak az alulról második lépcsőfok. A szegénység legaljával három országban is találkoztam: itthon, a gengszterváltás után egy-másfél évtizeddel, a Szovjetunióban, Moszkvában is, egy kolhozban is, és természetesen Indiában.

Vegyük sorra: a gengszterváltás mintegy másfél millió dolgozó embert taszított a munkanélküliség mocsarába Magyarországon. Különösen súlyosan érintette ez a cigányságot, akik már bőrük színe miatt is reménytelen helyzetbe kerültek, ha alkalmasak is lettek volna valamilyen munka ellátására, a bőrük színe miatt nem vették fel őket. Kialakult a munkát nem is keresők rétege, akik mindenféle alkalmi, sokszor törvénykerülő (fémek összeszedése) megoldással próbáltak a felszínen maradni. Akkoriban írtam olyan esetekről, amikor döggútból szereztek a húst, sőt, volt család, amelynek a gyermekei egérre-patkányra vadásztak... Nem folytatom, ez a nyomor, a szegénység legalja. Hogy a II. világháborút követő szuperinfláció másfél-két évében a mi családuk is közel került ehhez az állapothoz, ettünk csalánfőzeléket paraj helyett, az most mellékes, a forint megszületése segített, Édesanyám is talált munkát...

A Szovjetunióban Moszkvában is lehetett látni hulladékban ehetőre vadászókat, koldusokat, és meglátogattam egy közeli kolhoz, ahol a semmiből igyekeztek valami ételt összehozni az asszonyok és fiatalemberek. Főként tejből, tojásból, zöldségből állt össze az étel. Férfiembert nem lehetett látni: azokat elfogyasztotta a háború, a maradékot meg az erőltetett iparosítás. A munkatáborokról nem beszélek, azok nem a szegénység, hanem az emberi gonoszság, kegyetlenség színterei.

Indiában a mély nyomorral nem nehéz találkozni. Sokat fejlődött az ország, de minden bizonnyal ma is léteznek óriási nyomortelepek, mint amilyen a bombayi textilművek munkásainak valóságos városnegyede volt anno, ahová bemerészkedtem, ismerkedni a viszonyokkal és lefotózni azt, főként az embereket, de nagyon gyorsan kimenekültem onnan: elviselhetetlen volt a bádogg-ponyva lakóhelyek látványa már kívül is, a belsőket nem is részletezve, a sár, a

bűz, az illemhelyek körüli bizonytalanság, a mikrobolt állapota. Gyorsan szedtem a sátorfámat, bár békésen túrték a nyomulásom. Máskor igazi csőlakókkal találkoztam, akik cserére előkészített, talán másfél méter átmérőjű, beton csatornagyűrűkben laktak, épp főztek, a gyerekek meztelenül játszottak. Akkoriban az útépitésen kavicsokat daraboló asszonyok napi 1 rúpiáért dolgoztak (cca. 8-10 dollárcentnek felelt meg), ami semmire se volt jó.

Egy lépcsőfokkal feljebbinek lehet értékelni talán az itthoni éh- és/vagy fagyhalálnak kitettségét, Indiában a napi két-háromszori tea-lepény étkezést elérő és hordozható fekhelyet (csarpai vagy charpai) birtoklókat. Nincs erőm a mai oroszországi nyomor kutatására, bizonyára megtalálható ott is az „épphogy élek” színvonal.

Nem sokban különböznek a most ismertetett szintek ettől a kategóriától, mégis még feljebb helyezem a „teljes bizonytalanság” állapotának kitetteket. Különféleképpen fogalmazzák meg, de a lényeg egy: egyes személyek, családok és társadalmi rétegek kerülnek olyan állapotba, hogy a megérdemelt fizetés előtt napokkal kimerül a kassza. A már említett szuperinflációs időszakban, és még sokáig utána az Édesanyám minden hónap huszadikától kezdődően majdnem minden este sírva fakadt: nem tudok mit adni nektek holnap. Ma milliók élnek ebben az országban hasonló körülmények között, és, ha a meglátásaim megvalósulnak, a közeli fél-egy évben a számuk rohamosan fog szaporodni. Döbbenetes, hogy a közelmúltban még a leggazdagabb országnak tartott USA-ban tízmilliók süllyedtek erre a szintre: A helyzet meghatározása néha furcsán hangzik európai fülnek: nem tudja a család, lesz-e pénze a legközelebbi fizetésig; nincs tartalék, 400 USD váratlan kiadást nem tud fedezni a háztartás; nincs pénz benzinre, hogy elmenjenek szavazni; kilakoltatás a kisingatlanos kénye-kedve szerint.

Mindez miért? A profitért, amit legjobban a fegyverek, gyógyszerek, drogok biztosítanak. És a kör bezárul! A gyógyszerek ára elérhetetlen, a drog elérhető mentsvár! Másodlagos romboló hatása a profitéhségnek!

Ha profit, következhet a *pénz*. Nem elvi alapokon nyugszik a pénz iránti ellenszenvem, valószínűleg saját lassan, fokozatosan erősödő undorom hozadéka. Naponta látja az ember – ha nem vak vagy nem járja csukott szemmel a világot – az óriási, és szemmel láthatóan növekvő különbséget ember és ember között, kunyhó és palota között, ami mögött ott lapul a pénz. A pénz, ami csak formai kifejezése valaminek, elérhető vagy elérhetetlen vágyaknak. Megszámíthatatlan könyvet írtak a pénz eredetéről, fajtáiról, a szerepét átvevő pénzhelyettesítő eszközökről, ne foglalkozzunk velük, csak bukdácsolnánk, botorkálnánk. Meg is álltam, mert nem tudom a saját magamban lezajlott folyamatot még csak lekövetni sem, nemhogy értékelni, magyarázni. Megírtam korábban, hogy az Átkosban sokszor váltottam munkahelyet, sohasem magasabb jövedelmet keresve, csak normális munkalehetőségeket, annak főként emberi vonatkozásai miatt. Mindig megkérdezték, mi az anyagi igényem, mindig azt feleltem: amit ilyen beosztásban dolgozóknak fizetnek. A szocialista rendszer teljes összeomlása előtt otthagytam az állami szektort és – minden alap nélkül – vállalkozásba kezdtem, nem pénz-vágytól, hanem szükségszerűségtől vezérelten. Nem szerettem a munkakörök szerint nálunk is automatikusan alkalmazott jövedelemkülönbségeket, a kényszerű hajsza ellenére tettem halvány kísérleteket a közösség „demokratizálására”, teljes értetlenséggel találkoztam, már a 3-4 jobb fejjel erről folytatott eszmecserék során is. Hamar rá kellett jönnöm arra is, hogy ha egy vállalkozás teljes mértékben teljesíti a vonatkozó rendelkezéseket, bukásra van ítélve. A

később írt Anti-kapitalizmusban megfogalmaztam, hogy a kapitalizmus szélhámosok birodalma. Saját tapasztalatom is közrejátszott ebben. Annyi szélhámos vette körül hónapokon belül a vállalkozásunkat, hogy lehetetlen volt egyenes utat vágni a tisztességes eredményesség útját erőltetve. A kenőpénz-kényszer minden lépésben – nagyon ritka kivételektől eltekintve – elkerülhetetlen volt, akkor virágzott ki a mára mindent behálózó korrupció. A törülköző bedobására kényszerültem, ami fájdalmas folyamat volt, az első 2-3 év gyors fejlődése után sokakat meg is lepett, és nem hagyta csorba nélkül az önbecsülésemet. Rövidesen kialakult bennem az egyszerűbb, hétköznapi csuszipénz, majd borra való iránti idegenkedésem, az előbbi leépítettük, az utóbbi miatt a szolgáltatások kifizetése mindinkább a feleségemre hárult. Mára eljutottunk oda, hogy minden pénzügyet (bank, adók, járulékok, étterem, mesterrek) a feleségem intézi. Megutáltam a pénzt. Az egyenlőtlenség persze egész felnőtt életem alatt zavart, Indiában nagyon felerősödött, a gengszterváltás óta itthon is hasonló mértéket öltött mélységénység szinte naponta vált ki bennem haragot!

Ennél nagyságrendekkel jobb volt a kádári jóléti állam (Dr. Pogátsa Zoltán állítása).

A hazai állapotok járvány-ügyben negatív csúcsra járnak! A kormányzat hazudik, csodájára járhatnának a hazug mesefigurák! Münchhausen báró elszégyellné magát, ha hozzá hasonlítanák a szóvivőket. Simán a szemünkbe hazudják, hogy minden eszköz, beleértve a szakszemélyzetet, rendelkezésre áll a második hullám kivédéséhez! Egyetlen adatpár cáfolja, amit a szakszemélyzetről mondanak: az egészségügyben dolgozók száma [két éve 122 000 fő](#) volt, tegyük fel, hogy idén tavaszig ez a szám lényegesen nem változott. Március óta 6000 ember hagyta el az egészségügyet, ez durván 5%. Biztos nem betegszállítók távoztak, hanem főként ápolók, mint hírlik. Hanyagul csak kulcsszavakkal kerestem meg, milyenek az osztrák állapotok (a statisztikai hivataloknak egyébként általában nem lehet hinni, bár ott talán nem politika irányítja). Azt találtam, hogy a nyolcmillió országban 2010 végén 44 788 orvos és 83 815 ápoló dolgozott, tehát a betegápoló személyzet akkor (!) önmagában több volt, mint nálunk a teljes, kiszolgálókat is magába foglaló létszám. És Ausztriában azóta jelentősen nőtt az egészségügyi létszáma, gondoljunk csak a Bécs melletti [szuperkórházra](#). Tavaly nyáron nyílt meg, és bár tele van automatizált rendszerekkel, felvételt hirdet több területen. Kedves ismerős orvos mondta: egy évszázaddal vagyunk elmaradva ettől a szinttől.

És akkor Orbán szerint fel vagyunk készülve a járvány legyőzésére, mint naponta jelenti ki? Marha mindenki, aki nem döbben meg az ennek ellentmondó szakértői vélemények hallatán, amikből sugárzik: a magyar egészségügy összeomlott! Ennél kisebb nyomásra is kiborulhatott volna a bili, most halottak fogják jelezni a tragédia méretét!

És elszaporodtak a Facebook-on a vírus- és/vagy járványtagadók. Oly mértékben üvöltött belőlük az ostobaság, és az, hogy sebesen mérgezik meg a tudatlanság üres vázait, hogy bejegyzést írtam: aki ilyen tartalmú bejegyzést vagy hozzászólást tesz, azt kizárom az ismerőseim köréből, vagy, ha nem az, akkor letiltom. Bizonyára észrevette, kedves olvasó, hogy kisebb háború tört ki, mintha bolondok házába orvosnak öltözve törtem volna be. Elképesztő tájékozatlanság, ostobaság süt a hozzászólások döntő többségéből, igen kevesen álltak mellém. Nem vártam jó hatást, de ez az arány azért megdöbbentett. Ilyen közegben élünk!

Tegyük akkor pár lépést a járványok mezején, hátha megértjük a csetepaté okait.

Nem kell messzire visszalépünk, sőt, országot se kell váltanunk: a ballib kormányzás ideje alatt történt, hogy a most országgyilkos párt rémhíreket terjesztett az influenza-oltás, az éppen ingyen beadásra kerülő vakcina káros hatásairól, sikerrel. Nem részletezem, hosszúra nyúlna a sztori. Az oltást, mint olyat [először a feketehimlő ellen](#) alkalmazták, a részletek ebben a Wikipédia lapban olvashatók. Arra emlékeztem (név nélkül), hogy Jenner a saját gyermekének a beoltásával bizonyította az oltás hatékonyságát és káros mellékhatás nélküli voltát. Furcsának tűnhet, hogy a feketehimlőt az egész világon kötelezővé tett oltást követően, a múlt század második felében sikerült csak kiirtani. Indiai mozikban valamikor 1975 körül jelentek meg feketehimlős képek, azzal a megjegyzéssel, hogy aki ilyet lát és jelenti, jutalomban részesül. Megkérdeztem a személyzet orvosát (külön orvos a személyzetnek: hosszú!), valóban sikerült-e megállítani a járványt? Ki tudja, felelte, az ország lakosainak kétharmada még nem látott orvost, gyógyszerert. A középkorban rendszeresen pusztító pestis-járványt csak akkor sikerült lefékezni, amikor akadt orvos (ha egyáltalán az volt, nem emlékszem), aki kiderítette, hogy mocskot isznak a nyomorgó emberek. Utcai kutakat állíttatott fel, amelyek használatával sikerült megfékezni a pokoli betegséget. Ott, amiről ez a mese szól. Mert máig [nem sikerült teljesen kiirtani](#). Mik is másznak még elő a koponyámból? A gyermekbénulás elleni első valóban jó szert (itt is rácsodálkoztam a saját magát beoltó orvosra!) „Salk elsőnek saját magán, majd feleségén és három gyermekén próbálta ki.” Sokáig tartott a küzdelem, mire sikerült általánossá tenni az ellene védekezést. Az ember ugyan holtig tanul, ilyenkor is, amikor az agyát próbálja frissíteni, de nem sorolom fel a sok-sok kórokozót, amiket a mikrobiológia, immunológia atyjának, Pasteur-nek köszönhetően kiirtottak, megfékeztek, próbálnak megállítani. Nagy pusztítást végeztek egyes kórokozók, mint például az influenza, mert nem alkották meg időben az ellenszerét (spanyol nátha, kolera, malária).

Mennyire másként kezelik a járványos betegségeket ott, ahol jól ismerik, illetve, ahol ritkán fordul elő! A feleségem Indiában maláriás lett, ami csak itthon derült ki. A tipikus lázrohamot ismerős orvos nem ismerte fel, én szóltam, amikor pontosan 48 óra múlva megismétlődött a súlyos roham, hogy ez malária. Rohanás a járványkórházba, ott is fogták, és erőteljes gyógyszeres kezelést követően talán 10 nap múlva engedték ki. Mondjuk az indiai orvosnak, visszatérésünk után. Járványkórház? Az meg minek? Itt lábon járják ki a betegek, gyógyszeres kezelés mellett. Bombayban dolgoztunk még, amikor a jó 200 km-re fekvő Punában kolera-járvány tört ki. A „fehér emberek” sorra oltatták be magukat. Megkérdeztük az orvosunkat, javasolt-e az oltás? Teljesen felesleges, mondta. Egyrészt csak 50-60%-os a hatása, másrészt a kolera csak közvetlen kapcsolat útján terjed (közös élettér, étkezés, higiénia).

Ha valamiben hibáztam volna, elnézésüket kérem!

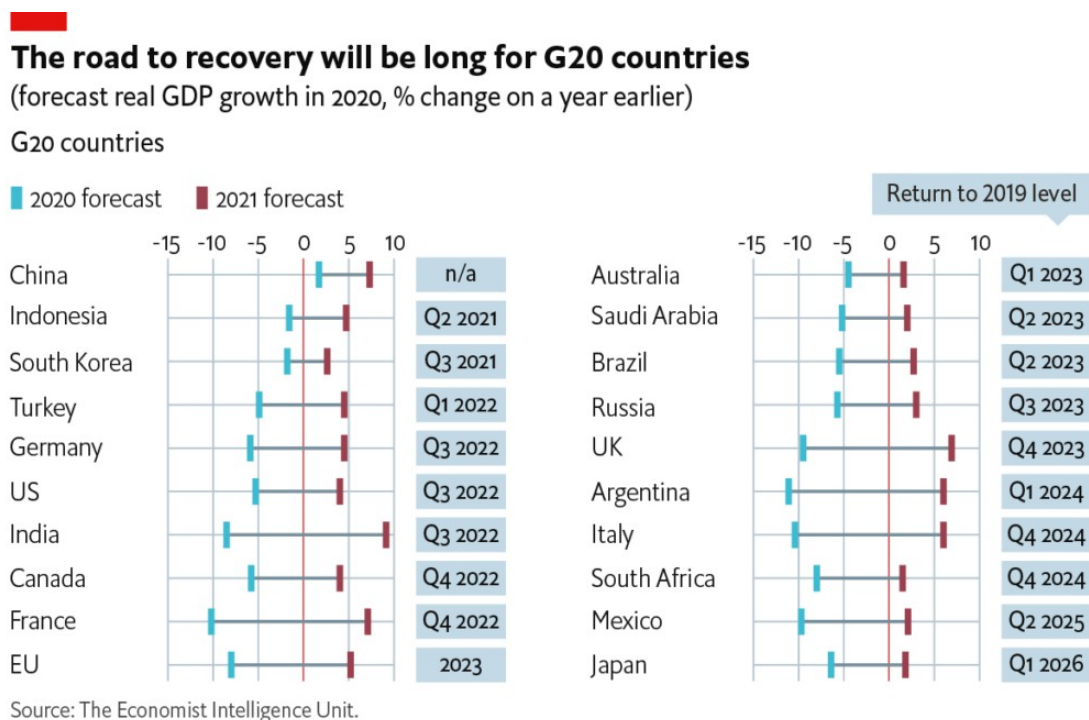
Giulio Monteverde szobra: Jenner saját gyermekét oltja be.

13.

Gondos olvasásra ajánlom a [„Tézisek a kilábaláshoz”](#) című könyvem. Az összefoglalóm egyik bekezdése így szólt:

„A kilábalás éveket fog igénybe venni. Lesznek kiugróan gyorsan talpraállók, de mire a világ eléri a járvány előtti életszínvonalat (ami globálisan kezelhetetlen, mégis...), addig teljes régióknak kell átalakulniuk, megreformálni önmagukat. A The Wall Street Journal a LinkedIn szerkesztősége közvetítésével azt meri állítani, hogy az alacsony jövedelmű (low-income) és a feltörekvő (emerging) országok akár öt évig is vergődhetnek, mire elérik a járvány előtti állapotot. Minket is az utóbbiak között tart nyilván a tudomány, azaz már alulról fogom szagolni az ibolyát (szerintük, és ha lesz még), mire a rokonaim fellélegezhetnek.”

Érdekes összevetni az idézett mondataim a világ legjobbjai között nyilvántartott „The Economic Intelligence Unit” kutatóintézet most közreadott táblázatával. A címe: A talpraálláshoz vezető út hosszú lesz a G20 országok számára. Ha ők erre számíthatnak, mire jut a többi? A jobb szélső oszlop a lényeg: visszatérés a 2019. év szintjére (a Q1-2-3-4 a negyedéveket jelöli). A Japánnak jószolt 2024 IV. negyedévet látva a szívéhez kap az ember.

Időnként rájövök, hogy hibáztam, ha nem raknám fel a kereknek látott szakaszokat a wordpress blog-lapomra, könnyebb lenne javítani. Így most visszakanyarodok pár mondattal a járványokhoz. A világ egyik legrettenetesebb járványos betegségének tartják ugyanis a leprát, és azzal Indiában elég sűrűn találkozunk, sőt, volt olyan utcasarok, ahol majdnem mindig tanyázott pár leprás, sűrűn vittünk oda utazókat, bemutatni, miről is beszélünk, amikor leprát emlegetünk. Volt vendégünk, aki a látogatás után kidobta a cipőjét, nem hitte el, hogy a fertőzés veszélye minimális.

Onnan jutott az eszembe a hanyagságom, hogy észrevettem a leprásról előkészített fotóm, amit Puriban vettem fel, talán tettem is említést róla. Most bemutatom:

Leprás nő tolóalyigán (kerekes ládikóban) – Puri, India

Látványnak valóban szörnyű: a jobb lábfeje le van rohadva, az ujjak a kezén pusztulóban vannak, a – hál'isten – nem látható arca roncs. Láttam rosszabb, alig élő esetet is. Évszázadokig szigorúan elzárt táborokba gyűjtötték őket, mert gyógyíthatatlan és fertőző betegség, nagyon sok áldozatot szedett. És a valamennyire is előrehaladott állapotban nemcsak emberi tevékenységre voltak alkalmatlanok, de emberi kapcsolatok tartására is. A modern orvostudomány, bátor és áldozatkész orvosok, ápolók munkájának köszönhetően változást hozott a kezelésükben. Megállapították egyrészt, hogy a külső bőrfelület TBC-je (így néz ki a tuberkulózisban beteg tüdeje?), gyógyszer-kombinációval – ha időben elkapják – gyógyítható, másrészt, hogy csak közvetlen kapcsolatok útján terjed. Indiában ma már szabadon járhatnak, kelhetnek. Sajnos nem érdemes közelbe engedni őket, mert a koldulásuk hatékonyságát néha rémisztgetéssel fokozzák: kinyújtják a kezüket a célszemély felé. Teréz Anya óriási érdeme, hogy felkarolta az életüket így tengető betegeket, és halálukig ápolta őket. Ezrével, ha hinni lehet a szóbeszédnek.

Most megkérdeztem az Internetet, mennyire jók az ismereteim? Hát, nem tökéletesek, bár közel jók: [lepra](#). A fő gond, hogy két típusa létezik, és hogy könnyebben fertőz, mint amit Indiában hallottam róla. Ezt is megúsztam, nem nagyon ügyeltem távolságtartásra. Most a koronavírussal óvatosabb vagyok, főként, amikor csak tőlem függ a helyes magatartás.

Hiába óvatos az ember! Tegnap az Onkológián jártam, konzultálni az ott felfedezett bél-fekélyem gyógyításáról. Sajnos, az orvos szerint egyelőre nincs lehetőség terápia kidolgozására, mert a szövettan nem mondott többet, mint hogy nem rákos. Újra fogja tükrözni a fekélyt időszakonként, legközelebb januárban, hogy lássa, romlik-e javul-e. Nem hangulatjavító állapot. Ennél is rosszabbul hatott azonban, hogy a várakozók között volt egy úriembernek nem mondható alak, aki a maszkot az orra alá nyomva hordta, és vadul köhögött. Rászóltam és hat méterrel arrébb ültem. Most két hétig törhetem a fejem, megfertőzött-e vagy sem?

Az rendellenesen mély hangulatom és a katasztrofális Covid-hírek mellett újabb bánatom ért: FB bejegyzés foglalkozott a Magyar Országos Levéltárban tárolt, az [Oleg Kosevoj Szovjet-ösztöndíjas Iskola](#) életével foglalkozó dokumentumokkal, illetve az azokból kiemelt – nekem fölöttébb gyanús –, állítólag ott sűrűn cserélt ideológiai propaganda vásznakkal és a diákokról, tanártársakról készült (rágalmazó?) jelentésekkel, jellemzésekkel. Felháborodva kértem meg a bejegyzőt, tegye lehetővé a dokumentumok megtekintését, vagy törölje a bejegyzést! Az illető a figyelembe ajánlotta az Országos Levéltárban tárolt 12 dobozt, de inkább törölte a bejegyzést, hogy ne kelljen szomorú élményben részesülnöm. Miért bánt a dolog, hiszen lehet valóság-tartalma is? Elég keményen folyt még az Iskola első éveiben a szocialista (kommunista) rendszer megvalósításáért vívott, a Szovjetunió által az élet szinte minden területén támogatott harc. „Ez a harc lesz a végső...” – jutott eszembe, mert a szegényebb néprétegek talán hittek is a mind sűrűbben énekelt Internacionálé-nak. Megírtam a hölgynek: ha igaz, amit írt, akkor az nem elszomorítana, hanem dühöt váltana ki belőlem. Elkezdtém kutatni, mi is történhetett, mi zajlott az intézmény létrehozása, majd működése körül. Találtam józanabb ismertetést is, amely talán nagyrészt ugyanazokra a dokumentumokra támaszkodott, amire a bejegyző, mégis realitásnak tűnő képet festett a nem zavarmentes folyamatról, amit – csak most értesültem róla – az általam ott töltött évet követően felszámoltak. Furcsának találom. Az írás [itt olvasható!](#) Ebben is vannak zavaró momentumok. Megküldtem a hölgynek az írást és az észrevételeimet: „Pl. azt írja, hogy a származás szerint döntöttek a felvételtől, majd később, hogy az 1952. évtől már a tanulmányi eredmény volt döntő. Hosszú lenne elemezni, biztos, hogy a származást nagyon figyelték, de a munkás-paraszt származásúaknál is figyelniük kellett a tudásra is, kezdettől fogva. Érdekes, hogy a kikerülők matek tudásával végig bajok voltak, a szovjet oktatás eredményeihez képest. Rossz az utolsó pár sor: biztos nem az Oleg Kosevoj mondott csődöt, mert válogatottak voltak a tanárok, kémiát például műegyetemi tanár adott elő, és kint zsenik, valódi zsenik sora született, amellet, hogy szuperkáder gyerekek meg kibuktak. Számomra nagy élmény volt a Kosevoj, sokat, keményen tanultam, kint is a legjobbak közé tartoztam. Ebben az összefoglalóban sincs szó jelentgetésekről, lózung-váltogatásokról.” Jelentgetések, mószerolások persze lehetnek, anélkül, hogy tudtam volna róluk, de az ideológiai ígírdetés abszolút felesleges és enyhén szólva is kisdéd módszerével találkoznom kellett volna, ha lett volna.

Na, itt pontot teszek a témára. A rendszer egyik bölcsője volt nyilván, de nem kókuszdiókat ültettek a padjaiba. Az akkori történelemtanárommal később összehozott az élet, kiderült, hogy az alakuló rendszer vad ellensége volt. A kérdésemre, akkor hogy taníthatta az ő elveivel nyilván ellentmondó történelmet (a győztes történelmet? gőzöm sincs, mit is tanultunk akkor?), azt felelte, olyan kiváló koponyák voltak a tanulók, hogy mint a szivacs szívták magukba a tudományt, pedagógus számára nincs nagyobb jutalom, mint ilyen fiatalokat oktatni. Ha esetleg putriban nő is fel valaki, bizonyára nem szereti, ha az építő szarát az orrára kenik. Akármilyen furának is tűnhet, sértve érzem magam!

Az Oleg Kosevojról természetesen eszembe jut a nagyobbik bátyám, Lackó. Ő fogta fel elsőnek a II. világháború után, hogy a szüleink, pedagógus apa és üzemi adminisztrátor anya képtelenek az általános iskolánál tovább fedezni a taníttatásunkat, hiába volt ingyenes az állami oktatás: etetni, ruházni, utaztatni, tankönyveket, egyéb taneszközöket venni csak kellett. Megbeszélte, hogy kérjük kollégiumi felvételünket, majd egyetemi ösztöndíjat. Négy évvel volt idősebb, akkor került a nem tudom, még minek hívott külföldi tanulmányokra

előkészítő intézetbe, amikor az a Pomáz melletti Csobánkán indult, majd a Vár oldalába költözött. Ő se tartozott a hülyegyerekek közé, és nem volt se munkás, se paraszt származású. A Kazányi Egyetemet végezte el, ahol Lenin is tanult egy-két évig. Ez lényegtelen, csak beugrott. Vörös diplomával végzett. Nagyon szerettem, mert az általam felállított „igaz kommunista” kategória jeles tagja volt, mindent elkövetett, ami tőle tellett, hogy az egyenlőség elérhetetlen célja felé tolja az ország szekerét. Korai halála mentette meg attól, hogy beleőrüljön abba az élménybe, amibe ma az ország nagyobb részét tapossa a rendszer és annak kormánya. Bizonyára kitüntetésnek venné, ha lekomcsíznák.

Motoszkál a fejemben a matematika. Vajon miért bizonyultak matekból gyengének az ösztöndíjjal a Szovjetunióba kijutott diákok. Köztudott, azt hiszem, hogy a magyar matematika-iskola jóval a II. világháború utánig kimagasló volt. Kevésbé ismert tény, hogy az orosz-szovjet iskola is kiváló (volt és ma is az). Ha csak három magyar matek-óriást rántok elő a netről – Erdős Pál, Fejér Lipót és Hajós György –, már nem férhet kétség hozzá, hogy a kezük alól kikerülő tanárok se lehettek utolsók a nagyvilágban. Közbevetőleg: Fejér Lipótról regéltek gyerekkoromban, hogy nem birkózott meg az alapműveletekkel, amikor valami levezéssel eljutott azokig, a segéderőknek kellett befejezniük. Rég megoldott kérdés, nyilván: átvették gépek az ilyen műveleteket, meg majdnem minden mást is. Az orosz-szovjet matematikai iskolákból is elég három nevet említeni – [Anatolij Tyimofejevics Fomenko](#), [Msztyiszlav Vszevolodovics Keldis](#) és [Grigorij Jakovlevics Perelman](#) –, hogy felkapja az ember a fejét: hoppá, itt valóban óriások művelik ezt a nem könnyű tudományt! Nem látom azonban az okokat, amik a magas küszöböt okozhatták a magyar diákok számára. Talán érlelni kell még a kérdést? Töröm a fejem rajta egy-két éjszakát, hátha rájövök! Nyelvi? Hát épp matekban lehetett a legkönnyebben nyelvet váltani, ha jól emlékszem... Hm. Lehet, hogy egyetlen éjszaka elég volt a probléma megfejtéséhez. Az én évfáratom matek tanára a nép egyszerű gyermekeként tűnt fel, mint rendkívüli matematikai képességekkel megáldott favágó. Fejből köbözte a brigád teljesítményét. Kiemelték, és gyorsított tempóban végezte el az iskoláit. Lehet, hogy valóban zseni volt, de pedagógusnak rossz, ezt mi, a diákjai éreztük, részrehajló volt például a lányok felé. Egyetlen hiba, de pecsétet süt az egész ország oktatására? Ellentmondok a saját fentebb kifejtett véleményemnek, de talán ez is elképzelhető?!

A gondolatvilágomban jelentős helyet foglal el a *hazaszeretet és a honvágy*. Miért együtt jutottak most az eszembe? Talán okkal. Bizonyára van is összefüggés a két érzésvilág között. A haza fogalma a mai nacionalista rendszerben erősen túlzó hangsúlyt kapott, az ellenzék, nem szimpatizánsok megbélyegzésének, kirekesztésének eszközévé vált. Pedig a hazaszeretet nem öröklött érzés, nem is a politika igazolására szolgál. Beleszületünk az adott környezetbe, hozzá szokunk a szépségeihez, csúfságaihoz, szerencsés esetben az emberi kapcsolatainkban is szerencsések vagyunk, legrosszabb esetben képesek vagyunk annak békáit is lenyelni, végül elődeink, szeretteink és utódaink köre döntő befolyással van a közérzetünkre. Ha sikerélményekben is részesít minket ez a világ, szeretni fogjuk, *hazává válik*. Igen, szerintem ez a lényeg, a hazaszeretet nem kötelesség, hanem elégedettség eredménye. Ha valaki már nem érzi annak a hazáját, az az esetek döntő többségében nem a hazájából kisserető bűne, hanem a hazáé! Politikusok, ha nem értitek, távozzatok az osztályotokból, ami szerintem ugyan nincs is, de értitek, ugye?

A honvágy ennek a folyamatnak a függvénye. Ha a haza szerethető, vágy alakul ki, hogy ott tölthesse, élvezhesse az életet az ember. Amint örmény barátnőm (csak az volt, de annak csodá-

latos) kifejtette, olyan mély érzéssé válhat, hogy aki tizenvalahány évet eltölt ilyen környezetben, azt már nem lehet kivágni onnan. Ha el kell hagynia, elveszti a gyökereit, és akár bele is pusztulhat!

Nekem ez az ország régóta nem a hazám.

Elesépeltnek tűnik, de csak elő-előmászik az emlékszivataramból a *nők és szerelem* témakör. Fontos is, az egyik legfontosabb, és a szüleim nagy hibája, hogy nem foglalkoztak vele. Igaz, ha valaki elolvassa a gyakorlatilag kész, csak jóváhagyásra körbeadott önéletrajzom, könnyen megérti: egyszerűen nem volt idejük, meg nem is olyanok voltak a körülmények, hogy ezt a rendkívül bonyolult témát egyenként (mert csoportosan nem érheti el a célját) megbeszéljék velünk a pubertás-korban, meg az után. Én például 14 évesen kollégiumba kerültem, csak látogatni, meg mosnivalókat vinni látogattam haza. Na, meg ünnepelni, természetesen.

Amúgy meg nagyon zárkózott lélek voltam, két-három barát előtt nyílt csak ki a szívem. Túlságosan költőire sikerült: csak velük tudtam nőkről, nőkkal kapcsolatos érzelmekről beszélgetni. Velük is ritkán, inkább ők kezdeményeztek, bátorítottak vagy akár le is hülyéztek. Nemigen ment nekem a dolog.

Maradjunk is ennyiben, a többi ismétlés volna, írtam róla legalább két könyvben. A szerelem miatt lehet, hogy visszatérek még ide, hozzátok, akik ennél többet vártak volna.

Itt is vagyok, semmivel se bátrabban. Mert mit is írhat az ember a nőkről? Nincs két egyforma nő a világon, hacsak egyben nem egyformák: mindent másként csinálnak, mint a férfiak. Legalábbis amit csak másként csinálhatnak: nem teríthetnek fordítva például, mert még a balkezes férfinak, nőnek úgy terít a világ (már, ahol terítenek egyáltalán), mint a jobbkézesnek. De a ruháikat az egész világ fordítva gombolja, az ősi szabó és szabóság is, a mai gépesített nagyüzemek is. Ötven éve meg kell fordítanom a WC-papír tekercset, ha a feleségem rakja be a tartóba. Nem is tetszik érteni, ugye?

Kérdezik (inkább kérdezték régen), milyen a nőtípusom. Eleinte azt válaszoltam, mindegy, csak legyen agya is, aztán szinte követve a szokásos kérdéseket, hozzátettem, hogy a haja színe nem számít, lehet barna, szőke, fekete, nem festett vörös, ha formás. És legyen jó lába, mert minden rendes férfiember a lábánál kezdi értékelni a szeme elé kerülő nőt, és felfelé halad. Előfordultam az életemben ritka esetek, amikor egyetlen kis testrész komolyan felkeltette az érdeklődésemet. Pesti, tömött buszon női kézfejet láttam meg kapaszkodó szíjban. Annyira kecsesnek találtam, hogy elbűvölt, megpróbáltam eljutni hozzá. Mire odaértem, eltűnt: vagy leszállt, vagy nem kapaszkodott már. Nem megy ki a fejemből.

Úgy tűnhet, hogy csak fizikai szempontok vezéreltek, pedig éppen az volt fiatalkorom egyik fő korlátja, hogy érzésre volt szükségem a szexhez. Nagy baj a fiatalokban. És, ha már kiírtam, hogy szerelem, megjegyzem, átéltem életem során olyan szerelmet, ami minden mást kizár az ember életéből. Tarol. Megvakít, elhülyít, normális gondolkodásra képtelenné teszi áldozatát. Nem vágyjon senki vad szerelemre. Azt mondják, főként tudósok, hogy vegyi folyamatok váltják ki a komoly érzelmeket nő és férfi között. Igazat adok nekik, hangsúlyozva, hogy a vegyi akármilyen méreg is lehet!

Ha már nő, ugrok jó nagyot, kettősugrásnak is nevezhetjük. Beszélgessünk kicsit Amrita Sher-Gil-ről. Ifjabb lányom azért kaphatta az Amrita nevet, mert a zseniális festőnő neve

bekerült a hivatalos magyar névjegyzékbe, amiből hármában, a feleségemmel és anyósommal választottuk. Akkor ismertem meg a modern indiai festészet szerintem – és lassan általánosan elismert – legnagyobb alakját, amikor még se édesapja szülőhazája, India, se édesanyja szülőhazája, Magyarország nem foglalkozott vele megfelelő szinten. Pavilonigazgatóként percekre el voltam foglalva, néha tudtam csak időt szakítani, amikor egyébként is a városban volt dolgom. Így sikerült, szinte futólépésben (múzeumban bűn) végigtalpalnom a [National Gallery of Modern Art](#) termein. Azért meg-megálltam, de két teremben földbe gyökerezett a lábam. Olyan óriási művészeti értékeket képviselő festményeket csodálhattam meg, hogy azonnal, vagy egy-két éjszakát követően kijelentettem magamnak, mert mi mást is tehettem volna, hogy India modern festészetének legnagyobb alakját ismertem meg. Nem kellett foglalkoznom félmagyar származásával, ami később büszkeséggel töltött el, mert a festményei között magyar tájak és emberek is szerepeltek. Viszonylagos kezdeti sikertelensége több tényezőnek tudható be: idegen származásának (pedig a génjeiben az indiaiak uralkodnak, a bőre-haja színe ordít), annak, hogy talicskás és cigány magyarokat, melózó és érinthetetlen indiaiakat (is) festett, hogy több mint szabados életet élt. Tulajdonképpen a kettős ugrásom egyike, hogy évtizedekkel tudtam meg a neves történész, Khushwant Singh (Kusvant Szing) tollából, hogy szegény a népiesen fehérmájúnak nevezett szenvedélybetegség áldozata volt. Mindezen hendikepek ellenére lassan, főként rendkívül fiatal halála után kibontakozott a kátyúból, világhírré emelkedett (ittthon kevésbé), olyannyira, hogy ismerek olyan indiai üzletembert, aki egymillió dollárt fizetett valamelyik festményéért.

Amrita Sher-Gil: Indiai nők piacra mennek (Wikipedia)

A kettős ugrás másik fele a festészetre áttérés. Ezzel fogom kezdeni a következő szakaszt.

14.

Megígértem, hogy a *festéssel* folytatom. Tudatában vagyok, hogy lehetetlenre vállalkozom: a művészetek talán legváltozatosabb ága, mindenesetre az építészetnél és szobrászatnál szerteágazóbb. Egyszerű fizikai jellemzője is segítheti ebben: a kétdimenziós volta. Síkban elfér, könnyen mozgatható, nem kell a bemutatásához más, mint fal, vagy állvány, a létrehozása is egyszerűbb a másik említett kettőnél: vászon, vagy más síkidom, ecset, festék, szén vagy karc-szerszám, jó szem és hihetetlen sok tehetség.

Elregéltem a feleslegeset. Lássuk, hogy ismerkedtem a festéssel, miként bővültek az ismereteim? Templomoknál kezdődhetett a folyamat, bár nem jártam sűrűn templomba, gyermekkoromban nem igen volt alkalmam másutt festményeket látni. Kis faluban születtem, ott nem volt festmény másutt, mint a kis templomban, kocsin közlekedett a világ, az első autó láttán összeszaladt a fél község. Suli előtt költöztünk Nagyváradra, ott már változatosabb világ nyílt meg előttem, de sokan voltunk, majd jött a háború, menekülés, istennyila. Festményt ott is csak a székesegyházban láthattam. Szinte hihetetlen számomra is, ahogy írom, hogy ezzel a csodavilággal is – akár a zenével – Moszkvában kerültem közelebbi kapcsolatba. Ott se azonnal: az első évfolyam pokolian nehéz volt, a másodikban kezdtem kikukkantani az egyetemi-diákszallói életből, és a zene előbb tárta ki a kapuit, mint a többi művészeti ág.

A művészeti kincsek két csodálatos tárházát látogattam, sajnos, nagyon ritkán: a [Tretyjakov Galériát](#) és a Puskin Múzeumot.

Később, még az Átkos Leningrádjában, majd a gengszterváltás után túrán jártam az [Ermitázs](#)-ban is (a link virtuális látogatást nyújt). A különbség óriási volt. Az Átkosban kis sorbaállás után kapott az ember jegyet, majd nem nagy tömegben hozzá tudott férni mindenhez, ami felkeltette az érdeklődését. A friss élmény elkésérítő volt. A látogatók buszai betöltötték a teret, a tömegben alig lehetett mozogni, és amikor elérkeztünk a [francia impresszionistákhoz](#), akkor az idegenvezető intett: negyedórájuk van a 20 terem megtekintésére. Nem volt érdemes nekiindulni, mégis, szinte futólépésben végigjártam, valamit a színekből lehetett érzékelni. Megpróbálok egyet elővarázsolni. Sikert, lentebb mutatom be. Itt [37 képre](#) lehet rányitni.

Gauguin: Nő gyümölcssel (Ermitázs, Szentpétervár)

A Tretyjakov-ból három képet mutatok be. A világhírű Rubljov Szentháromság táblaképét, Siskin „Reggel a fenyvesben” festményét, valamint Repin „Rettegett Iván és fia” művét.

Rubljov: Szentháromság (Moszkva, Tretyjakov Galéria)

Mindegyik kép rendkívüli. A Szentháromságot tartják Rubljov legjobbjának.

[Iván Siskin](#) egyike a legjelentősebb tájfestőknek, magam is igencsak kedvelem. Világhírű képét, a „Reggel a fenyvesben”-t mutatom be, szinte illetlenség ezt a képet ismertetni, de hát gyönyörű!

Iván Siskin: Reggel a fenyvesben (Moszkva, Tretyjakov Galéria)

A Tretyjakovkában látható számtalan utolérhetetlen festő képei közül [Ilja Repin](#) festménye, a Rettegett Iván és fia, Iván a borzalmas családi tragédia hiteles ábrázolása. Úgy tudja a világ, hogy a cár felindulásában sebezte halálra utód-fiát. A kép tökéletesen fejezi ki ezt, felesleges bármit hozzáfűzni:

Ilja Repin: Rettegett Iván és fia (Moszkva, Tretyjakov Galéria)

A [Puskin Múzeum](#) (a magyar Wikipedia-lap nagyon gyenge) létrehozását Cvetajev professzor kezdeményezte, akinek a lánya, Marina Cvetajeva ismert költőnő, a szovjet terror üldözöttje volt. Kedvelem a verseit, ezért örömmel nyújtom át egyik versének jó magyar fordítását:

Én téged elpöröllek...

Én téged elpöröllek égtől és földtől, nem menekszel,
mert a vadon volt bölcsőm, és koporsóm is az lesz egyszer,
mert úgy járok a földön – csak félig földet érve,
mert téged senki így nem font még énekébe.
Én téged elpöröllek koroktól, éjszakáktól,
aranyos lobogóktól minden kardvillanástól.
A kulcsot elhajítom, kutyád szélnek eresztem,
virrasztóm földi éjed, házörző ebnél éberebben.
Mástól, s attól is, attól az egyetlentől, elpöröllek.
Nem leszel senkié, magam se nézek másra többet.
Attól is, kivel Jákob birkózott, elragadlak
az utolsó vitában – hallgass! – igen, magamnak!
De amíg nem teszem kezed a melleden keresztbe,
addig – hiába minden! – a magadé leszel te:
lendülsz éteri tájra, egekbe bontva szárnyat:
a mindenség a bölcsőd, a mindenség lesz síri ágyad.

(Rab Zsuzsa fordítása)

Cvetajev célja az európai művészetek méltó bemutatása volt. Sikerrel járt, ma a múzeum 700.000 festményt, szobrot, rajzot, alkalmazott művészeti tárgyakat, fényképet tárol és mutat be gyönyörű környezetben. Sok áramlattal ebben a múzeumban ismerkedtem meg, nagy hatással voltak rám például a németalföldiek, be is mutatom gyorsan Rembrandt egyik remekét.

[Rembrandt](#): Ahasvérus és Hamán Eszter ünnepén, másként Eszter lakomája (Moszkva, Puskin Múzeum)

Az igazi nagy meglepetést, csodálatot a komoly tanulási lehetőséget nyújtó impresszionista-gyűjtemény nyújtotta. Már a kezdetekkor a szerencsétlen flamand van Gogh-ot [szerettem talán legjobban](#), de az egész gárda – Degas, Cézanne, Toulouse-Lautrec, Renoir, Gauguin – elképesztett új szemléletükkel, stílusukkal, színeikkel. Később, utazóként előfordult, hogy ezért a gyűjteményért szaladtam be a Puskinba.

Ott látható van Gogh egyetlen festménye, amit el tudott adni. Úgy tudom, a nagybátyja vette meg, hogy éhen ne haljon. Nem ez a kedvencem, a napraforgós, sárga-varázslatban úszó képeit jobban szeretem, de ez a festmény érdekesség:

van Gogh: Arles, Vörös szőlőhegy (Moszkva, Puskin Múzeum)

Életem festményekkel kapcsolatos egyik legnagyobb élménye az amszterdami [van Gogh Múzeum](#) volt, amit szegény Amrita lányunk végignézett velünk. Kicsi volt, de szófogadó, ritkán vetette fel magát, de rettenetesen unhatta. Itt, Amszterdamban állt meg valamelyik kép-tárban (majdnem biztos, hogy a Rijksmuseum-ban), és kérdezte meg: ki az a néni a gyerekekkel, aki sok képen szerepel? Azonnal otthagytuk a múzeumot, kimentünk a közeli parkba, ahol csöpörgő esőben, tóparton vidáman játszadozott, míg haza nem mentünk a szállodába, hogy meg ne fázzon.

Aludtam egyet és megerősödött bennem a lehetetlenség tudata. Nem járhatom az utam múzeumról múzeumra, mert végtelennek tűnik a múzeumok, képtárak láncolata, amiket volt szerencsém meglátogatni. Többön sietve tudtunk csak áttalpalni, ami – megismétlem – bűn, de mit tehet az ember, ha vágyai szárnyakon járnak, de az idő kerekai se lusta jószágok. Az egyik ilyen „jaj, hát csupa szépség, haladjunk tovább” élmény a drezdai Zwinger-hez kötődik. A város még a szörnyű bombázások emlékeit viselte magán, nem is értettük, hogy mentették meg a csodálatos festményeket. Világhírű festők olyan képeit bámulhattuk, amelyek előtt az egész világ hajt fejet. Mégis, ha egyetlen múzeum ilyen élményt jelenthet, hogy mutassa be az ember korlátolt térben (terjedelembe) és időben (fut a korom, futok utána) a világ festészetét?

Nincs más lehetőségem, mint korokat, irányzatokat egy-egy festővel és annak egy-egy képével bemutatni. Így is hihetetlen merészség, amire vállalkozom. Mert például rákerestem korokra, és ezt találtam (egyebek közt): [OWL](#). Az ismertetett irányzatok többségét ki kell hagynom, mert sohasem érdekeltek, nem ismerem őket, azaz nem beszélhetek átfogóan festészetről, csak festészetről, amit én szeretek. És rákérdeztem a világ legérdekesebb múzeumaira, kíváncsian, hányban jártam, és mit találtam? A talán legjobb összeállítás 14 múzeumot (múzeum-csoportot) sorol fel, ebből nyolcat láttam: Rijksmuseum, Amszterdam; El Prado, Madrid; Ermitázs, Szentpétervár; Uffizi, Firenze; British Museum, London; Vatikáni Múzeumok, Róma; Egyiptomi Múzeum, Kairó; Louvre, Párizs. Nem sikerül szomorkodnom, hogy csak nyolcat tűzhetek ki a skalpfüzéremre, sajnos. A Vatikáni Múzeumok óriási birodalom, csak ott hónapokat tölthetne el a földi halandó, hogy megsejtse, milyen örületes műkincs-vagyont halmoztak fel a pápák, az Egyiptomi Múzeum azonban csak a fáraók sírkamráinak falfestményeiből nyújt valamit (ha jól emlékszem). Viszont a budapesti Szépművészeti Múzeum, Nemzeti Galéria és több vidéki képtár, kiállítás mellé sorolhatom a müncheni Alte Pinakothek és Neue Pinakothek különlegességeit, a spanyol városokban, Olaszország más képtáraiban és Indiában látottakat, máris szépen kikerekedik a tárházam.

Na, elveszett ember vagyok: nem tudom megállni, hogy ne tegyem fel Peter Paul Rubens-nek az Alte-ben kiállított képét:

Peter Paul Rubens: A kiátkozottak bukása (Alte Pinakothek, München)

Szabatosságra és teljességre nem törekedve felsorolom az általam valamennyire (kicsinykét) ismert korszakokat, irányzatokat, amikkel a továbbiakban foglalkozni merek: keresztény oltárképek, ikonok; németalföldiek; nagy orosz festők; olaszok; spanyolok; impresszionizmus; cigány festészet; naiv-népies festők.

Vegyük sorra őket, gyűjtöttem kis erőt, mert megtettem azt a (most néztem meg Google-térképen) jó 2 km sétát a lakásunktól a BAH csomópontig, ami a legjobb erő-visszatáplálási távolság volt, a harmadik vagy negyedik lépés, a legkeményebb műtétjeim után, amikor 15

kg-ot fogytam. Most ismét itt tartok, ezúttal vénülés miatt. Panaszból elég, lássunk hozzá a szórakoztató munkához.

A keresztény oltárképek, ikonok témakörben már bemutattam az egyik lehetséges legjobbat, Rubljov ikonfestő aranykezű nagymester Szentháromság képét. Gyönyörű gyűjteménnyel dicsekedhet a Szépművészeti Múzeum és a Nemzeti Galéria is, ha időszakos kiállítást nézünk meg ott, többnyire betekintünk a keresztény templomképek termeibe is.

De Rubljovnál megállunk egy pillanatra. Nemcsak festőként töltött be számomra feledhetetlen szerepet, hanem Tarkovszkij világelső filmjének, a Rubljovnak összekötő alakjaként. Nehezen írok le ilyen minősítést, de Tarkovszkij 4-5 filmjének ismeretében kialakult bennem, hogy ő minden idők legnagyobb filmrendezője, és a Rubljov filmet pedig minden idők legjobb filmjének tartom. Ha a feleségem ezt most hallaná, kézzel, lábbal hadonászna: míg én többször megcsodáltam a filmet, majd – minden elérhető Tarkovszkij-filmmel együtt – DVD-ben is megvettem, ő nem hajlandó többet ránézni. Hát, vannak benne szörnyű jelenetek, nem vitás. Annyira érdekelt, igazam van-e Tarkovszkij és a film értékelésében, hogy sok nemzetközi filmes, filmszövetség értékelő-listáját végignéztem: vagy igazat adtak nekem, vagy közel azonos vélemény nyilvánítottak.

Szinte meglepetésként is érhetik az embert szárnyasoltárok. Keresgélek, kutatgatok itt-ott-amott, nem találok rá arra a közeli Felvidéki városkára, ahol barátok mutatták meg nekünk a környék valószínűleg legszebb szárnyasoltárát. Már le akartam mondani róla, amikor felpattantam: hiszen megírtam! Nem telt bele két percbe, itt is van: Korpona (ma Krupina). Nem találok a szárnyasoltárról készült fotóm, a magyar Wikipédia-lapban pedig ennyi szerepel: „Plébániatemploma 13. századi román eredetű, háromhajós bazilikatemplom, melyet 1669 és 1705 között barokk stílusban építettek át. Késő gótikus szárnyasoltárának képei 1500-1520 körül készültek a korponai M. S. mester műhelyében.” A kutatásaim közben olvastam, hogy a világ legmagasabb szárnyasoltára Lőcsében található.

Sok időt és energiát pazaroltam erre a témára. Azért érdemes elzarándokolni Krupinára, talán ma is büszkék a pazar művészeti emlékre és megmutatják.

Következnek az ámulatra méltó németalföldiek (ne tessék kritizálni a megnevezést, tudom, nem teljesen egységes vonulatról van szó). Nem is magyarázom tovább: [itt egy jó leírás](#). Azt hiszem, sikerült érdekes [Peter Paul Rubens](#) festményt bemutatnom fentebb. Jól eldugott, legalábbis, fényre hoztam. Ő egyébként egyike a legnagyobbaknak [Rembrandt](#) mellett. Ha megemlítem még [Anthony van Dick](#)-et, szép kis csokrot nyújtok át Önöknek, kedves olvasók.

Igazán disznóság számba megy, hogy Rembrandt talán legismertebb képét, az „Éjjeli őrjárat”-ot mutatom be:

Rembrandt: „Éjjeli őrzárát” vagy „Frans Banning Cocq kapitány milíciája”
(1642, olajfestmény, Rijksmuseum, Amsterdam)

Még két megjegyzéssel untatom Önöket. Egyrészt azzal a vallomással, hogy döntő hatással voltak-vannak-lesznek rám a korszak művészei. Valahányszor találkozom velük, döbbenet bámulom a művészetük pompáját, erejét. Azt, ahogy a színekkel, méretekkel játszanak, azt, ahogy a legkisebb részleteket is kidolgozzák, ahogy az emberi test minden porcikáját ismerik, bemutatják akár statikus állapotban, akár mozgásban. Fantasztikus korszakok éltek még a festészet történetében, egyik se tudta utolérni őket. Szerintem.

Másrészt, hogy a festészet, legalábbis az európai, a kereszténység, a római katolikus szentegyház béklyóiban alkotta, amit alkotott. Mindent előírtak az alkotók számára, aminek az áthágása halálos bűnnek számított. Számítalan kitörési kísérlet történt, több festőt ért emiatt súlyos bánalom. A németalföldiek voltak talán az elsők, akik merészebben foglalkoztak a meztelen emberi test ábrázolásával. A kalodában tartás az egyházak egyik legerősebb, az emberi haladásra kivetett fékjének bizonyult a közelmúltig.

A sorrendben nagy orosz festők következnek. Már elkövettem az első bűnt, kiemelttem közülük elsőként az örmény születésű (Ovanesz Gajvazjan) [Ajvazovszkij](#)-t. A G elhagyásával indult el az orosz név kialakítása, oroszként lehetett érvényesülni, kisebbség tagjaként nem nagyon. Az örmény származása is befolyásolhatott, sokféle tehetséget hordoz a nép, de inkább a tengerfestészete vezetett. Számítalan tengert láttam festményeken, de olyan valószerűeket, mint amilyeneket ő varázsolt a vásznára, ritkán. Bűn, mert az orosz festészet ilyen apró átalakulások, beolvadások nélkül is átláthatatlan, felmérhetetlen, csodálatosan gazdag tehetségekben. Egyet tudok tenni most: három, szerintem rendkívül jelentős orosz festő Wikipédia-lapját adom meg, tessék kérem lapozgatni bennük. A fentebb már kiemelt Iván Siskin és Ilja Repin külön ajándék részemről, a következő koszorún túl.

Ajvazovszkij: A kilencedik hullám ([Orosz Múzeum](#), Szentpétervár)

Megjegyzem, az Orosz Múzeum nagy meglepetés számomra. Mennyit barangoltam orosz földön, múzeumok után (is) kutatva, és ez az óriási gyűjtemény kimaradt. Csúf botlás, emberek!

Következnek tehát a kedvenceim. És megállok egy pillanatra. A fentebb szereplők a csecsemőkorom óta katasztrofális névmemória-hiányom ellenére gondolkozás nélkül buktak elő. Számomra tehát – belenézve róluk szóló lapokba is – ők a legnagyobbak: Rubljov, Repin, Siskin, Ajvazovszkij. Akik most következnek híres orosz festők listájából levadásztak. Ez oknál fogva is betűrendben sorolom fel őket (bűn: négyre szaporodtak). És megjegyzem, a magyar Wikipédia-lapjukba felvett képek közül melyiket ajánlom a figyelmükbe: [Levitán](#) (Tó); [Szavickij](#) (Vasútjavító munkálatok); [Verescsagin](#) (Dervisek) és [Vrubel](#) (Démon).

Aki szeretne egy-két évet eltölteni az orosz festészet tanulmányozásával, nyisson rá erre az [„Orosz festészet”](#) összeállításra.

Én pedig engedélyt kérek egy kis pihenőre: elfáradtam. Meg most következnek az olaszok. Csak így, egyszerűen odadobva: olaszok. Mintha az egyszeregről lenne szó egytől tízig. Fel kell készülni rá lelkileg.

OK, itt vagyok, megint sétáltam egyet, ezúttal a Normafán. Normafa! Erről is írnom kell, de nem most. Most szedem össze a forgácsaim, kissé elforgácsolódtam, hűledezek, milyen nehéz is leírni valami rendkívülit. Azt hiszed, ismered valamennyire, névhiányos agyvelődből elő is ugranak az óriások: [Michelangelo](#), [Leonardo da Vinci](#), [Tiziano](#). Aztán el is akadsz, böngészsz a 133 Wikipédia-lapot felvonultató [Olasz festők](#) tablót, lapozgatod, lapozgatod, kik is tetszenek legjobban? Hibbant vállalkozás, mert az általánosan elismertek mellett előbukkannak számodra teljesen ismeretlenek, csodás festményekkel. Lassan sikerül azért megbékélnem

magammal, kiírom a kedvenceimet, aztán rendet teremtek köztük, méltatásokat írok hozzájuk, megértésükért könyörögve. Előre látom, hogy képek felrakása nélkül nem ússzuk meg, kedves olvasók. [Raffaello](#)-val kezdem, mert a fenti hármából kettővel egyidejűleg élt és dolgozott Firenzében, a Mediciek szolgálatában. Három ilyen óriás együtt?! Elképesztő! [Veronese](#)-vel folytatom, mert ő pedig Tiziano és az ugyancsak kedvenceim közé tartozó [Tintoretto](#) mellett harmadik tagként alkotta a *velencei reneszánsz* csúcs-triászát.

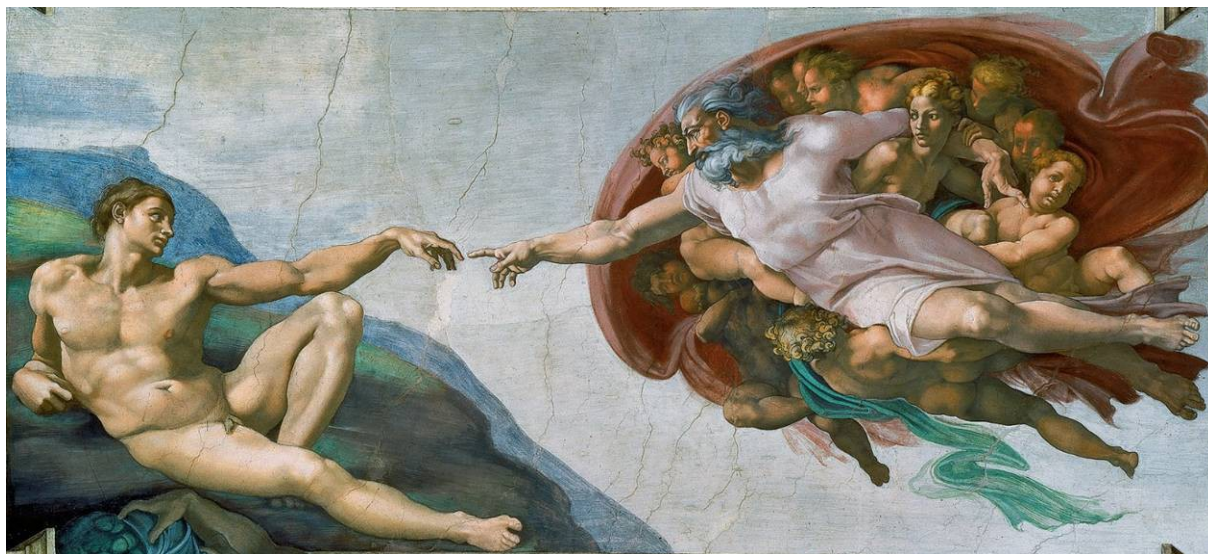
Hárman maradtak még a kedvenceimből: [Tiepolo](#), [Botticelli](#) és [Fra Bartolomeo](#).

Könnyen fáradok, elteszem magam holnapra, kívánjanak, kérem, kellemes, nyugodt alvást!

Jót aludtam, és ébredézetés közben megálmodtam, hogy nem tudok megbirkózni az olasz festéssel. Oly óriási, amivel ilyen blognak és talán kiskönyvnek (búcsúírásaim egyikének) készülő írásban lehetetlen bármiféle kerekded, akár élménysorra korlátozott értékelést alkotni. Valami meseszerű eszmefuttatásra korlátozom tehát az olaszokat, majd a folytatást is. Mert a mezőnyt az egész égboltot lefedő, hol tündöklőn sugárzó, hol komorabb fényekkel ámító két művész-bűvész-varázsló uralja, Michelangelo és da Vinci, akiket még a festészetre lekopaszítva bemutatni is bűn. Hiszen mindketten a művészetek szinte minden ágában utolérhetlent alkottak, sőt, technikai kérdésekben, a világ megismerésében is élenjáró kutatókként bizonyították, hogy az emberi elme korlátlan képességekkel rendelkezik.

Úgy kellett döntenem, hogy a részletes ismertetést a Wikipédia-lapokra hagyom, én pedig egy-egy képükkel szórakoztatom Önöket. Ugye nem baj, ha általánosan ismert festményeket teszek fel? Magam is élvezem, ha újra és újra megdöbbennek a festményeik, kifejezőképességük szinte emberfeletti varázsával.

Michelangelo-t elég az „Ádám teremtése” fantasztikus freskójával bemutatni. Kétszer vagy háromszor is jártam a Sixtus-kápolnában, talán egyszer sikerült a mennyezeti freskó számottevő részét látni, évekig tartott a minden porcikájában remekmű rekonstrukciója. Már akkor is tömeg sodorta az embert, volt, hogy sikerült azért percekig ülve bámulnom a mesevilágot. Nincs párja: szuperzseni!

Michelangelo: Ádám teremtése (Róma, Sixtus-kápolna)

Leonardo da Vinci-t a róla szóló írásokból jobban ismerem, mint a múzeumban látott festményeiről. Nehéz hozzáférni a festményeihez. Nem mertem a Mona Lisa-t felrakni, bár azt a festményt láttam. Gyönyörű fiatalkori képpel örvendeztetem meg Önöket, a Ginevra de' Benci-vel. Művészettörténészek szerint először alkalmazta ezen a képen a háromnegyedes pozíciót, amit egész élete során alkalmazott, és ami általánossá vált a festészetben.

Leonardo da Vinci: Ginevra de' Benci (Washington D.C., National Gallery of Arts)

Engem az arc rendkívüli egyszerűséggel megformálása mellett a szemek és ajkak élénksége, valamint a feje körüli félelmetesen bonyolult növénykoszorú lepett meg. Bámulom és csodálom. Reform és bátorság jellemzi már fiatalon is.

Raffaello mindkettőjüknél lágyabb, mondják. Keresgélni kell, hogy ezt az uralkodó lágyságot mutathassa be az ember. Talán a „Három grácia” jó példa rá:

Raffaello: Három grácia (Uffizi, Firenze)

Mindenesetre keresni kell festőt, aki a testet alig takaró fátylakat ilyen lágy libegésben meg tudja festeni.

Mivel művészetének – és az egész reneszánsz-korszak egyik csúcsának – „[Az athéni iskola](#)” freskóját tartják, ezt is megjeleníthetővé teszem az alkotás nevébe illesztett linkkel.

Vessünk még egy pillantást Tiziano-ra, aki kis késéssel vált szerelmemmé, úgy dereng, hogy itthoni kiállításon lepottorgott meg a festményei bája. Az „Égi és földi szerelem” festményével mutatom be:

Tiziano: Égi és földi szerelem (Villa Borghese, Róma)

A szakaszt rossz helyen törném el, ha nem foglalkoznék még a spanyol festészettel. Csak kicsit egyszerűbb, mint az olasz, elég eltölteni egy napot a madridi [Prado](#)-ban, hogy rájöjjön az ember erre a fontos igazságra. Pedig a Prado-t se szentelték kizárólag a spanyol festészet tárházának, van ott is minden szép és jó. Aki egyszer taposta a fényes padlózatát, az sohasem felejt, vágyik vissza, mint a hegyek közé született az erdei patak csörgedező vizének partjára. Csodálatos a németalföldi-holland-flamand gyűjteménye, nem lehet például elmenni [Pieter Bruegel](#) mellett, akinek „A halál diadala” képét fel is rakom gyorsan:

Pieter Bruegel: A halál diadala (Prado, Madrid)

Az előbb elhagyott olaszok is hatalmas terjedelemben vannak képviselve. Külön terme van például Tiziano-nak. Ki tudja, miért, nekem a gondolat, hogy a spanyol festészettel külön kell foglalkozni, azonnal El Greco ugrott be (a 0 névmemóriám mellett), aki nem is spanyol, a neve görögöt jelent, azaz felvett név. Olaszországban kezdett festeni, találkoztam is vele az olaszok között, de igazi nyomot mégis a spanyol festészetben hagyott. Az előbb, a Szépművészetiben keresgélve találtam rá egyik szép képére, ezzel is kezdem a spanyolokat:

El Greco: Bűnbánó Magdolna (Budapest, Szépművészeti Múzeum)

Két felejthetetlen művészt emelek még ki, a Prado jelentős részét elfoglaló, és a spanyol festészetben is uralkodó szerepet betöltő [Francisco de Goya](#)-t és [Diego Velázquez](#)-t, aki a királyi ház arcképfestőjeként alkotta művei jelentős részét, de egyéb területeken is jelentőseket alkotott, újítani is tudott. Utolsó korszakában a fény mesteri kezelésével tűnt ki. Világszinten is a legjobbak közé sorolható. Sikerült is két képével gazdagítani ezt a kis blogot.

Goya sötét témákkal szeretett foglalkozni, ilyen a Madrid védőinek kivégzése című képe is. Élete alkonyán teljesen elborulhatott, mert elvonult az élettől, és nehezen értelmezhető, az utókor által „fekete festmények” névre keresztelt művei az egyedüllétet, szorongást, ürességet fejezik ki. Nem foglalkozunk velük.

Francisco de Goya: Madrid védőinek kivégzése (Prado, Madrid)

Diego Velázquez „Éhező parasztok” képe a Szépművészeti Múzeumban látható:

Diego Velázquez: Éhező parasztok (Szépművészeti múzeum, Budapest)

És – a férfiasságom roncsa is életre kel a következő kép láttán – talán a legszebb női akt, amit valaha is láttam! Gyorsan meg is örvendeztetem vele férfi olvasóimat! A tükröt azért tartatja elé a festő, hogy árulkodjon? Nem illik a testhez az egyszerű arc!

Diego Velázquez: Vénusz tükörrel (National Gallery, London)

Ezzel zárom a szakaszt. A festészettel folytatom, nagyon hiányzik a magyar és az indiai festészet, a magyarok között fogom felvonultatni a kiváló cigány festőket is! És – azt hiszem – kell még szólnom a modern áramlatokról, miért nem szeretem a többségét, egy-két neves festőről, akik idegenek számomra.

Művészettörténészek ne vessenek követ rám, hiszen csak mesélek!

15.

Valamennyire pihenten nekilátnék a festészet folytatásának, és rögtön ledermedek: felmérhetetlen, hogy mik maradnak ki, ha csak a magyar és indiai festészettel foglalkoznánk a továbbiakban. Nemcsak egész országok – Franciaország, Anglia, Németország, Görögország, az iszlám világa, több szláv ország –, hanem igen jelentős múzeum-városok hullanak ki a hálóból. Hogy csak egyet említsek: Berlin. Még NDK fővárosa volt, amikor már látogattam múzeumokat a Pergamon-on kívül is, aztán az ország újraegyesítése után kétszer is vadásztam rekonstrukció előtt, alatt álló múzeumokban, talán már újjáépítettben is: [Gemäldegalerie](#), [Múzeum-sziget](#)... Az utóbbi kaotikus állapotban volt, barikád, útlezárás, állványzat, zárt kapuk. Csöppeket sikerült látnunk a világ egyik legnagyobb múzeum-épületegyütteséből, az is sugározta a szépséget, magas művészi szintet.

Bánatosan hajtom meg a fejem, most átlépek mindezen, meglátom, milyen terjedelemre futja az erőm. Egyelőre maradjunk a magyar és indiai festészet-csokroknál.

Furcsa lehet olvasni, hogy a magyar festészettel később ismerkedtem meg (akármilyen csekély mértékben is), mint az eddig ismertettek többségével. A Szépművészeti Múzeumba egyszer vezényeltek ki (a ma folyó kivezénylés mennyire másról szól!), petőfista koromban, akkor is szovjet képzőművészeti kiállítás megtekintésére, amiről az előcsarnokot követő első teremből elmenekültem. Nem tetszett Muhina szobra. Aztán jöttek az egyetemi, majd munkavételek, amelyek alkalmat teremtettek utazásra, szűkre szabott külföldi múzeum-látogatásokra, a magyar képzőművészettel ismerkedésre csak a végleges otthon megszületésével, a nyolcvanas évek végétől, negyvenen túltól kezdve kerülhetett sor. Számtalan látogatást tettünk a [Szépművészeti](#)-ben, a [Nemzeti Galériában](#), a Műcsarnokban, és több vidéki múzeumban, részben időszaki kiállítással összekötve. Nem pazarlom az időt az intézmények ismertetésével, a kedvenc festőimre és egy-egy képük bemutatására koncentrálok. A két sorral fentebbi linkek rendkívül jó alkotásokra nyílnak, végigvezetik a látogatót az adott intézményen. Felesleges lenne bármit hozzátennem.

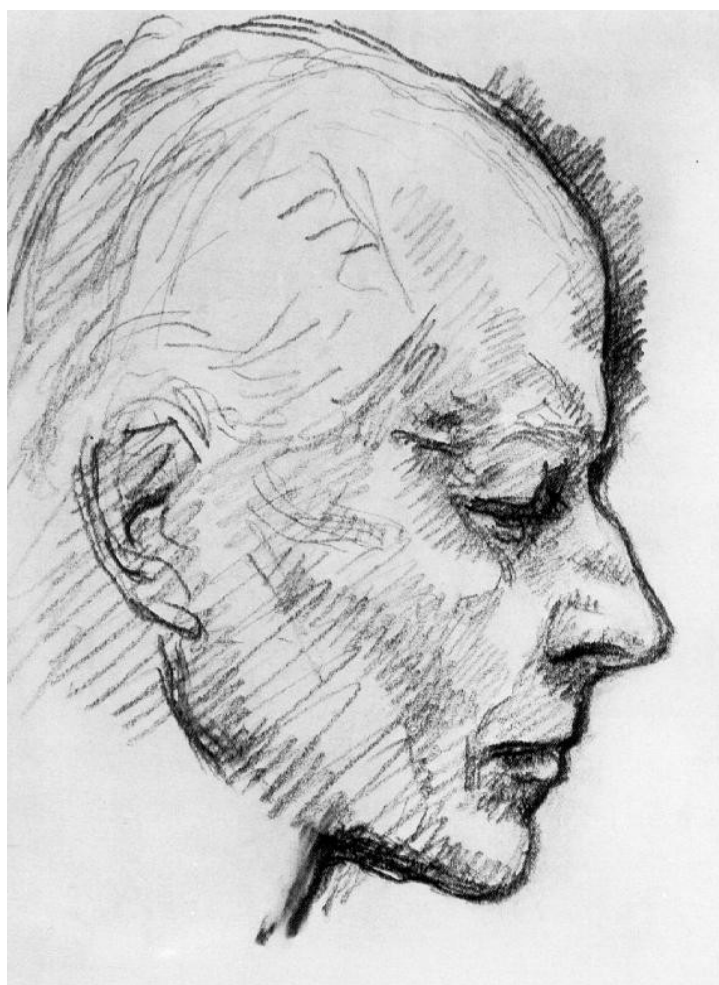
Kilenc-tíz magyar festőt válogattam össze. A válogatásom tükrözi: az általános elismertség valószínűleg számomra is vezérfonal, bár igyekszem függetleníteni magam általában is, itt is a mainstream véleményformálástól.

Két művész ár legközelebb hozzám: [Ferenczy Béni](#), akit személyesen is ismertem, ezért festőként is szeretem, és Csontváry Kosztka Tivadar, különleges volta miatt is, és mert a festményei jórészenek tulajdonosi körét is ismertem, néhány festményét szekrény tetejéről emeltük le kollégámmal [Galgóczy Gedeon](#) lakásán. A „[Kolja, a nép ellenségének fia](#)„ filmnovellámban regélem el találkozásom Ferenczy Bénivel, az igazán nagy emberek egyikével. Nem szaporítom a szót, olvassák el, röpké 80 oldal, és többen fogadták „nem tudtam letenni”-vel, aminél nagyobb elismerés nem érhet író (és akkor még nem is voltam teljesen tisztában vele, az vagyok-e?). Vannak benne mozzanatok, amelyek eltérnek a hivatalos életrajzok adataitól. Nem csoda, én a leghitelesebb forrástól, Erzsike Miklós (Miki, Kosztya) fiától értesültem róluk. Itt most felsorakoztatom az inkább szobrász, mint festő néhány alkotását, aztán mire a szakasz végére érek, el is döntöm, melyiket hagyom életben.

Ferenczy Béni művei:

Ferenczy Béni: Parton, akvarell.

Ferenczy Béni: Bartók (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

Mesteri rajz, tükrözi a zseniális zeneszerző intellektusát!

Ferenczy Béni: Vörös turbános férfi (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

Az 1956-ban elszenvedett agyembóliája után négy évvel készült. Lehetséges, hogy a vörös turbán utalás a súlyos betegségre?

Galgóczy úrral egy külföldi kiállítás szervezése közben hozott össze a tervező kolléga ötlete: Állítsuk ki Csontváry valamelyik kolosszális művét. Felhívtuk, fogadott. Ott vannak a szekrény tetején – mutatott a ponyvaáron vásárolt, tekercsként tárolt festményekre. Lehet, hogy a memóriám csalóka, de most úgy dereng, hogy kettőt-hármat leemeltünk, és kellő óvatossággal kitekertünk, de valószínű tévedek, a szoba túl kicsi lett volna a teljes terjedelmek szemrevételezéséhez. Talán volt köztük kisebb méretű is? Már csak ilyen az emberi emlékezet, különösen, ha erős öregedésben van! A Magányos cédrus egyébként kitekerhető méret: 2x2,5 m. Érdekes, hogy a festmények anyaga a mai napig nem ismert teljesen, annyit tudni, hogy nem olaj (meg se tudta volna fizetni, írja a Wikipédia), maga készítette anilin-alapon. Határtalan volt az önbizalma, előfordult, hogy írásban jelentette ki: ő a világ legnagyobb festője.

Általában az önarcképét és a cédrusait hozzák előtérbe, én rendkívülinek tartom őket is, de megbabonáz az a taorminai színház romjai. Azok között a helyek között tartottam nyilván a szívemben, Barcelonával és Váránaszival együtt, ahová még el kellene zarándokolnom. Ez a kettő sikerült. Taormina nem. Amrita lányom, majd a feleségem is látták, fotóink vannak róla. A festménye is közel áll a fotókhoz, csak élő valami!

Csontváry Kosztka Tivadar: Magányos cédrus (Janus Pannonius Múzeum, Pécs)

Mintha élőlény lenne, különösen a lomb nélküli ág: lúdnyak!

És

Csontváry Kosztka Tivadar: A taorminai görög színház romjai (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

[Munkácsy Mihály](#) a következő, mert sokáig nem ismertem el a nagyságát, a legnagyobb (vagy legsikeresebb) magyar festő címre érdemtelennek tartottam. Jó tíz éve lehetett, hogy Munkácsy kiállítást rendeztek a Nemzeti Galériában, ahová ilyen fenntartásokkal zarándokoltam el. Mintha fejbeverték volna: más Munkácsyt láttam, helyreállított képeket, amelyekről eltűnt az évszázados szürkület, sőt, több képre szinte fekete tónusúként emlékeztem. Munkácsy fölött kisütött a nap! A második-harmadik képnél már csodálat töltött el, az emlékezetem szerint 14-15 képet elhagyva kalaplengetve távoztam. Munkácsy valóban egyike a legnagyobbaknak, csak ápolni kell a képeit! A Wikipédia-lap részletesen leírja a művész által használt bitumenes alapozó masszát, ami miatt képtelen voltam a festőt nagyra értékelni. Nagy művész, kis hiba, ami törölheti a nagy jelzőt. A következő kép valószínűleg még nem esett át helyreállításon. Bár ki tudja, nem annyira sötét, mint ami az emlékezetemben megjelenik, ha rá gondolok.

Munkácsy Mihály: Siratóasszonyok a keresztfánál (Déri Múzeum, Debrecen)

Zavartalanul szeretem viszont Benczúr Gyulát! Sokáig vadásztam a festőt jól bemutató képre. Erre esett a választásom. Remélem az ő festménye, sok zavaró körülmény közül emeltem ki. Majdnem biztos, hogy a címe rossz, segítsen, aki tud.

Benczúr Gyula: Királyok festője (????)

Reggel óta nincs fűtésünk, d.u. 2 van, a termosztátnál 21,5 fok, és cudarul fázunk. Elgondolkodtató: hogy vészeli át ezrek, főként idős és rosszul táplált emberek a teleket fűtés nélkül, vagy kis hengerkályhával. Meg nem értem!

Benczúrral melegszen. Ismét átnéztem több képét, lélekben vándoroltam a Nemzeti Galériában, ahol sok képe látható, több monumentális, mint a sokat csodáltatott „Vajk megkeresztelése”. Megálltam a „Gyermekeim” képénél. Hát nem aranyos? Ez az elég nagydarabnak tűnő, nagyon komoly, szakállas, világhírű művész, aki megfesti négy haszontalan, csintalan, huncutszemű gyermekét. Ilyen is van, hál’isten. Nem látjátok a huncutságot? Én igen. És egy kivétellel mind művészpályát választott. Nem érte utol a dinasztia a Bernoulliakat, akiknek kilenc ismert tagja közül hat matematikus volt, számomra fontos volt egyetemi éveim alatt, mert a hidraulika volt legalább egyikőjük főbb kutatási területe. Törvénye, miszerint az áramló folyadék nyomása fordítva arányos az áramlás sebességével, a felhajtóerő (repülőgépek szárnya aerodinamikája) [törvényét](#) alapozta meg. Ez volt az 1x1 az aerodinamikában.

Benczúr Gyula: Gyermekeim (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

Kis kalandozás után [Madarász Viktor](#)-ra és [Mednyánszky László](#)-ra vetem ki a pályvámát. Madarász kétségtelenül a magyar történelmi személyek legnagyobb festője. Az általam választott kép általában az elsők között szerepel a válogatásokban, egyszerűsége és megrendítő volta miatt.

Madarász Viktor: Hunyadi László siratása (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

Azt hiszem, csupán véletlen műve, hogy a nagyjaink ábrázolásában kitűnt Madarász párjaként Mednyánszkyra került a választásom, aki igen előkelő származása ellenére az emberiség háborúkkal és nyomorúsággal megvert másik felének festőjeként emelkedett ki. „Öreg csavargó” képe erre a világra nyit ablakot:

Mednyánszky László: Öreg csavargó (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

Akár magára is gondolhatott a művész. Ritka emberpéldány volt, a jövedelmét sokszor szétosztotta rászorulóknak között, és örök vándorként járta a világot.

A következő párosom jobban illik egymáshoz: [Szinyei Merse Pál](#) és [Csók István](#). Időben is, zsánereikben is.

Szinyei alkotásaiból a legismertebbet mutatom be én is, a Májusi majálist. Kedves, csendes kép, élő is, polgári ugyan, de nem hivalkodó. Nekem tetszene akkor is, ha nem ez a festmény lógná ki elől, minden róla szóló ismertetőből. A művész magát is belefestette a képbe, baráti társaság kiruccanásáról mesél.

Szinyei Merse Pál: Májusi majális (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

Furcsa élete volt, érdemes elolvasni a Wikipédia-lapot. Halála után megnövekedett az elismerők tábora, elsősorban művészek körében.

Csókkal vagy balatoni, vagy dunakanyari festőként ismerkedtem meg, és igencsak kedvelem. Én a Keresztapa reggelijét emelem ki a figura hamiskás mosolya miatt, a Wikipédia-lap nagyra értékeli az Úrvacsorát. A szokatlan technikai eljárás – akvarellal színezett rézkarc – helyet szorítok neki. Nem értettem a technikát, nem rézkarcot lát az ember a fotókon. Megnéztem hat helyen, ötön olaj, vászon szerepel. a Magyar Elektronikus Könyvtár [ismertetőjén](#) olvashattam újra: „Akvarellal színezett rézkarc az 'Úrvacsorá'-ról”. El kell zarándokolnom a Nemzeti Galériába, meg kell nézni. Mindkettőnek léteznie kell, ezek szerint.

Csók István: Keresztapa reggelije (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

És

Csók István: Úrvacsora (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

A Dunakanyar pedig tévedés! [Szőnyi István](#)-nal kevertem össze. István mindkettő, de ez az összecsengés még nem teszi bocsánatossá a bűnömet. Szépek a képei, ő is megérdemel egy képet:

Szőnyi István: Zebegényi este (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

Ígértem a *cigány festészetet*. Elérkeztünk ehhez a meglepően gazdag és pompázatos világhoz. Nagyon messzi már az idő, amikor elkezdtem a hátrányos helyzetűekkel foglalkozni a weblapomon. Három etnikai, illetve nemi csoportról akartam átfogó, és folyamatosan bővülő képet festeni: a nőkről, a zsidókról és a cigányokról. Mindhármát elkezdtem, de csírájukban haltak meg. Támogatókat kerestem, nem találtam. Nem emlékszem, a nőknél eljutottam-e egyáltalán valakihez, akivel szót tudtam volna váltani az elképzelésemről. A zsidó ismerőseim közül ketten is leintettek. Jogász ismerős felesége szinte dühödten hárított: „Már hogy lennénk hátrányos helyzetűek, isten kiválasztott népe vagyunk.” Már ez több mint elég volt, de megemlítettem még fiatal vállalkozó ismerősömnek: „Semmi hátrányát nem érzem a zsidóságomnak, emberként se, vállalkozóként se.” Mindkét témakört összecsaptam, megtalálhatók az amrita-it.com weblapomon. Legjobban a cigányság témakör érdekelt, naponta látni hallani a megalázó helyzetüket, azokról szóló híreket. Két fontos és szimpatikus embert kerestem meg: [Joka Daróczy Jánost](#) és a remek Füstös képek regény íróját, [Lakatos Menyhértet](#).

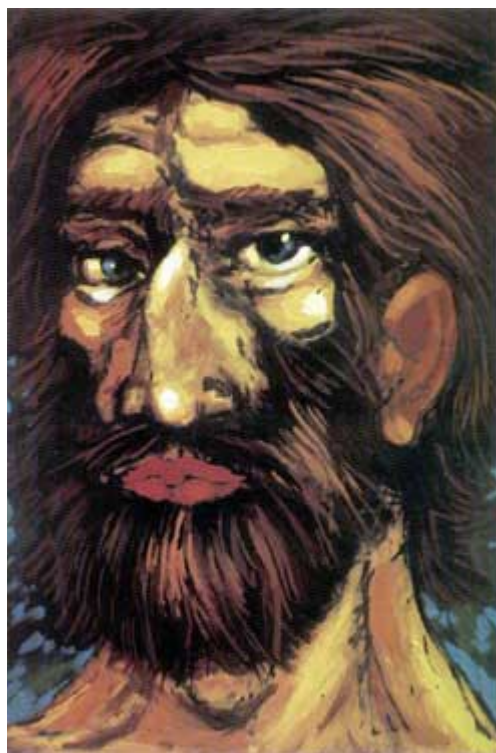
Jokát még az Átkos idők vége felé vagy a gengszterváltás éveiben kerestem meg, nem emlékszem pontosan. Az biztos, hogy a TV-ben (MTV-ben?) Roma Magazint vezetett. Eljött hozzám, azt hiszem riporter kollégájával, hosszasan beszélgettünk, talán bele is nézett a kezdetekbe, de nem vállalta. Értelmes indokai voltak. Megkérdezte, nem vagyok-e cigány, a bőröm színe sötétebb volt az övéénél. Azóta is barátok vagyunk, nagyon ritkán találkozunk, hallunk egymásról.

Lakatos Menyhértet a könyve olvasása után kerestem fel az óbudai lakótelep közepes lakásában. Tőle csak a cigány irodalom összefogását kértem, miután a regényét a XX. századi magyar irodalom egyik csúcsműveként tartottam. Ősz volt már, visszafogott mozgású, de

vele is alapos beszélgetés sikeredett. Végül nem vállalta, azt hiszem a lehetséges vitáktól, sérülésektől félt. Két fontos adatot tudtam meg tőle: hogy Orbán nem cigány és hogy a cigányság lélekszámát, általa vezetett felmérés alapján már akkor egymillió fölé tette!

A mai napig kellemes emlékként gondolok mindkét találkozásra.

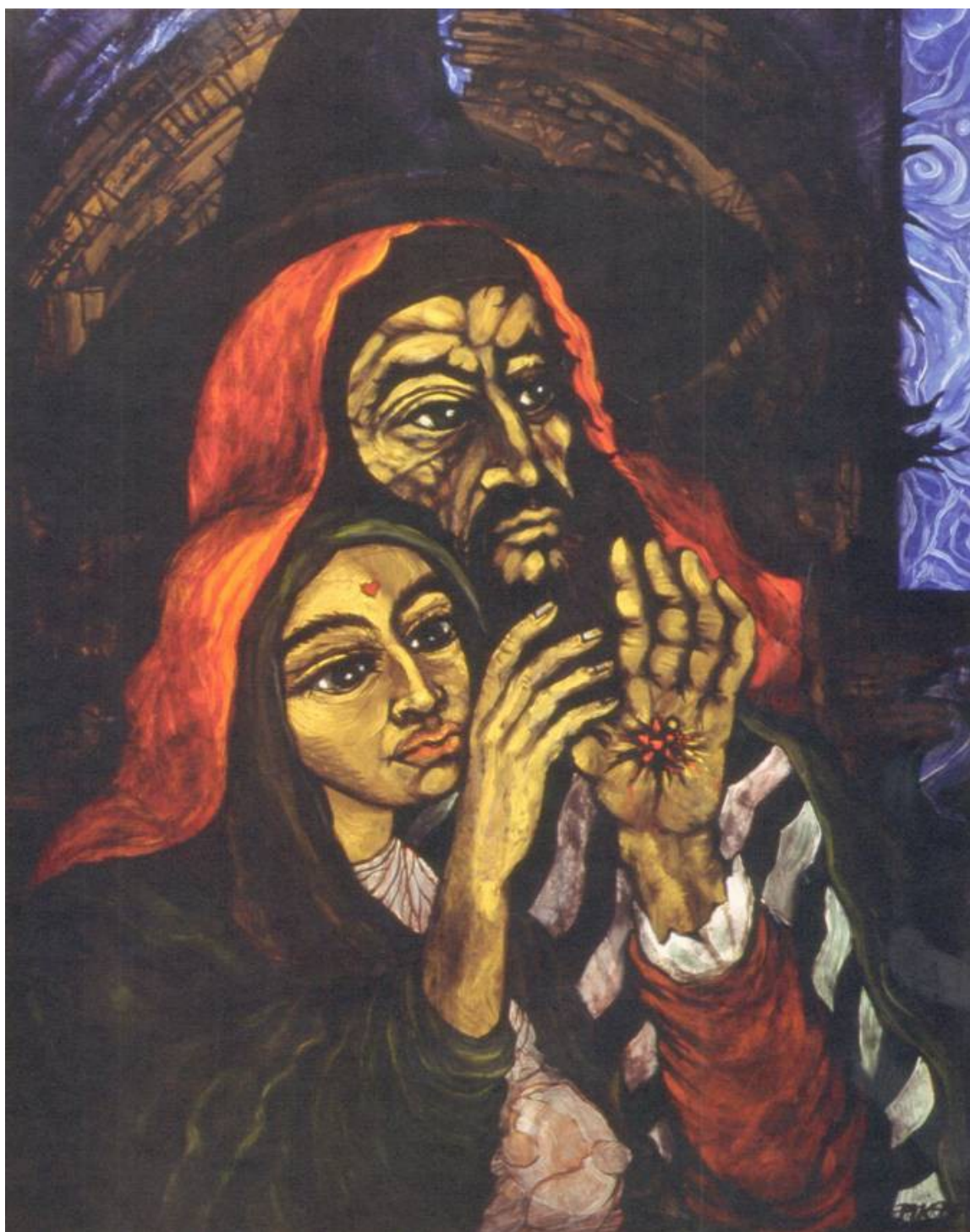
Nem hagytam annyiban, sokkal jobban érdekelték a cigány tehetségek. Meglátogattam egy-két összeövetelt, több költőt, akik felháborító körülmények között éltek, több egészen kiváló festőt, egyik-másik elviselhetőbb körülmények között élt. Megnéztem a cigány festők gyűjteményes kiállítását Kőbányán, fotóztam, érdeklődtem. Elképesztően jó festményeket láttam. Elzarándokoltam vidéki putriban élő naiv festőhöz is. Érdekes volt. Zenével is foglalkoztam, neves cigány zenekarral is találkoztam, a Kalyi Jag-gal (Fekete Tűz), a Rajkó zenekar képviselőjével. (vajon most mi van velük, a Covid-járvány idején?). Amit két-három év alatt összegyűjtöttem, abból csináltam valamit, ami cigány oldalként tekinthető meg a lapomon. www.amrita-it.com – a földgömb mellett: Hátrányos helyzetűek – azon belül: A cigányság! Nem tudom, mennyire futja most az energiámból, de indulásként tessék elámulni [Túró Zoltán](#) Michelangelo képén. Remélem, vitte valamire, ha egyszer Wikipédia-lap született róla.

Túró Zoltán: Michelangelo

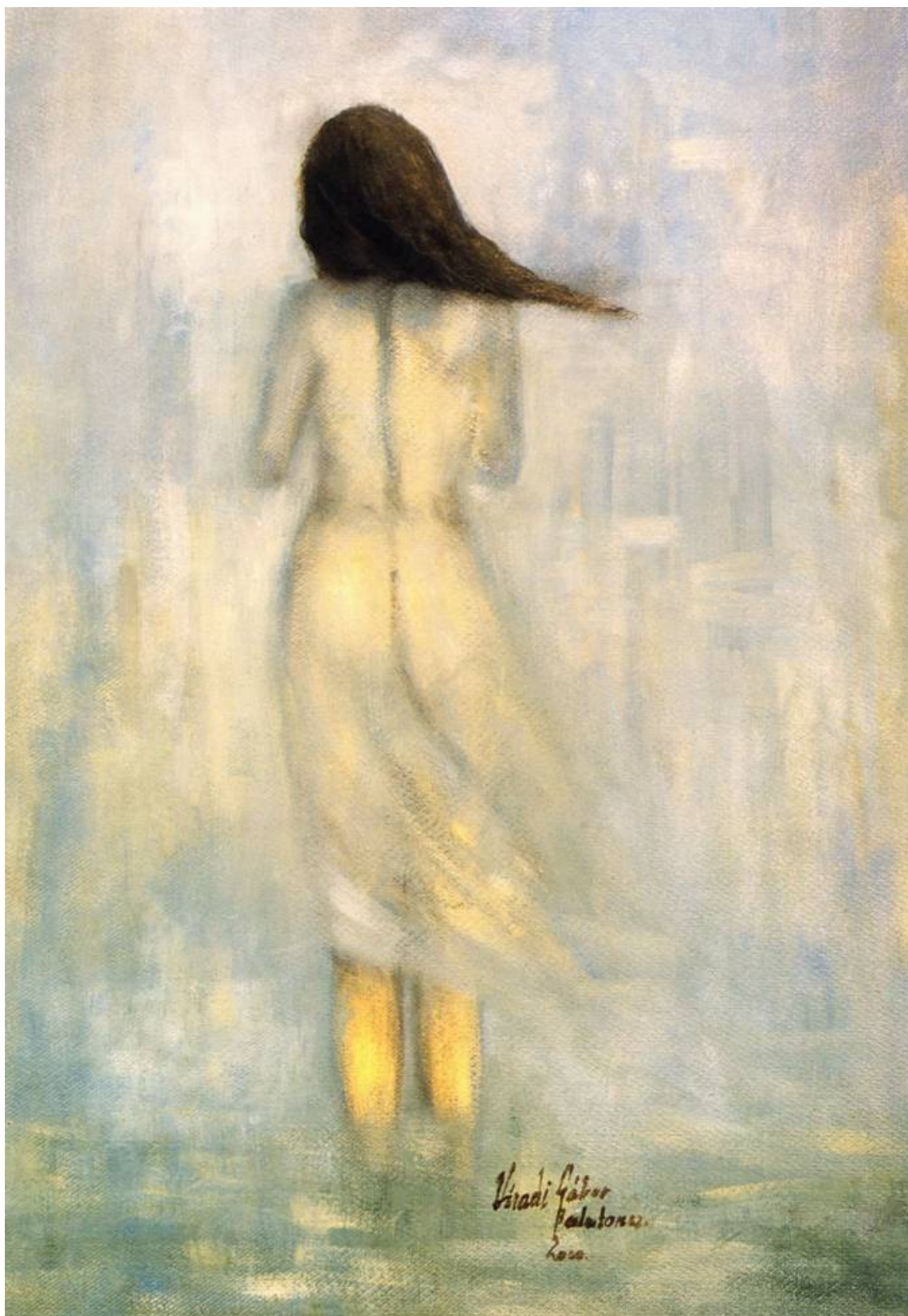
Lapozgatok ebben a cigány-oldalamban, és rájövök, hogy ez kincstár. Nem is akarom elhinni, hogy dolgozó emberként, nem dúskálva szabadidőben ilyen szép gyűjteményt sikerült összehoznom. Hálás köszönet Farkas Bencének, aki megszerkesztette, hozzá is tett a zenéhez. És a középső cigány gyűjteményem a Roma Parlamenté volt, az ő hozzájárulásukkal szerepel. Hiányérzetem is van ugyanakkor! Miért nem szerepel a gyűjteményemben például a külföldön is sikereket elért [Péli Tamás](#), vagy ha nem ő a büszke paripák festője, azok alkotója is. Keresgélem egy darabig, nagyon érdekesek a paripái! Meg is találtam egy jó albumot, illetve annak digitális változatát: „[Cigány festészet Magyarországon, 1969-2009](#)”. Lopok belőle, bizonyára csak örül a kiadó, ha látja.

Pélitől bemutatom a „Kisebbségben” képet, felesleges bármit hozzáfűzni:

Péli Tamás: Kisebbségben („Cigány festészet” album)

Váradi Gábor is szerepelt külföldön, itt „Boldogság” című festményét mutatom be. Szép.

Váradi Gábor: Boldogság („Cigány festészet” album)

Keresem a paripákat, mindhiába. Végiglapoztam az albumot, nem szerepel a festőjük, pedig be kell mutatnom legalább egy képét. Talán Joka megsúgja, kit is keresek ilyen bőszen. Több mint hozzáértő: a Roma Produkciós Iroda megalapítója és vivője, számtalan kisfilm készítője, tudni fogja. Meg is érkezett: [Szentandrassy István](http://szentandrassy.hu)! Pedig rátaláltam, mégiscsak emlékeztem, hogy ő a paripás, de az albumban épp a lovai nem szerepelnek (vagy én látok rosszul?). Itt a „Lovak” festménye, szeretet sugárzik róla és szárnyaló vadság:

Szentandrassy István: Lovak (szentandrassy.hu)

Köszönöm, Joka! És köszönöm Szenty. Próbáltam értesíteni, hogy felrakom két képét a bloglapomra, de az üzenet-link nem működik a lapján. Ó, most olvasom, hogy idén februárban meghalt, fiatalon, 62 évesen. Lesújtó hír. Nekem annyira tetszenek a festményei, hogy felrakom az „Indiai utazás” képét is:

Szentandrassy István: Indiai utazás (szentandrassy.hu)

Azért is kiváló a cigány-oldalam, mert abból annyi népies-naiv képet meríthetek, hogy csak. Van az országban is más naiv festő is, meg szerte a nagyvilágban, de csak cigány naiv festőkre utalok és tőlük teszek fel 2-3 képet. Az utalás igen egyszerű, vissza kell menni a fentebb leírt úton a cigány-oldalamra, és rá kell nyitni a Galéria1 könyvtárra és kiemelni, mondjuk Orsós Teréz „Árvák” képét, és meg is született az első nagyon jó naiv kép. Fel is rakom íziben:

Orsós Teréz: Árvák (amrita-it.com)

Aztán csak taláломra rányit az ember a Roma Parlamenttől kapott, a weblapomon Galéria2 címmel szereplő gyűjteményben [Szécsi Magdára](#), és tátva marad a szája, mert kire talált? A Wikipédia-lapja sorolja: roma származású magyar keramikus, író, grafikus, festő, illusztrátor. Festőként kell nekem, és veszem a bátorságot, hogy a meséihez rajzolt-festett illusztrációi közül kiemelek egyet, és azt állítom, hogy *tudatos naiv* mű.

A mese-illusztrációk – úgy vélem – többnyire azok. Gondolom, hogy elfogadja ezt a minősítést, különösen, ha hozzáteszem, hogy remekművek! Kettőt teszek egymás mellé!

A választásaim árulkodnak magukról: kerestem a roma jelleget. Ritka élvezet a képei közt barangolni.

Végül tessék rányitni [Oláh Mara](#) galériájára: ő minden porcikájával naiv. A gyűjteményből tovább lehet lépni a weblapjára, amit a nevébe be is linkelek. Az én weblapomból emelek ki képet:

Oláh Mara: Szoptató nő (amrita-it.com)

Sokáig lehetne vitatkozni, mi naiv a képben, igazi művészi érték, szerintem. Persze, nem mondtam sokat ezzel, hiszen azért emelkedtek ki a népies-naiv festők a homályból, mert komoly értékeket felvonultatva mutatják be az emberi élet mélységeit.

Ezzel zárom a szakaszt, a következőben olyan művészeti alkotásokkal folytatjuk, amelyek anyagukban jelenítik meg az alkotó mondanivalóját. Aztán meglátjuk, mi jut az eszembe. Addig is vírusmentes napokat kívánok!

16.

Rájöttem közben, hogy az indiai festészetről teljesen elfeledkeztem. Talán nem véletlen: ennek az óriási birodalomnak a festészete a murálokon és mogul miniatúrákon kívül meglepően szegényes. Nem vagyok egyedül a csodálkozással, Baktayt is elgondolkodtatta: ilyen hihetetlenül ősi, mély és mindent átfogó, szupergazdag kulturális kincstár, és nincs komoly festészet. Hogy a csudába lehetséges?

Pótolnom kell gyorsan a hiányt. No, a festészetét nem tudom, csak a ráfordított tanulmányaim eredményeiből próbálhatok meg valamit átadni. A „[7 év a csodálatos Indiában és két nepáli túra](#)” című könyvemben alfejezetet fordítottam a témára, XVII.7: Festészet. Hiába igyekszem kerülni a hosszabb idézeteket a könyveimből, most úgy érzem magam, ahogy a róka érezheti magát, amikor a lábára csapódik az ember készítette csapda. Hacsak le nem rágom a lábam, idézésre kényszerülök, legjobb esetben egyszerűsíthetek. Lássuk, mit sikerül összehoznom?

Egyszerűsített idézet:

Talán könnyelműség, túlzott merészség az indiai festészetet azzal a kijelentéssel kezdeni, hogy – egyes területek kivételével – Indiában nem tartozik a legmagasabb szinten művelt művészeti ágak közé. Figyelő-kutató szemmel éltem ott évekig és erre a következtetésre jutottam. Mea culpa, ha nem lenne igazam. Öt művet hívok segítségül ehhez az utazásomhoz, hátha sikerül meggyőzniük az ellenkezőjéről: Baktay Ervin „India művészete”-t, ő számomra szentírás, a „5000 Years of the Art of India”-t, a „Basohli Paintings”-t, az „Indian Art and the Art of Ceylon, Central and South-East Asia”-t és az „Indian Miniatures”-t. Közben persze elmondom, mit láttam?

Az idézett rész itt részletesen foglalkozik az Ellora-Adzsanta sziklatemplomokkal, amikkel az I. kötetben foglalkoztunk. Itt az első egyszerűsítés lehetősége! Töröltem, áttérek a Pallava-festészetre:

Ellora-Adzsanta festészetének utolsó két évszázadával párhuzamosan virágzott a Pallava-festészet Dél-Indiában, ami azonban nem mérhető össze az előzővel. A következő közel egy évezred meglepően kevés festészeti alkotást hagyott hátra India a világnak. Fellelhetők hindu és buddhista irodalmi alkotások, amelyeket festmények illusztrálnak, illetve kísérnek, ezek azonban méretük miatt se, valamint többnyire az alkotások kiforratlansága miatt se tekinthetők a sziklatemplomok „nagy festészete” iskolájához tartozónak. Kint tartózkodásom alatt több múzeumot, kiállítást megnéztem, most lapozgatom a felsorolt műveket és egyetlen olyan jelentős vonulatot találtam, amely ismét nagy iskolának és a hindu föld szülöttjének, pre-mogulnak tekinthető (úgy tudom, ez a tény nem bizonyított), nevezetesen a Basohli festészetet, amely azonban csak az 1500-as évektől jelent meg és folyamatos kölcsönhatásban állt a mogul iskolákkal. Baktaynál most olvasom az újrafelfedezés örömeivel, hogy ő is meglepőnek találja ezt az űrt. Mivel azonban az irodalmi művek folytonosságról tanúskodnak, például arról is informálnak, hogy a gazdagok palotáiban „csitra-sálák”, képcsarnokok voltak, egyetlen magyarázatot talál: a virágzó festészet alkotásait részben a muzulmán hódítók, részben az időjárás és a természet kártevői (pára, fehér hangyák) pusztíthatták el, részben pedig elkallódhattak, mivel a hindukra nem jellemző a műkincs-örzési hajlam. Nincs módomban más magyarázattal élni. Az első bekezdésben megfogalmazott negatív értékelésem az itt írt gondolatmenetet követve akképp módosítom, hogy azt a „megmaradt” indiai festményekre

vonatkoztatom. Haladjunk tovább a XVI. században megjelenő új, nagy valószínűséggel hindu eredetű iskolával, a Basohli-val, ami felkeltette anno az érdeklődésemet. Érdekes, hogy Baktay – aki rendkívül részletesen foglalkozik a radzsput (nála „radzsputána”) festészettel – erről a baszóliról csak mint a radzsput iskola egyik alcsoportjáról tesz említést, pedig Randhawa – ha jól érzekelem – az egész radzsput festészet kútforrájaként kezeli. Kutattam kicsit az ok után és röviden vázolom a feltételezésem. Baktay, aki eredetileg festőnek készült, nem tévedhet, hacsak a baszólira vonatkozó ismeretei nem voltak hiányosak. Az utóbbit van okom feltételezni, mivel Baktay 1926-29-ben járt Indiában (és sok időt töltött észak-nyugaton, éppen Radzsputáná-ban), nem ismerhette még alaposan ezt az iskolát. Az 1959-ben megjelent „Basohli Painting”-ből tudni ugyanis, hogy az első ilyen festmények 1918-19-ben „úsztak fel” az ismeretlenségből a kultúrvilág számára, amiről az 1921-ben (!) kiadott Archeological Survey of India tesz jelentést: a lahore-i (akkor Brit-India) Central Museum „egy sor Basohli iskolához tartozó régi festményt vásárolt, amelyek valószínűleg premogul eredetűek és az úgynevezett tibeti festmények nem mások, mint ennek az iskolának késői termékei.” Baktay 1929-ben betegesen tért haza és akár az „India (I-II., Bp., 1931)”, akár az „India művészete a történelem és művelődés keretében az őskortól a XX. századig (Bp., 1955)” képezi az általam lapozgatott mű első kiadását, ő – az akkori közlekedés, kommunikáció világában – nyilván nem jutott még alapos információkhoz. A következő pár bekezdésben rávilágítok arra, miért tartom ezt a kérdést fontosnak, illetve tovább keresem az iskolák összefüggéseit. Még mielőtt nekifutottam volna a jelzett összefüggések elemzésébe, olvasgattam a festészet témakör kezdetén felsorolt műveket, különösen Baktayt és Randhawa-t és rájöttem, jobb, ha laikusként nem bonyolódok a mélységekbe. Baktay ugyanis az egész radzsput festészetet két főcsoportra, a rádzsasztánira és paharira osztja, majd az előbbi két székhelyhez köti, az utóbbit pedig két csoportra bontja, a dzsammui-ra és a kangra-völgyire. A bökkenő ott van, hogy amikor a dzsammui csoport alcsoportjait sorolja fel, a dzsammuihoz csak Puncsot, míg a kangra-völgyihez Gulért, Mandit, Baszólit, Kulut és Garhvált köti, azaz nála Baszólit a legalacsonyabb sor tagja. Ugyanakkor Randhawa, aki az indiai festészetről több könyvet írt, először határozottan kijelenti, hogy a baszólit iskola a kútfej, majd – idézve másik szakértőt – határozottan kiemeli az iskolát a dzsammui csoportból, mondván, hogy (a Baktay által is sokszor hivatkozott) Coomaraswamy tévedése volt, amikor a dzsammui alosztályok közé sorolta. Lényeges összefüggést érez a nepáli festészettel és – újabb szakértőre hivatkozva – az adzsantai festészettől való közvetett származás lehetőségét is felveti! Hosszasan foglalkozik a mogul hatásokkal, az iskolák közötti kölcsönhatásokkal, sőt, festők vándorlásával is Baszólitból Dzsammuba, majd vissza. A mogul hatásokat nem kizárva az egész radzsput iskolát hindu eredetűnek tartja, számtalan jellegzetességet, sőt népi festészeti befolyást kiemelve. Végül a II. fejezetben – részletes elemzés mellett – felsorolja a „baszólit festészet központjait”: Csamba, Kulu, Mandi, Arki, Nurpur, Mankot és Dzsammu (!). Tehát még vajúdó, forrongó világ. Miért rendkívül fontos ez az iskola és korszak? Önmagáért is! Randhawa műve harmincnégy képet mutat be. Gyönyörűek, ragyogó színjeikkel, jól megrajzolt alakjaikkal (annak ellenére, hogy az arcokat befördítják a festmény síkjába) betekintést engednek a kor életébe, építményeibe, láthatunk isten-ábrázolásokat, állatokat és nem utolsósorban a nagyurak hálószozáit. Számomra külön érdekesség, hogy az egyik kép, amelyet 1700-1720 körülre tesznek, ábrázolja azt a tornaszert, a gömbfejű póznát, amit mint egyetlen indiai eredetű sporteszközt fentebb leírtam. Múzeumokban is találkoztam a radzsput festészettel és ott is megfogott. Fontosabb azonban, hogy ezzel az iskolával tűnik fel újra az egy évezredre eltűnt hindu festészet, amely aztán – a mogulok által behozott és gyorsan átalakult, indianizálódott festészettel együtt –, mint látni fogjuk, hatással volt India egész „környezetére”, Közel-

Kelettől kezdve egész Kelet-Ázsiára. India festészetének harmadik nagy vonulata a mogulok által behozott – elsősorban miniatúra – festészet. Már az meglepetés, hogy a muzulmán mogulok megengedték az emberábrázolást, de hát a világ már csak így működik: túlságosan hatalmasok voltak, nem engedték meg Allahnak, hogy megakadályozza az ő méltóságuk ábrázolását. A tréfát félretéve, hosszú út vezet odáig, amivel itt feleslegesen untatnám az olvasóim, hogy az Indiába betörő Babúr már nagy értője volt a festészetnek. Festői azonban még perzsák vagy turkesztániak voltak. Utódja, Humajun egy időre kénytelen volt elhagyni Indiát és a perzsa Tahmásp Sahnál talált menedéket, aki alatt virágzott a festészet, sőt maga is festett. Onnan visszatérve Indiába Humajun már a perzsa művészet legfrissebb hajtásait ismerő és művelő festőket vitt magával. Idáig a mogul festészetnek nem sok köze volt Indiához. A nagyon bölcs és ennél fogva toleráns Akbar (A Hatalmas) volt az első, aki szakított a merev perzsa hagyományokkal. Baktay idézi kifakadását: „A betű vakhit követői ellenséges szemmel nézik a festészetet, de én nem szeretem az ilyeneket.” És tett is róla, hogy háttérbe szoruljanak. Rövidesen egy felsorolásban a 13 udvari festőből már nyolcnak a neve is egyértelműen indiai. Ahhoz is volt szeme, hogy észrevegye: az egyik gyaloghintó-hordozó, mint a „haszontalan gyerek” mindent telerajzolt, amit elért. Rábízta egyik perzsa festőjére, akinek a keze alatt nagyon sikeres festővé vált. Igaz, valószínűleg nem bírva a megkööttségeket, öngyilkos lett. Meg se kíséreltem ennek a festészetnek az elemzését, mert szentségtörést követnék el és esetleg megköveznének. Gyönyörű színek, éles rajzolatok, de számos szempontból visszalépésnek érzem akár a pandzsábi, akár még az ellora-adzsantai festészethez képest is. A miniatúrák arcképek, madár-ábrázolások, merev életképek. Az arcok a késői korig síkba fordítottak, a perspektivikus ábrázolást úgy oldják meg, hogy a távolabbi tárgyat a közelebbiek fölé festik, ebben is csak később történik váltás, Dzsehangír korában, amikor eljut az európai perspektivikus ábrázolás Indiába (ahol elfeledték az adzsantait!). Ritka a mozgást, életet vagy akár táncot ábrázoló miniatúra, még az udvari életet, sőt a csatákat ábrázoló képek is statikusnak tűnnek. Vannak persze remekművek, mint a „Haldokló”, az „Elefántviadal” rajz, a „Krisna és a ruháikat visszakérő pásztorleányok”, a „Molla”. Említés történik Baktay elemzésében arról, hogy a világon egyetlen festészet az indiai, amelyik sikerrel ábrázol zenét. Sem a zenei, sem a festészeti ismereteim nem bátorítanak a téma kifejtésére. Ha így van, csodákra képesek! Az angol gyarmatosítók ebben a kérdésben is rossz szerepet játszottak, gyakorlatilag megszűnt az indiai festészet. Baktay szerint az angol felsőbbrendűségi tudat, viselkedés, a minden indiai alkotás lebecsülése, 2000 év semmibevétele nagyobb pusztítást végzett, mint a muzulmánok képrombolása. A behódolt indiai felsőbb rétegek – szokás szerint – magukévá tették az angol és általában az európai műveltség felsőbbrendűségének szövegeit, és angol palotákat építettek. Az angolok pedig jellegtelen, nem trópusra való, az indiai környezetbe nem illő középületeket, pályaudvarokat, házakat emeltek, azokat silány angol festők képeivel rakták tele. Csak az indiai nemzeti öntudat újraébredésével jelent meg újra az indiai (modern) festészet. Felsorolok néhány nevet. Én nem értettem meg őket. Most nézegetve én Nandalal Bose-t látom legjobbnak az indiaiak közül, őt tudom élvezni. Indiában jártamban talán Abindra-Nath Tagore (Rabindra-Nath unokaöccse) tetszett valamennyire. Bátyja, Gogonendra-Nath Tagore és maga Rabindra-Nath is festett. Említésre méltónak tartják még Jamini Roy-t is, engem nem győznek meg a népművészetet „beemelő” képei. Aki járta India útjait, az a nevekből is tudja, hogy valamennyien Bengál szülöttei. Azért hangsúlyoztam, hogy az „indiaiak közül”, mert messze kiemelkedik a modern indiai festők sorából a félmagyar-félandiai (szikh) és gyönyörű Amrita Sher-Gil, a weblapom névadója. Pár mondatot kötelező írni róla! Még akkor is, ha fentebb már foglalkoztam vele. Amikor először láttam a képeit, tudtam, hogy a modern India egyik

legjelentősebb festőjével ismerkedem. Nem az én hozzáértésem tette ezt világossá, hanem az ő nagysága. Festményei kimagaslottak a környezetből. 1972-t írtak. Indiában akkor még nem ismerték el igazi nagyságát. Félig-meddig idegen volt, nyomasztotta néhány nagy indiai név és talán túltúl modern életvitele. Büszke öntudata is szokatlan lehetett Indiában. Amikor weboldalam névadójául választottam, bár 2000-et írtak, még mindig a régi fél-elismertségről volt csak tudomásom. Óriási meglepetést és még nagyobb örömet okozott a hír, amire készülő India-témánkhoz adatokat gyűjtve bukkantam rá: a XX. század legjelentősebb 100 indiai személyisége közé választotta egy arra hivatott, tudósokból álló bizottság. Nem kis dologról van szó! India óriási birodalom, az angol gyarmati rendszer összeomlásában vezető szerepet játszott és óriásokat adott a világnak. Gondoljunk bele: Amrita Sher-Gil együtt szerepel Mahatma Gandhival, Jawaharlal Nehruval, Indira Gandhival, Rabindra-Nath Tagore-ral, Radhakrishnan-nal, és sorolhatnám tovább a megmérhetetleneket. Édesanyja magyar volt és a családja kiváló lehetett, hiszen nagybátyja az a Baktay Ervin, aki India művészetéről kétségtelenül a legátfogóbb és legélvezetesebb magyar művet írta. Édesapja pandzsábi szikh, és akár indiai, akár európai szemmel nézve gazdag, művelt ember volt. Az öröklött vagyont tanulásra, művelődésre költötte. Szanszkrit és perzsa nyelvészként írnak róla, öt nyelvet folyékonyan beszélt, foglalkozott filozófiával, teológiával, asztronómiával. Nem lehetett nehéz Amritának rátalálni a művészetek ösvényére, élethivatásul a festészetet választani. 28 év adatott meg neki. Ez alatt a huszonnyolc év alatt megismerkedett Európa festészetével, hosszú éveket töltött Indiában, zenei műveltségre tett szert, több nyelvet anyanyelvi szinten beszélt, tagja lett Párizs bohém művész-életének és a párizsi „Société Nationale des Beaux Arts”-nak, megfestett 143 képet Párizsban, Magyarországon és Indiában. Erre csak zenik képesek. Gyönyörű, okos és művelt nőként nehezen viselte a mindenütt megjelenő ostobaságot, bigottériát, sznobizmust, kaptafázást. Hihetetlenül érdekes egymás mellett látni párizsi modellekről, magyar kubikusról, parasztról és indiai nőkről, hegyi emberekről, érinthetetlenről készült képeit. Született 1913-ban, elhunyt 1941-ben. Majdnem kerek három évtized múlva elérte az Indiában lehetséges legmagasabb – az előbb említett – elismerést: India XX. századi történelmének legfontosabb 100 személyisége közé emelték! Azok közé a magyarok közé sorolom, akik a nagyon idegen távolban is ki tudták vívni az elismerést maguknak (és közvetve kis országunknak): az Anonymus-ok, Kőrösi Csoma Sándorok sorába tartozik. Itt most élek a számítógépes szövegszerkesztés ragyogó lehetőségével. Beszúrok egy rövid bekezdést arról, hogy sajtóhírekből értesültem: egy mai indiai festő, Maqbool Fida Husain forintban számolva tízmilliárdokat keres a még meg se festett, csak megrendelt festményeivel. Bár engem nem ragadott el, úgy látszik, van valami a modern indiai festészetben. Vizsgálgattam India modern festészetét, és ki kell mondanom magyarul: számomra Amrita Sher-Gil maradt a modern indiai festészet csúcsa! Nem tudok elszakadni a témától a népi festészet megemlézése nélkül, azzal ugyanis nap, mint nap találkozok Indiában a vándor. Bazárokból árulnak textil-festményeket, kiállításokon rácsodálkozik az ember tábla-képekre, gyermek-festmény kiállításon nagyszerű „pudzsá”-ábrázolásra. Nem festészet, de sokszor majdnem az. A népművészetek körében mindenképpen helye lehet: Indiában magas fokon üzik az intarzia-művészetet. Márványtemplomok féldrágakő intarziái remek „virág-festmények”, fa intarzia-táblaképeket olyan művészi érzékkel készítenek, hogy ugyancsak festmény benyomását keltik.

Basholi festmények:

Basholi festmény: Hamiast, Krisna gopikkal.

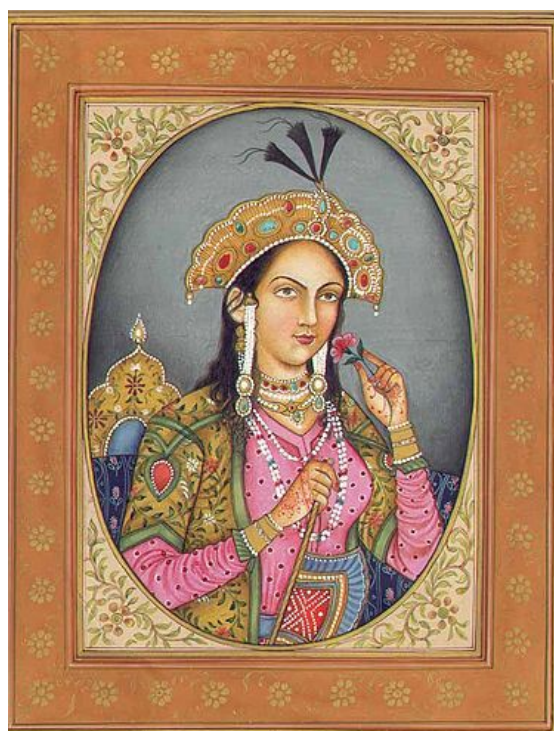

Basholi festmény.

Mogul miniatúrák:

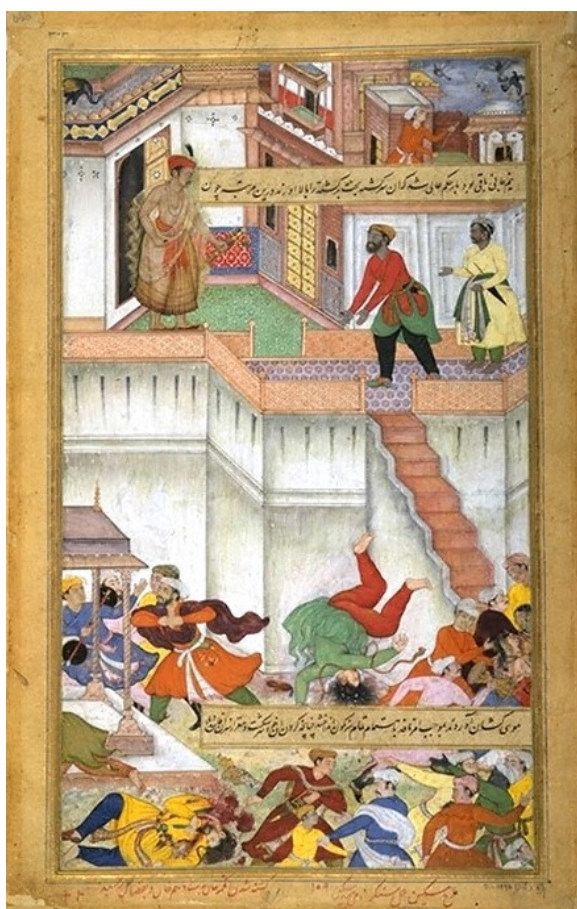

Mogul festészet: Nurjahan

és Mumtaz Mahal (akiért a Tadzs Mahal épült)

Hogy ne csak arcképek szerepeljenek, bemutatok könyvillusztrációt is:

Akbar megparancsolja Adham Kán megbüntetését (illusztráció az Akbarnama-ból)

Az említett indiai festészeti áramlatok közül legalább további egy megérdemel pár sort!

Talán nem tévedek, ha Amrita Sher-Gil mellett megemlítek még egy modern festőt, a Tagore család festészetéről ismert tagját, Abanindra-Nath Tagore-t. Az itt felrakott képe valóban magas művészi szintet képvisel.

Abindra-Nath Tagore: Tissarakshita, Asoka királynője (Victoria and Albert Museum, London)

És még egy, nehéz abbahagyni, mert az ember tudatában van: nagyon felszínesen tud csak foglalkozni India festészetével. A következő kép a [Ragamala](#) festészet példánya. Rendkívüli vonása, hogy India különböző tájain elterjedt stílusirányzatról van szó. Példa arra, hogy Indiában képesek voltak a zenét is megfesteni: a ragamalák nevében a raga az ismert versformát jelenti, ez a festészet tehát a költészet és zene kifejezése. A vízfestéssel papíron alkotott kép neve, a [Bhairavi Ragini](#) egyértelműen ragák megzenésítését jelenti, carnatikus (tamburán játszott) dal (ha jól interpretálok). Részletes magyarázat [itt olvasható](#).

[Bhairavi Ragini](#), Ragamala kép, albumból.

És szólnom kell az indiai festészet hatásairól is! Tulajdonképpen visszatérek az idézetemhez: Komolyan nem tudom eldönteni, én piruljak-e, vagy esetleg a fél világ: ez az általam nem nagyon elismert indiai festészet befolyást gyakorolt mindazon országok művészetére, amelyek a hinduizmus és/vagy a buddhizmus hatása alá kerültek, vagy egyéb tekintetben számottevő kapcsolatba léptek Indiával. Mentségemre legyen mondván, hogy ez a hatás a két említett vallás hullámain úszott be hozzájuk, és nem annyira a festészet gyakorolta a hatást (legfeljebb a nagy mobilitás segítette), hanem a mindent átfogó indiai gondolkodás, tudomány és művészet együtt. Az erről szóló művekből pár példát emelek ki. Két neves szakértő, az olasz professzor Mario Bussagli és a delhi National Museum igazgatója, Calembus Sivaramamurti (érdekes és nem szokatlan név, nem nehéz észrevenni, hogy Siva és Rama szerepel a névben, a „murti” pedig az imádat jelképe) gyönyörű kiadványában foglalozik a hatások mindkét irányával. Közel-Keletre

elsősorban a fejlett és gazdag kultúrákkal folytatott karaván-kereskedelem juttatta el a vallási és művészi hatásokat már a Buddha előtti korszakokban, majd a buddhizmus hatott még érzékelhetőbben. (Nagyon gyors olvasás mellett is meglepett, hogy az egész indiai gondolatvilágot átható jó és rossz, jutalmazás és büntetés vallási filozófiában foglalt megjelenése újdonság volt Perzsiában, a mai Turkmenisztánban és Afganisztánban. (Remélem, jól interpretálok.) Bár a szobrászatot is közvetítették az indiaiak, a legmélyebb hatást éppen a könnyen mozgó festészet gyakorolta. A bemutatott alkotások alapjai egyértelműen indiai eredetet tükröznek, magukon viselik azonban a helyi művészetek, művészek keze nyomát is. Legjobb példa erre a vitán felül legjobb ilyen műnek tartott és a delhi Nemzeti Múzeumban tárolt „Imádkozó alak”, amelyen adzsantai alapok mellett az aranykorona egyes iráni elemei és a kusán uralkodók által használt szimbólumok a vándor- és helyi ráhatások ötvöződésére utal. Bele se merek kezdeni még bonyolultabb összefüggések elemzésébe, mert komoly ismeretekkel kellene rendelkeznem a Kr. utáni első évezred Közép-Keletének történelméről és művészetéről. Csak megemlítem a Kucsa (Kucha) és Turfán régiókat (ma Kína), ahol egyértelműen indiai eredetű Bodhisattva festmények kapnak kínai vonásokat, ugyanakkor a homlokon megjelenő lángnyelvek a misztikus indiai Tantra trendhez tartozást tükrözik. Általánosabban ismert India – és elsősorban a buddhizmus – hatása a kelet- vagy akár távolkelet-ázsiai térségekre, népekre, kultúrákra. Jó néhány rendkívül fontos aspektust érdemes kiemelni a kérdéskörből. Érdekes, hogy az általam elért tudósok, szakértők szinte szó szerint azonos módon foglalják össze ezt a hatást: azt mondja Baktay és visszhangozza Bussagli, hogy India ugyanúgy hatott környezetére (és ez a környezet enyhe túlzással a fél világ!), mint ahogy a görög kultúra hatott a ma európainak ismert kultúrára. Ennél talán fontosabb, hogy ezt a fantasztikus hatást India – az általános történelmi gyakorlattal ellentétben – nem valamely elhatározott politika, még kevésbé fegyveres hódítás útján érte el, hanem sporadikus migrációból induló békés „gyarmatosítás” eredményeként. További rendkívüli momentum, hogy az őslakosság legalább annyit profitált a beszivárgó indiaiakkal végbemenő fúzióból, mint az indiai kultúra hordozói. A nagyon gazdag, de addig nem hasznosított helyi kincsek szisztematikus kiaknázása az indiai tudás és technika alkalmazásával elengedhetetlen feltételként hozta a Kelet világának gazdasági fejlődését, egyensúlyát. Lényegesnek érzem hangsúlyozni, hogy nem indiaiak állítják ezt magukról, hanem harmadik világbéli, európai szemek, agyak. Földrajzilag igen tág határokat kell érinteni. Ami a festészetet illeti, könnyű rámutatni a szomszédos országok művészetében fellelhető vonások hindu eredetére. Nem foglalkozom itt Pakisztánnal és Bangladdesszel, mert ez a két ország a művészetek fejlődése szempontjából Indiának tekinthető. Három ország, Nepál, Tibet (művészettörténeti szempontból tekintsük önállónak, ha már politikailag nem is tehetjük), valamint Sri Lanka (Ceylon) festészetére elég rápillantani és világos a szoros összefüggés. Nepál és Tibet esetében talán annyit kell hangsúlyozni, hogy a templomi célokat szolgáló thangka-k (tanka) festészete domináns szerepet kapott, de mindhárom országban a hindu (Nepál a legortodoxabb hindu állam) és buddhista (Tibet és Sri Lanka) festészet vált szinte egyeduralkodóvá. Távolabb haladva könnyebb lenne számomra az indiai építészet és szobrászat vándorútjait járni, mert ismertebb és látványosabb. Elég, ha a kambodzsai Kmer-dinasztia által épített Angkor Vat-ot és a Lop Buri monostort, a thaiföldi királyi épületesoportokat (Bangkok), vagy az indonéziai templomokat, például a jávai Loro Jongrang-ot (Prambanam) említem. Az indiai festészet könnyen nyomon követhető a szingaléz és sziámi művészetben, de mindenütt hatott a helyi festészetre, ahol a buddhizmus vagy annak valamely leágazása vált uralkodóvá, a már említett országokon kívül Burmától kezdve Kínáig és Japánig. Átfoghatatlanul óriási terület, ősi művészetek találkozó és ölelkező világa.

Idézet vége

Ugye érdemes volt elolvasni?

Elgondolkodtam a következő tervbe vett témán: milyen művészetek sorolhatók egyáltalán ebbe a furcsán hangzó, gondolom, nem általam kreált kategóriába: anyagukban hordozzák az alkotást. Sorolnám, de három után megállok, vakarom a fejem. A három: gobelin, szőnyeg, terítők. Az első kettő nyilván világos, a terítő arról jutott eszembe, hogy ünnepi ebédhez elővette a feleségem az Indiából hozott asztalterítőt, amin gyönyörűsége kék mintázat segíti a jó hangulatot. És erről eszembe jutottak a népi, aztán nem is nagyon népi ruházati cikkek, nőknél egyszerű sálaktól kezdve a – mondjuk például bujáki – sokszoknyás ruhákig, férfiaknál a pörgekalaptól kezdve a cifraszűrig. Gyorsan előkerestem a [magyar népviselettel](#) foglalkozó Wikipédia-lapot. Hát nem érdekes? Jóval több annál, elvezette a gondolataimat az arannyal átszőtt indiai sálig, ami a feleségem ruhatárának ritkán elővett kincse, meg a gyűrűn áthúzható selymekendők (Varanaszi, bengáli,...), és máris levegőt kell vennem, mert csak most kezd nyiladozni az agyam. Hiszen az indiai nők szárijai elképesztő szépség hordozói, a filléresnek tűnő, utcai árusoknál kaphatóktól kezdve a vagyonokat érőkig, amik vagy divatbemutatókon, vagy gazdagék fogadásain jelennek meg. És ez mind csak a kezdet, mondom most, hiszen ott vannak a kékfestés csodái, a bőrből készült berakásos divatcikkek, a felsőbb rétegek (királyok, császárok, főpapok) kiemelkedést elősegítő köpenyei, fejdíszai. Onnan már csak egy kis ugrás eljutni az ékszerek világába. A bőrről eszembe jut a tetoválás is, amit rettenetesen utálok, mégis besorolok ide, de itt abba is hagyom. Egyelőre foglalkozzunk a már felsoroltakkal, aztán elő fognak rajzani, mint a házukban minden tavasszal a szárnyas hangyák, a többiek.

A [gobelin](#) ritkán köt le, nem tartozik a kedvelt művészeti ágaim közé, pedig két alkotó hölgy műveivel volt alkalmam ismerkedni. Ferenczy Béni ikertestvére, Noémi nemcsak itthon, hanem nemzetközi méretekben is kitűnő művelője volt ennek a nehéz mesterségnek. A Falk utcai emléktáblája egyszerűen dicsőíti. Elég egyetlen művét bemutatni, hogy az ember nehezen higgye: fonalakból készítette a művésznő ezt a remekművet.

Ferenczy Noémi: színes gobelin.

A másik áttételes ismerős. Az általam nagyrabecsült, tisztelt Gergely Istvánnak, a Hungexpo Kiállítási Igazgatósága művészeti vezetőjének (műszaki igazgatója) a felesége az ország jelentős művésze, Szilvitzky Margit. Azt hiszem, tehetsége a textilművészetekben teljesedett ki igazán. Kiváló önéletrajzára most találtam rá, a róla szóló [recenzió itt olvasható](#). És egyetlen alkotását sikerült levadásznom, sokat kellene dolgoznom, bár sok itthoni és külföldi (UNESCO is!) intézményben is helyt kaptak a művei. Kicsit zavarban vagyok, mert festett lenvászon a szépséges kép: ha nem a fonalak festettek, nem igazán önmagában hordja a művészetet. Nekem nagyon tetszik: Itt a helye:

Szilvitzky Margit: Festett lenvászon.

Következik a szőnyegművészet. Indiából nem lehet szőnyeg nélkül hazatérni, bár az igazán szép szőnyegek Perzsiában, a mai Iránban születtek. Bevezetőként tessék elolvasni pár sort a szőnyeggel találkozásunk eseteivel. Mind megírtam itt-ott, de most nem idézek, írom, ahogy eszembe jut!

Alig melegendtünk meg Indiában, a monszun-szünetekben ismerkedtünk a várossal, amit akkor Bombay-nak hívtak. Mivel korábban kitelepült kollegáknál láttunk szőnyeget, meg mondták is, hogy ismerkedjünk ezzel az érdekes és gyönyörű világgal, az egyik sétánk alkalmával bekukkantottunk az egyik útba eső boltba. Azonnal köszöntött a háttérből előlépő eladó. Közöltük, hogy nem vagyunk vevők, csak ismerkednénk a kínálattal. Természetes, mondta. Foglaljunk helyet, kaptak elő ülő alkalmaságokat, hoztak egy-egy kólásüveget szívószállal. Mekkora méret iránt érdeklődnénk? 5x4 láb? Kigörgetnek elénk párat, csak nézegessük őket, és mondjuk, ha valamelyik tetszik. Azokat félrerakják. Megismételtük, hogy nem venni jöttünk. Nem baj, csak intünk. Elindult a gépezet! Mikor már úgy negyvenen túl jártunk, és jól megizzadtunk, 38 fok biztos volt árnyékban, több a kis füledt boltban, hoztak újabb két üveg kólát, ránk igazították a ventilátorokat, elrakták a nagy halmot, elénk rakogatták, lassított filmként a tetszetteket. Most újra válasszuk ki a jobbakat, kíváncsiak az ízlésünkre. Közben szép lassan, beszélgetve kifaggattak, kik vagyunk, mik vagyunk, ugye ott lakunk a Malabar Hill-en? És együtt dolgozunk Mr. X-szel, a Kamara kiküldöttjével, aki még tartozik egy szőnyeg árával? Tudták, hogy már „has left for good”, azaz elrepült egy szőnyeg ára, csak meg akarták erősíteni a hírt. Legyintés, lapoztak tovább. Mikor három nagyon tetszik maradt, akkor kivitték azokat napfényre, a bolt elé: válasszunk ki egyet. Nem tudtunk egynél megállá-

podni, kettő fölött mérlegeltük a helyzetet a feleségemmel. OK, mondták, semmi baj. Vigyük el mind a kettőt – de hát nem akarunk venni! – három napra és csak az egyiket hozzuk vissza, majd megállapodunk részletfizetésben. Így született az első indiai szőnyegünk. Mindig eszembe jutott, amikor az Átkosban bementem boltba, csevegtek és/vagy átbámultak a fejem felett, illetve hát mostanság is előfordul, hogy háromszor kell szólni eladóhoz, mire egyszer meghallja az embert, egyszer mondtam is ilyen alkalommal a titkárnőmnek: a szocializmus halott.

A második eset érdekesebb volt, mert nagyobb értékekkel foglalkoztunk. A Breach Candy Swimming Pool-ban megismerkedtünk, illetve lehet, hogy fogadáson történt, csak sűrűn találkoztunk velük a Klubban, fiatal vegyespárossal: indiai férjjel, és nagyon mutatós feleséggel. A férfi karóra csattok gyártásával és értékelésével foglalkozott. Kiderült, hogy vettünk már szőnyeget, feljött, megnézte, nem ócsárolta, szép-szép, mondta, de miért nem perzsa szőnyegeket vásárolunk, azok az igazán szépek. OK, de hol lehet biztosan perzsa szőnyeget találni? Majd ő elintézi, mondta, évekig az Alitalia iráni képviselője volt, és bejárta az országot, eredeti törzsi szőnyegekre vadászva, van olyan kiskereskedő ismerőse, aki kérésre házhoz visz 15-20 szőnyeget, lehet válogatni. Meg is szervezte, megjelent a kordés eladó, élénk borította az adagját, és friss barátunkkal, inkább egymással vitatkozva, mint nekünk előadva elmondták minden egyes szőnyeg történelmét. Hol készült (hely), melyik törzs csomózta? Volt olyan szőnyeg, ami vagy tíz állomáson utazott át. Csíkok jelezték a helyszín-változást. Nem baj, ellenkezőleg, emeli az értékét. Minden helyszínen más a rajzolat-világ, mások a festékek, mert csakis földfestékeket használnak, más a fonalat adó állatvilág. Egyik-másik szakasznál kicsit vitatkoztak, végül azonban egyetértettek. Csak hüledeztünk. Aztán még magasabb fokozatra kapcsolt a hüledezésünk, amikor a kereskedő kibökte az árait. Valamit biztos lehetett volna alkudni, de nem volt értelme: az indiai szőnyegek árainak ötszörösét-tizenötszörösét kellett volna fizetni. Azóta sincs perzsaszőnyegünk.

Aztán Iránban láttam életem legszebb szőnyegét. Hosszú mese rövidre fogva. Ezt a mesém fellapoztam a Világok, népek, emberek című könyvemben, de nem idézem, mert most nem pontosan úgy emlékszem, ahogy abban leírtam.

A legfőbb tévedésem (a feleségem pontosan emlékezett mindenre), hogy nem Isfahan-ban szálltunk meg a Shah Abbas Hotel-ben ([most Abbasi Hotel](#)), hanem a [Shiraz](#)-i párjában, az azóta ugyancsak [Abbasi Hotel](#) névre keresztelt csodapalotában. Az eredeti nevük az iszfahani ősi karavánszerájt luxusszállodává átalakítást elrendelő akkori uralkodó anyjának, Khan-i-Madar-i-Shah-nak köszönhető, az ő nevét viselték. A másik tévedésem, hogy két város közötti útszakaszon épült karavánszerájra emlékeztem. Lehet, hogy valamikor az is volt, de mára külvárosi szálláshellyé változott. A mi hotelünk – ahol egy éjszakát is eltöltöttünk – lobbyjának padlózatát mintegy 30x15 m méretű, olyan gyönyörű, hamuszürke szőnyeg borította, amiről alig tudtam levenni a szemem, amikor beléptünk. Szóltam is a feleségemnek, hogy amíg a bejelentkezést intézem, álljon a bejárat mellett, és csodálja a páratlan alkotást, nem sok ilyen születhet a világon. A hotel minden porcikája keleti pompát sugárzott, beleértve a belső udvar kertjében elfogyasztott – bizony nem olcsó – vacsorát. Megérte, a születésnapját ünnepeltük. Aki Iránnal ismerkedik, és éppen megengedheti magának, ne hagyja ki ezt a szállodát a programjából.

A két szálloda-link közül a Shiraz-i nagyon gyenge, nem ad vissza semmit a szálló pazar pompájából! Tessék az Isfahan-it nézegetni, nem ugyanaz, de ikertestvére.

És akkor nézzünk rá néhány szőnyegre!

Iráni:

Isfahan Hasan Dardashti szőnyeg, 288x420 cm

Shiraz:

[Ghashghai](#) csomózású Shiraz-i szőnyeg.

A kettő közül biztos az iszfahanit választanám!

Közbevetőleg elmondom gyorsan, honnan ismerszik meg a jó szőnyeg? Csak a kézzel csomózott (azt nem szövik) szőnyeggel érdemes foglalkozni. Míg a géppel szövött szőnyegek szegélye szabályos, a kézzel csomózottak széle szabálytalan. Másik lényeges eleme a szőnyegnek a csomók sűrűsége. Kis gyakorlat kell hozzá, és akkor a hátoldalukon meg lehet számolni! Ki kell mérni egy négyzet-inchet, az abban található csomók száma döntő, minőség szempontjából. Fontos még az anyaguk. Három alapminőséget különböztetnek meg: gyapjú-selyem- és vegyes anyagú szőnyegek alkotják a döntő többséget. Jó tudni, hogy bár barbár eljárás volt, de a legjobb szőnyeget gyerekek csomózták: a kis ujjak ügyesebben tudtak feszes csomót húzni. Betiltották, valószínűleg dugiban ma is foglalkoztatnak gyerekeket. A nők is, finomabb ujjakkal jobb szőnyeget alkotnak, mint a férfiak.

Bemutatok kiváló indiai szőnyeget is. Most, hogy a hármat együtt látom, az indiait másodikként értékelem.

A Kárpátoktól keletre, a Dunától délre számtalan országban készülnek még csodálatos szőnyegek. A legismertebbek talán a kaukázusiak, a volt szovjet déli államok (altáji, turkesztáni, üzbég, kirgiz), kiválóak az afgán- és török-azerbajdzsán alkotások, egyes arab készítmények (például imaszőnyegek). Hallottam kínai szőnyegről is. Tovább nem terjed a figyelmem. Legjobb, ha felteszem a szőnyegeteket ismertető [Wikipédia](#)-lapot, lapozgassanak benne, érdemes. Keletinek mondja a címe, de általánosabban foglalkozik a szőnyegekkel. A keletit valószínűleg csak típusmegjelölésként használja.

Indiai keshan szőnyeg.

A késői eszmélésem miatt itt ismertetett indiai festészet telítette az erre a szakaszra fordítható terjedelmet. Rossz helyen szakítom meg az írást, kérem, könyveljék el bocsánatos bűnnek.

17.

Mielőtt folytatnám a művészetet önmagukban hordó alkotások következő tervbe vett csokrát, a terítőket (majd bővitem) megállok két gondolkör körüli körözésre. Nem lesz pihentető, mindkettő lehangoló, számomra legalábbis az.

Az első a cigányság vallásossága. Mint említettem, sok időt és energiát töltöttem azzal, hogy a weblapomon kerekded valami szülessen a hátrányos helyzetűekről, amik közül az elképzelésből hamar kizuhantak a zsidók és a nők. A cigányságon belül nagy tehetség-kincshalmazt éreztem a zenén kívül (ami közismert), a művészetek és az irodalom területén. Sok tehetségesnek mondott, számomra többnyire hamarosan annak is tudott művészt, író, költőt látogattam meg, főként Budapesten, de elmentem vidékre is. Akkor még BMW-m volt, igyekeztem úgy leparkolni, hogy sétálni kelljen a meglátogatott személy, család lakásáig, néha annak nem is nevezhető lakhelyéig. Nem akartam kitűnni vele a környezetből. Az első 3-4 alkalommal még csak meglepődtem azon, hogy a jólétnek nem mondható (de mindig tiszta-rendes) szinten élők, még a legszegényebbek is a mély keresztény vallásosság egyértelmű jeleivel díszítették a lakásukat: kereszt, Krisztus vagy Szűz Mária képe, szobrocskák, mécsesek. A téma feladásának pillanatáig 30-40 emberrel, családdal beszélgettem, mindig megkínáltak legalább kávéval, többnyire süteménnyel is, fotóztam festményeket, olvastam verseket, mindenhol sugárzott a hit. Úgy emlékszem, nem kérdeztem rá az okokra, talán csak egyszer, amikor azzal a közel tíz évig a legmélyebb nyomorban, fedél nélkül élt életből magát kiemelő asszonnyal találkoztam rendszeresen, akinek komoly terjedelmű írásaiból is – a magyarokkal egyetértést keresésen kívül – sugárzott az istenhit. Le kellett vonnom a következtetést: a cigányság mélyen vallásos. Talán nem sértek meg senkit, ha ezt is annak a véleménynek az alátámasztásaként kezelem, miszerint minél mélyebb a szegénység, annál mélyebb a vallásosság is. Amíg élek, nem fog elhagyni az e fölötti döbbenetem.

Az éjjel ismét álmodtam hozzá valamit. Nem a vallásossághoz, de csatlakozó gondolat, amit a szociológusok minden bizonnyal ősidők óta tudnak: minél nagyobb a pompa, a tündöklő gazdagság, annál nagyobb a hódolat. Ellenpontja az előbbieknek, a mai napig működik.

A másik témakör, amire valahol, azt hiszem, a Facebook-on ígéretet tettem, körülbelül úgy szól első megközelítésben: miért a legnagyobb gazemberek kerülnek hatalomra? Mindjárt hozzátésem, hogy ez a megállapítás ilyen módon csak az általános folyamatokat írja körül, a nagyon ritka kivételek előtt mély meghajlással, spanyol módra meg kell lengetni a kalapunkat. Mint ahogy lengetni szoktam az angol miniszterelnök, Wilson előtt, aki a hatvanadik születésnapján fogta a kalapját, és lemondott. Miért nem a kivétel a jellemző? Mint a vállalkásomban kifejtettem, a „[Kolja, a nép ellenségének fia](#)” filmnovellámban, tudományos alapokra támaszkodva felvázoltam a diktátorok születésének koreográfiáját, a kis könyvecske harmadik harmada tulajdonképpen erről szól, ha nem is nevezem ott a nevének az okfejtésem. Á, megint rosszul emlékszem a saját írásomra, kétszeresen is. Egyrészt nem egyharmad a téma terjedelme, kevesebb, másrészt viszont egyértelmű. Ezt írom, majd nem az egész traktátust – részben beszélgetés Koljával – idézem (a kiemeléseket most alkalmazom, sok is sikerült, de hát akár az egészet dőlt betűkkel szedhetném, annyira jó):

Közeledett a második szabad választás. Szabadnak tényleg szabad volt, de iszonyatosan nehéznek tűnt eldönteni, kire szavazzon az ember. A hatalmon lévőkre nem szabadott, három év alatt eljátszották kisdud játékaikat. Demagógok voltak, rosszul privatizáltak, a „holdudva-

ruk” harácsolt, a gazdasági életet tönkretették, meg egyebek. Először arra gondoltam, hogy az ifjúság pár éve alakult pártjára szavazok: hamvasoknak tűntek, mentesnek a kommunizmus bűneitől. Ha egy évvel előbb van a választás, biz’isten rájuk szavazok. Nem zavart a hosszú hajuk, a tüntetően lezser viseletük, mint az idősebb korosztályt. Aztán – hál’isten – megéreztem a bűdöset. A vezérük búzlótt: elkezdte irtani maga körül azokat, akik nem hajbókolva hajtották végre az elgondolásait. Megéreztem, hogy diktatórikus hajlamok fűtik. Ismered *a diktátorok születésének mechanizmusát*? Nem? Sorolom, tudósok, történészek, pszichiáterek rajzolták meg a képletet, több ezer év tapasztalatait összegezve. Sommásan: tévedhetetlen bizonyossággal mutatják ki, hogy a hatalom megszerzésének, a diktátorok győzelmének technikája, koreográfiája ezredévek alatt kialakult, egységes formákat öltött és bizonyítja, hogy *örültek, betegek háborzongató játéka az emberi ostobasággal*. Kicsit részletezve: először is és elsősorban hinnie kell önmagában, *mégpedig erőszakos, mérhetetlen önbizalommal* és képesnek kell lennie azonosulni a tömeggel. A második feltétel: csak az válhat diktátorrá, aki rendelkezik az ehhez szükséges *ravaszysággal, brutalitással és kellő ügyességgel*. Hitler bevallotta: „*A diktátornak született ember azért lesz diktátor, mert akarja, nem pedig azért, mert kényszerítik rá. Senki nem áll mögötte, ő maga ösztönzi magát.*” Ha ezek birtokában van, már csak az kell, hogy a diktátorjelölt *úgy lépjen fel, mint a hatalom azon sajátos formájának jele, szimbóluma vagy élő képe, amelynek a nép titokban behódolni vágyik*. Olyan sajátos személyiséget kell felépítenie magából, amelyik valóban *mitikus alak benyomását kelti*, amely mindig jelenvaló és hatalmas, mindenütt érzékelhető és mindenütt cselekvő... A harmadik: *a színre lépés, a szín birtoklásának színésze*. A diktátorjelöltek csak akkor képesek uralkodni a tömegek felett, ha *ki tudják fejezni „a megtestesülés” misztériumát, a „kiválasztottságot” és dagályos szerepjátszással kell ördögi valójukat átvarázsolniuk. Nagy színészi képességekre volt/van szükségük!* Mussoliniról megállapították például, hogy *rendkívüli „színész, szimuláns, exhibicionista”* volt, aki számára a kormányzás főleg abból állt, hogy ő legyen a Duce, és annak is lássák. Ő legyen az a vezető, vezér vagy „*cirkuszi idomár*”, akit az olaszok akartak! Hitlernél is feltűnő rendkívüli, magával ragadó ereje, ami elsősorban közönsége elvárásainak köszönhető. Hitlernek a német közvélemény nagy részét sikerült meggyőznie arról, hogy személyében egy kiemelkedő individuumra, egyedülálló Führerre lelt. Azért érthette el ezt, mert a kor egy messiásalak megjelenésére várt.

(...)

Hol is tartottam? Igen, tehát óriási színészi tehetséggel rendelkeznek a diktátorok és a jelöltek. Idesorolhatjuk a hazudozási képességet is: képesnek kell lenniük, hogy *nagy elánnal hazudjanak, mintha szent igazság lenne, amit állítanak. És ezt napokon belül meggyőződéssel meg kell tudniuk fordítani. Amit pár napja állítottak, az hazugsággá válik, ami hazugság volt, az szent igazsággá magasztosul. Talán néha maguk is elhiszik, amit mondanak. Önszuggesztió! És minél nagyobb a hazugság, minél „hallatlanabb az arcátlanság”, annál nagyobb az esély arra, hogy az emberek elhiggyék! A tömeg érzelmi, primitív egyszerűségében hagyja magát kihasználni, és „könnyebben lesz egy nagy hazugság áldozata, mint egy kicsi”.* A görög szerzők igen régen megértették, s megállapították, hogy *„nem a zsarnok hozza létre a rabszolgákat, hanem a rabszolgák a zsarnokot”*. A magyarázat a tömegek vágyálmaiban rejlik. Végül a hatalom megszerzése és különösen megtartása érdekében *folyamatosan kell „szédíteni” a tömegeket*. Ennek a szélhámos népszédítésnek történelmileg kialakult módszerei vannak, újat nem is kell kitalálniuk a diktátoroknak, hatalomra került akarnokoknak, elég, ha a „*hagyományos eszközöket*” a pillanatnyi helyzethez adaptálják, és jól variálják. Biztos a siker! Mondjak néhány trükköt, amivel szédítik a népet? Csak ami hirtelen az eszembe jut! *Óriási a szimbólumok hatalma: jelek, figurák, csillagok, emblémák, keresztek, jelvények,*

zászlók, lobogók. Igen, ősidők óta a lobogók viszik csatákba, pártgyűlésre, templomokba, zarándokhelyekre a behódolni vágyó vagy behódolt embertömegeket. Sorolom tovább: *címerek, állatalakok, sasok, sárkányok.* A hitleri Harmadik Birodalom az első perctől kezdve az eseményeket teljhatalommal irányító szimbólumoknak a terméke. De Keresztelő Szent János is zászlót tart a kezében, a rendkívüli teljesítménnyel büszkélkedő – egyébként diktátori vágygal nem kínlódo, csak kiemelkedő hírnevet elérni akaró – fakírnak nem elég maga a teljesítmény, zászlóvivőt is alkalmaz, hogy azzal vonja magára a figyelmet. *A diktátor vagy -jelölt, hogy alakját „heraldikai” figurává stilizálja, grandiózus felvonulásokat, gigantikus ceremóniákat, kolosszális parádákat rendez, amelyeknek célja, hogy „a résztvevők elmerüljenek a tömegesztázis kéjében”.* Közös éneklések! Biztos láttad a Kabaré című filmet, ahol remekül ábrázolják az ének szuggeráló hatását. Zászlók! A lyukas, forradalmi zászlót például mértéktelenül ki- és felhasználja a magyarországi jobboldal! Gyűlések, ünnepek, grandiózus díszfelvonulások, ami főként Hitlernél, meg nálatok volt nagy divat, igazi népszédítő varázslatok. *Zászlóavatások!* Az akkor nekem gyanússá vált ifjú vezér, amikor aztán öt év múlva hatalomra került, mást se csinált, mint zászlókat avatott, avatott, ajándékozott, hordozott körbe az országban! Mindezek a hatásesszörök hatalmas tömegeket mozgósítanak, elbűvölik a tekinteteket, megbabonázzák a képzeletet, megbénítják a kritikai vagy véleményező szellemet. A rituálé szilárdabbá teszi a diktatúrát.

(...)

...még nem fejeztem be! A „hamis nyelv” nem kevésbé hatásos eszköz. A metaforikus nyelv használata – nyelvészeti kutatók szerint is – sikerrel alkalmazható politikai célokra. „Mágikus erejük van a szavaknak” – vallja Hitler a Mein Kampf-ban. Annak, aki rá akarja kényszeríteni az akaratát a tömegekre, nem nehéz elferdítenie a szavak értelmét, meghamisítania a nyelvet. Kialakítja a „megfelelő” diskurzust és a köznép megerősöklésének sajátos nyelvi módszereit alkalmazza. A cél: legyőzni az ellenállókat. Ezt az ifjú jelöltünk és köre rettenetes erővel alkalmazza, átvéve a szélsőjobbtól a hamis jelzőket, vádolva velük a be nem hódolókat: *ők nemzetiek és polgárok, az ellenfél nemzetietlen, nemzetellenes, nemzetgyalázó, hazaáruló.* A zsarnoki, a gyűlöletes szavak, *az Urak nyelvezetének szavai nem ártatlanok, szeretnek ölni. Gyilkolnak, szidnak, ugatnak, felcsattannak, megsüketítenek, mellbe vágnak, hasogatnak, elárlunak, becsapnak, üldöznek, elnyomnak, elpusztítanak, „eltiporják a világot”, beoltanak gyűlölettel, a fény, a szépség, az élet, a szerelem helyébe lépnek.* És itt, nálunk lassan a szimbólumokhoz és hamis nyelvhez még hamis ruházatot is aggatnak magukra, a volt úri világ ruházatát, hamis öslegendák ruházatát. Igaz, nagy segítség számukra a gyilkos kommunizmus szemből kialakult és az egész világot eluraló gyűlölet. Jó táptalaj!

(...)

Kolja: Amit mondasz, az egyértelművé teszi számomra, hogy a keringő legendák igazak: Sztálin elmebeteg volt!

Narrátor: Nemcsak ő, Hitler is. És mindenki, aki diktátor volt, vagy az akar lenni. Mindenki, aki ezekhez az eszközökhöz nyúl. Beleértve a mi kis törpénket. Hoppá, most, hogy kimondtam a törpét, eszembe jutott: bizonyára abban is nagy igazság van, hogy *termetüket is akarják kompenzálni a politikai nagysággal.*

Kolja: Tényleg, Sztálin is alacsony ember volt...

Idézet vége

Ebben minden benne van, amit tudni kell, ha az ember elképedve bámulja, milyen minden sejtjében aljas gazemberek jutnak és maradnak hatalmon: George Bush kétszer is, miközben

milliókat ölt meg, tízmilliókat tett menekültté, Donald Trump, akiről több írásomban húztam le a leplet, vagy a mi köcsögünk, nem is folytatom!

Felsorolom azért a lényeket! *Örültek, betegek hátborzongató játéka az emberi ostobasággal.* Egy pillanat, fontos: nemcsak ostoba emberekkel, hanem az emberi ostobasággal. Mindenki van valamennyi ostobaság... Ezt az aspektust nem is folytatom! Önteltség, nárcisztikus fokozatban; kiváló színészi képesség, exhibicionizmus; ravaszság, brutalitás, ügyesség; mitikus megjelenés; szuper hazudozási képesség (van mondás: a politika a hazudás mesterfoka); hamis nyelv; a történelmileg kialakult népszédítő eszközök használata: tömegfelvonulások, ceremóniák, parádék, lobogók, közös zene, éneklés, szimbólumok (korona, jelvények...), gyűlölet hangjának használata... Mindez együtt képezi a hatalom megszerzésének és megtartásának eszköztárát. És ezt önmagában tudni, oda besűríteni, ami kívül marad, azt folyamatosan, mesteri fokon alkalmazni csak velőjükig romlott emberállatok képesek. Ez az egyszerű, mindennapi titok.

Hogy mennyire nem csak ostoba emberekre hat a demagóg hatalomörület stratégiája, arra jellemző, hogy volt olyan részlegvezető hölgy a fejem felett, művelt, értelmes ember, kiváló vezető, aki magánbeszélgetésen kifejtette: annyira tiszteli a miniszterelnökünket, hogy korunk Széchenyijének tartja, és ha fiatalabb lenne, szerelmesként imádná! Ezt adja össze valaki!

Megálmodtam, hogy ide tartozik három további gondolat: miről is jutott az eszembe a diktátorok születése (Iránról, azon belül a Shahanshah-ról, Pahlavi császárról), a terror szerepe a diktatúrák fennmaradásában (tegnap, ma, holnap) és a királyságok, császárságok anakronisztikus léte modern világunkban. Mindjárt sorra is veszem őket, csak megjegyzem: milyen érdekes, mennyi minden születik meg kis agyamban az él leple alatt?!

Szóval, jól tudtam, hogy csendőrterror-államban mozgunk, mégis feltűnt a sok civil fegyveres, minden második teheráni utcasarkon lézengett egy, a colt feltűnően látható volt a segge fölött. Hozzáléptem az egyikhez, megkérdeztem, milyen úton jutok el a központi (uralkodó családi) kincstárként működő bankhoz? Kellemes angolsággal elmagyarázta. Ez juttatta eszembe, hogy kikből is lesz uralkodó. Ő, a Shahanshah amerikai segítséggel döntötte meg a „demokratikus” úton megválasztott elődjét. És mindjárt rátérhetünk a második gondolatra, a terrorra. Aki azt hinné, hogy a hitleri-sztálini terrorral elege lett az emberiségnek a kínzásokból, nyílt vagy titkos kivégzésekből, nagyon téved. Ha magyar, eszébe kell jutnia, hogy a Horthy-rendszer kínzásaiból, kivégzéseiből csak egy évtizedet lépett az ország a Rákosi-kor hamis pereihez és kivégzéseire, majd az '56 utáni bosszúig, majd a sokáig folytatódó kemény börtön-módszerekig, de mindenütt kegyetlen megtorlás zajlott, mondhatjuk akár, hogy az USA példamutatásával, ahol a hatalom nem érezte magát otthon, vagy a legázolt országokban. Végül gondoljuk csak meg, a sokak által példaként állított modern királyságokat, a királyokat, királynőket, akik testőr nélkül, vagy legalább nehezen észlelhető biztonságiakkal hintóznak ki a balga ünneplő tömegek közé, sőt egyesek bicajon közlekednek palotájuk és irodájuk között, sportolnak, vitorláznak, akármi... Mire jó ez, miért éri meg az adófizetőknek? Az adófizetők- már akik – a behódolás extázisában élvezkedhetnek. Csak vissza kell lapozni egy oldalt és újra elolvasni ezt a pár sort: „...a diktátorjelölt *úgy lépjen fel, mint a hatalom azon sajátos formájának jele, szimbóluma vagy élő képe, amelynek a nép titokban behódolni vágyik. (...) mitikus alak benyomását kelti, (...) ki tudják fejezni 'a megtestesülés' misztériumát, a 'kiválasztottságot' és dagályos szerepjátszással kell ördögi valójukat átvarázsolniuk.*” Bizony, bizony, kedves olvasó, mindaz a bohózat, amit a még megmaradt királyi, császári családok előadnak, akármilyen pompázatos vagy hétköznapi köntösben is mutatják be magukat, népámitás, szédítés a javából, lepel, amivel eltakarják,

hogy a több évszázad alatt az alattvalóik bőrét hasogatva szerzett vagyonon ülve, ma is a véredet szívva tartják el kastélyaikat, autóikat, hintóikat, jachtjukat és minden más hóbelevancukat, amire zavartalan jólétük biztosításához „szükségük van”.

Én nem pihentem, dühöngtem egy jó sort, a művészetek különleges formáiban kalandozva jobban fogom érezni magam!

A tervezett sorrendben terítők következnek. Kicsit bonyolultabb a dolog: ünnepi étkezési, meg egyéb ünnepi alkalmakkor használatos textil-díszelemekre gondolok, amikből Indiában rendkívül szépeket alkotnak. És átnő a dolog más anyagból készült, díszítésre szolgáló elemekre, tárgyakra is. Bombayban született is üzlet, a „Contemporary Art”, ami a nevében – modern művészet – ennél sokkal többet mond, de amikor felfedeztük, meg amíg ott dolgoztunk, lakásdíszítésre szolgáló cikkeket kínált a vevőinek. Ez annál is inkább érdekes volt, mert ha valamiben nagyon elmaradott India lakossága, az a lakáskultúra. Csak a párszik és a leggazdagabb hinduk emelkednek ki szépen berendezett lakásaikkal. Most kerestem, és csak más helyen, szélhámosok kezében lévő, azonos nevű boltra akadtam. Keresni fogok hasonló – és megbízhatónak tudott – üzletet, közben azonban haladhatunk tovább.

Nem egészen erre gondoltam, mert ez különleges, *mandala* mintázat!

Ez pedig ugyan asztalterítőként szerepel, de heverőhuzat, szerintem:

Példák indiai textilhímzésre:

Vissza-visszatérek a textíliákhoz, nem akarnak engedni a markukból. Íme, két szépségversenyző – a ruhájuk miatt. Egyikőjük indiai, a párja dél-amerikai, csak sejteni tudom, melyik melyik? Jó játék: tessék kitalálni!

És következzen a szőrök egyik csúcsa: varanaszi selyemből készült, valószínű ezt is át lehet húzni karikagyűrűn! Nem, vastagabb anyag, és méretes díszek vannak a szegélyén.

Most nem tudom eldönteni, igazam van-e, amikor a felvonultatott termékeket „magukban hordott művészetként” könyvelhetem-e el? Mert hiszen, ha már valami alpanyagra ráhímzünk, vagy akár rá-kétfestünk, már magukon hordozzák a művészetet. Hol a határ? Van-e határ? Kell-e törődni vele, ha egyáltalán meghúzható?

Nézzük csak meg a kétfestést. Nálunk is ősi eredetéről tudnak, de meg kell nézni, mikor ért ide, mert úgy tudom, Távol-Keletről származik, azon belül is talán Indonéziából. Rosszul tudom, az [erről szóló Wikipédia lap](#) egyértelműen Indiából eredezteti. Érdekes, gondolkodtam Indián, mert Ázsia első golfpályáján még állt a kétfestő-műhely, amit indiai játszópajtásaim mutogattak, hogy ott, évszázadokkal korábban nagyüzemben gyártották a kék-fehér textíliákat, de valahogy Indonéziának sikerült elnyomnia ezt az emléket. Mert olvasmányokra emlékeztem. Mikor milyen emlék miért győz, ki tudja megfejtetni?

Ez a Wikipédia-lap megerősíti viszont azt a képet, ami megjelent a gondolataim között, hogy mennyire hasonlít a kékfestés a keleti – és ismét hangsúlyosan indiai – kék-fehér kerámiához. Egyenes út kötheti össze a kettőt! Egyelőre maradjunk azonban a textíliáknál.

Nem hagyott azonban nyugton a „magában hordozza” definíció keresése, míg nem eljutottam a mi művészeti érték, mi az „artefact” kérdéshez, azzal foglalkozó tudományos munkához, Kőműves Sándor doktori disszertációjához: „[A művészet intézményi elmélete](#)”-hez. Itt aztán fel is adtam, elég nekem a Covid-19, meg a bélfekély, miért akarnám megtanulni ezt az egész tudományágat, közel 86 évesen? A jó pap holtig tanul, de nem akarok pap lenni.

A lakásművészeti bolt keresgélésével többször lyukra futottam, mert magyarul próbálkoztam. Áttértem angolra, beírtam a Google-keresőbe, hogy „Home art of India” és kidobódott – többek között – a Pinterest indiai íróhoz, [Sameer Bhagat](#)-hoz kötődő „[Tribal Art \(India\)](#)” (India törzsi művészete) csodálatos lapja, ami ugyan korlátozott forrásokból eredő alkotásokkal, de felvonultatja mindazt, sőt többet, mint amire a Contemporary Art üzletre utalva gondoltam: falfestések, faliszőnyegek, népi motívumok kárpiton, kerámia és fém dísz tárgyak. Ámuldozok ismét, mint valamikor 1976-77 körül, amikor először léptem be a bombayi boltba. Aki a Pinterest tagja, könnyebben ismerkedhet a lap világával, nekem már késő, botladozom benne. Tessék elmerülni a lapban, érdemes!

Hiába kerültem, ismét eljutottam a kerámiához. Másszak fel a konyhaszekrényünk tetejére, ahol ilyen kék-fehér kerámia váza is díszítő elem? Megnéztem, és lemondtam a létráról leesés élvezetéről, mert szebb és ezért rossz a párhuzam bemutatásához: pazar mintát is ráfestett a mestere, benne fekete színnel is. Inkább körülnézek ismét a neten, illetve hát a fenti weblapon! Nem jó ez se, kínai és mintás, azért bemutatom, első fecskéként:

Kínai kék-fehér porcelán.

Mégis megnézem Indiát! Ezt itt megint feladtam, mert csak kínait és onnan eredő keleti, majd német porcelánt találok. Szamár a végállomás, és a szamár ezúttal én vagyok: a keresőbe is Indian chinaware-t írtam, mert angolul a porcelán inkább egyszerűen china, mint porcelain. Lehet, hogy jön még a létrázás. Egyszer, ha nem lesz ennyire megvert a hangulatom.

A kerámia nemcsak a kék-fehér hatás miatt érdekes, hanem mert az is a magában hordja művészet területe. Hagyjuk el nyugodtan a kínai-keleti vonulatot, és foglalkozunk egy pillanatra a legszebb magyar porcelán-művészetre, a Zsolnay család hagyatékára. Azon belül is egy vagy két termékre kell ránézni, azonnal világossá válik minden!

Zsolnay Múzeum (gyenge kép)

facebook.com/zsolnayhungary/

A kerámia közeli rokona a szobrászat: anyagformálás. Ha beszűkítjük ezt az átfoghatatlan területet erre a rövid időre, amíg a magában hordja, képviseli a művészetet témakörben bolyongunk, keressük a helyes utat, a kisméretű alkotásokra, szépséges dolgokra csodálkozhatunk rá. Tudjuk, hogy a legnagyobbak királya, Rodin az indiai viasz-szobrokban a mozgás megformálásának csúcsteljesítményét látta, meg fogom lepni Önöket egy faszoborral, amelyik ugyancsak bravúros megoldásokat, művészetet hordoz magában.

Ez pedig a táncoló nő. Rodin elsápadna, ha láthatná, hogy a valahol, a konyhója előtt dolgozó indiai mester mennyire jól alkalmaz neki tulajdonított fogásokat: a gyűrűt formáló ujjak hosszabbak a természetesnél, a bal kar és jobb láb átlóként átvezetése pörgés-tengelyt alkot, a konty és két ruhadarab kilengése fokozza a perdület-hatást, végül a két talp szinte alig érinti a talapzatot, szinte elrepül a táncos a földről. Az ujjhosszakat és a talp érintkezését cérnaszállal megmértem, az utóbbi szinte hihetetlen tömegegyensúly érzékre, ezzel tökéletes művészi biztonságra utal. Rodin ikertestvére él valahol az indiai erdők mélyén.

Bombayi zsákmány: táncoló nő.

Át is térhetünk újabb területre, a kis fémérmék világába. Nézzük csak meg Ferenczy Béni érméit! Tanácsköztársaság-pénzérme, Ady halott, Bartók, Kassák és Leonardo da Vinci – elő és hátlap.

Lehet, hogy rossz úton járok, aki szerint nincs igazam, nyugodtan szidjon, magában (vagy legalább udvariasan).

Eszembe jutott a bőrmesterek művészi világa. Anna lányom talált rá Kazányban kiváló mesterre, megpróbálom megkeresni a levelezésünkben, vagy megkérdezem, van-e az illetőnek honlapja? Naná, hogy nem találtam, honlapja meg nincs, Ancsa csak egy képet tudott küldeni. Önmagáért beszél, nem?

Mai tatár csizma.

A hazai viszonyokhoz képest tehetősek voltunk, így ékszerek vásárlására is sor került. Többször csak a bombayi szúk ezüst-sarkába látogattunk el, a Zaveri Bazar harmincvalahányas számú boltocskájába, ahová a kirendeltség összes embere járt. Gyönyörű törzsi kézműves ezüst ékszereket lehetett kapni, idős nénike volt az eladó, ha jól emlékszem, emlékezett a vevőire, széles mosollyal, kedvesen üdvözölt mindenkit. Azt hiszem, ez a kis halacska is onnan származik. Nemcsak szép, hanem halként viselkedik is, a törzse hajlítható.

Ezüst halacska.

Komolyabb ékszert talán kétszer vásároltunk, az egyiket Amrita születése alkalmából. Minden út a Tribhovandas Bhimji Zaveri céghez vezet, ha ékszerről van szó, minden szakvélemény és ismerős szerint ők a legjobbak Indiában. Nehezen jutottam letölthető fotókhoz, a központ kommunikációs rendszere nem tűnik kifogástalannak (minek is, a hírük betétel hozzájuk minden komoly vevőt), végül az egyik „vidéki” boltjukról sikerült átemelnem ezt a négy képet. Na, mi nem ilyeneket vettünk, hanem az üzletükben kapható legolcsóbb félésegekből választottunk. Az is csodálatos.

Tekintsék tréfálkozásnak a következő két példát a művészetet „önmagában hordó” megoldásra:

Ezek a dísztányérok?

Dísztányérok a konyhánk egyik falán.

És a [tetoválás?](#)

Tetovált nő (tattooton.com)

18.

Hiába, az Indiában töltött hét év nagyon mély nyomokat hagyott bennem, alapvető változásokon estem át. Hogy csak az egyik legfontosabbat említsem, a hittel kapcsolatos nézeteim előtt teljesen új utak nyíltak. Megfogalmazni se egyszerű, mert a hitnek önmagának számtalan ága-boga van: istenhit, világnézet, aminek ugyancsak alakító tényezője az ideológia, ez a sajátos hitvilág, hit önmagamban. Talán úgy bontható ki, milyen hatásokkal is volt rám India, ha egyes kérdéskörökön végigsétálunk együtt, és megbeszéljük (ami ilyen írás keretében természetesen még a mai „chat” technológiák mellett is lehetetlen). Valószínű egyes témáknál előfordulnak majd ismétlések, amik – mint védekezésként szoktam mondani – erősítik, elmélyítik a tudást.

Kezdjük talán az istenhittel! Sehol másutt nem találkoztam olyan általános és mély istenhittel, mint Indiában. Mára kiderült, hogy Oroszországban is csak lefojtott láng volt az istenhit, mert meglepő erővel újult meg a kommunizmus bukása után, de az se mérhető az indiaihoz. Meg kell még jegyezni, hogy elsősorban az indiai eredetű vallásokról – hinduizmus, buddhizmus, dzsénizmus, szikhizmus – tudok számot adni, azokba mélyebb volt a betekintésem, mint az iszlám követőinek hitvilágába, arányait tekintve azonban ez olyan túlsúlyt jelent, hogy nyugodtan kezelhetjük általános indiainak.

Felsorolok jelenségeket, történeteket, amelyek a hihetetlen mélységű istenhit megnyilvánulásai. Valamennyit megírtam valamelyik írásomban, így csokorra kötve azonban jobban megvilágítják a rám tett hatást, amit megpróbálok összefoglalni a végén. Varanasziban csónakba ültünk Amrita lányommal, hogy a Gangesz vizéről csodálhassuk meg az 5000 éves várost. Megkérdeztük az értelmes csónakostól, mi adja azt a csodálatos hitet az ide zárándokoló embereknek, hogy nyugodtan isznak a folyó vizéből, amelyikbe elhamvasztott halottak földi maradványait öntik, pigmenthibás hullákat rongyokba csavarva, lesúlyozva beledobnak, amiben fürdenek, mosogatnak... Egyszerű, világos választ adott: a végtelen hit abban, hogy az isten a szent folyó vizét fertőzésmentessé tisztítja. Számtalan helyen találkozott az ember a szenteltvíz kortyolgatásával, a csúcsot azonban a „7 év a csodálatos Indiában és két nepáli túra” című könyvemben leírt jelenet jelenti, aminek a láttán ledermedtem. Valamelyik Hojszala-templom belső terének vízköpőjéhez lépett oda jólöltözött fiatalember, és a kezét alája tartva ivott a belőle csorgó, olajjal, virágok tápvizével, meztelen emberi talpakkal szennyezett ocsmány folyadékból. Szoros üzleti kapcsolat, dzsén üzletember nyögte ki egyszer, hogy külföldi útjairól hazatérve tisztító procedúrán kell átesnie, aminek része a Gangesz vizének és más folyadékoknak a fogyasztása. Ez eszembe juttatja az egykori miniszterelnököt, aki fennen hirdette, hogy a szent tehén vizeletét issza minden reggel, mert az biztosítja az egészségét, meg hogy hindu írásokból értesültem, hogy egyes bűnök, például külföldre utazás elkövetőinek az öt szent anyagból gyúrt ételt kell többedízíglén elfogyasztani. Az összetevők: tehénszar, tehénvizelet, tej, ghee (vallási előírások szerint készített vaj) és méz. Kalkuttában végignéztam, ahogy a kegyetlen istennőnek, Kálinak áldozatuk lefejezett kecske friss vérét a homlokukra és talán hajukra kenik a hívők. Nagyon tanult, intelligens kapcsolatunk egyszer, kérésre mosolyogva elmesélte, hogy évente egyszer, valamelyik vallási ünnep alkalmával elzarándokol mindig ugyanarra a szenthelyre, ahol szigorú diétával él, szent folyadékokat iszik, és mindenféle tisztulási eljárásnak veti alá magát, például mély kútba textiltekercseket ereget, társakkal, amit meg is gyűjtanak. Vége-hossza nincs az ilyen szertartásoknak. Végül mindent átítat az újjászületésbe (reinkarnációba) vetett hit. A felesé-

gemet szanszkrit professzor tanította angolra, aki egyik órájáról kimentette magát, elmesélve, hogy az édesanyja halálának évfordulójáról emlékeznek meg. Többek között kitesznek ételt a ház lapos tetejére, és addig várnak, amíg varjú nem csipeget belőle, mert varjú képében ő jelenik meg. Ez a reinkarnációba vetett hit szinte százszázalékosnak tekinthető, és a mély vallásosságot bizonyítja.

Milyen szívvel-lélekkel hagytam ott Indiát? Mondanom se kell, nem másnap jöttem rá a hatásokra, évekbe tellett, mire kikristályosodott bennem. Nem bonyolult, meg fogják érteni. Az egyik legfontosabb hatás, hogy se Indiára, a legbölcsebb gondolkodóiktól a legnyomorultabb kasztonkívüliig nem lehet, nem szabad lekezelőleg tekinteni az európai „magasságokból”, kulturális és teológiai ismeretekből nézve többnyire primitívnek tűnő hitekre, szokásokra. Több ezer éves kultúra és hitélet alakította mindezt, megérteni nehéz, elfogadni kötelező. Elfogadni azt, hogy ez a kultúra éltet hatalmas tömegeket, termel ki belőle világméretű gondolkodókat, filozófusokat, sőt, ma a csúcstechnológiák alkotóinak jelentős hányadát.

Nem tudom elég sokszor ismételgetni, hogy az Indiában gyökeret vert vallások nem épülnek fel irányító, elveket meghatározó, tilalmakkal, büntetésekkel hatalmat gyakorló hierarchikus rendszerrel, mint a keresztény egyházak. Ennek a hatását – nemcsak rám, hanem minden hívőre és ezzel egész Indiára – nem lehet eléggé hangsúlyozni. A hívők valóban hitükre, tudásukra és – legalább a lelki vonatkozásokban – nem valami parancsrendszerre támaszkodva élik a világukat.

Igaz, ott van helyette a hinduizmus és az egész világ egyik legnagyobb gáztette, a kasztrendszer. Ez azonban az én istenhittel kapcsolatos gondolatvilágomat nem befolyásolja, felejtük is el, jó darabig.

A kasztrendszer vallási forrásból kiinduló rendszere mellett felfoghatatlan mérvű a templomok, papok harácsolási rendszere, amelyik az indiai szegénység felszámolását valószínűleg történelmi pillanatok alatt lehetővé tenné, ha megszűnne, illetve a felhalmozott hihetetlen kincstömeget annak okos felhasználására alkalmas szervezetek rendelkezésére bocsájtanák. Nem véletlenül nem kormányzatról beszélek, mert az az angolok távozását követően is békésen ül az ország szegénységtömege nyakán és korrupt. Igaz, hogy a Covid-19 előtti utolsó évtizedekben csökkentette a szegénységet, és a korrupció szintje legalább nagyjából ismert és így mérsékelte, legalábbis a hazánkban kialakult rablásszinthez mérve, mégis a tőke irányítása alatt áll, így gyökeres fordulatra képtelen. Igazi megoldást, leszámítva mondjuk Jyoti Basuhoz hasonló vezéregyéniség mozgalma hatalomra jutásának teljesen valószínűtlen esélyét, nem tudok előkapni a mellényzsebemből.

Végül lényeges eleme az engem ért masszív hatásoknak, hogy az ateizmusom – a hit óriási hódítása előtti főhajtásom ellenére – nem csökkent, ellenkezőleg, alapvetően elmélyült. Nem a hit megnyilvánulásának primitív jellege miatt, hanem mert a hitet hirdetők, a templomok gazdái többnyire ugyanolyan gazemberek, mint a keresztény egyházak vezetői (ritka kivételek vannak itt is, ott is). Az istenhit minden vonatkozásában árt az emberiségnek.

Áttérhetünk a hit másik ágára, az ideológián alapuló, adott ideológiai rendszer előtti teljes behódolás útján kialakuló hitre. India előtt talán marxista alapokon álltam, bár komoly képzettségről nem lehet beszélni: a középiskolai tanulmányaim utolsó évében jelent meg a marxizmus-leninizmus tantárgy, majd a moszkvai műszaki egyetemen mellékes ideológiai képzés folyt, végül a Marx Károlyon váltottunk komoly, de mindössze kétéves politikai (kapitalista és szocialista, egymást váltva) gazdaságtan oktatásra, ami nem adott kiforrt

rendszer számomra. A marxizmus tetszett, az mindenképpen befolyásolt az életem során. Valószínű, az észlelt sok felháborító visszásságon túl ez is alakította az egyenlőtlenség iránti érzékenységet. Indiának meg kellett volna erősítenie ezeket az alapokat, fordított folyamat zajlott le azonban bennem. Bár az ősi elnyomó rendszerek mellett egyértelműen kitapinthatók voltak a világ egyik legvadabb kapitalista rendszerének visszásságai, nekem a szocialista háttér alkalmatlanságára nyílt rá a szemem. Most ebéd és alvás következik, aztán folytatom kevés részlettel, annyit azonban kijelentek: a szocializmus híveként érkeztem Indiába, rendkívül csalódott emberként távoztam onnan. Hitét veszített emberré váltam.

Hosszú felsorolásnak kellene következnie a hitvesztés okairól. Azt hiszem, nem sikerülhet most minden lényeges elemét elővarázsolni az agyamból. Kezdem talán azzal, hogy betekintést nyertem országunk vezető köreibe. Egyrészt az ország képviselte is magas szintet képvisel: nagykövetség, kereskedelmi tanácsosi hivatal, de az ember találkozott magas szintű delegációkkal, miniszterekkel (külügy és külkereskedelem, de előfordult belkereskedelem is), miniszterelnökökkel, sőt (talán egy) államfővel is. Valamennyit számos kíséret segítette. Volt lehetőségem az egyébként jó, józan államfőnket összehasonlítani Nyugat-Bengál kormányzó-jával. Azért tartom összemérhetőnek a kettőt, mert a kormányzó ugyan csak egy tagállam élén képviselte a központi kormányt, de az a tagállam valamikor India gazdasági-politikai központja volt, a gazdasága az ottlétem alatt is igen jelentős erőt képviselt, és a lakossága a magyarországi nyolc-kilencszerese lehetett akkoriban. A mi államfőnk indiai látogatása idején Bombayban dolgoztam. A jóember TSZ-elnöki pozícióból, amit remekül abszolválta, emeltette ki, hogy a parasztság megfelelő szinten legyen képviselve az államvezetésben. Azt hiszem, a gyors karrierhez képest az alapfeladatait jól látta el, de nem volt képes nyelvtudás és magas körökben mozgás rutinja nélkül megfelelő előkelőséggel képviselni az országot. Nyugat-Bengál kormányzójával személyes ismeretségre tettem szert, mert ottlétem alatt foglalta el a volt alkormányzói palotát, és az USA-val kezdve minden ország képviselőjét fogadta, minket a román kirendeltségvezető-házaspárral együtt, a sor vége felé (annak ellenére, hogy csak kvázi-diplomaták voltunk, legalábbis mi, a magyar oldal). Nem káprázatos fogadásban volt részünk, csak szerény (valóban az) vacsorát fogyasztottunk el a palotában, de előkelő volt minden, a felvezetéstől kezdve öltözködésig... És a kormányzónak pontos ismeretei voltak mindkét országról, az ellentéteinkről, amikkel kapcsolatban sikerült egyeztetnem román barátunkkal, úgyhogy nem égettük egyik képviselt országot sem. Nem egy szinten mozgott viszont a két államférfi, sajnos. Ha ez lett volna a legnagyobb baj, nem keseredtem volna el. Az igazság az, hogy szinte minden szinten bajok voltak a felkészültséggel, viselkedéssel. Elviselhetetlen volt, amikor az ország krémjét képviselő emberek állami boltban alkut erőltettek, amikor minisztert kísérő gorillák arany apróságokat vonultattak fel velem a miniszter és környezete számára, majd nem vettek semmit... Folytatódott a mindennapi munkára érkezők jelentős részének hanyagsága, sokszor nagyképűsködése. Végül most azzal fejezem be, hogy mind a tartós kiküldöttek, mind az utazók között nem egy akadt, aki a rasszizmus szintjén kezelte le szellemi képességekben magasabb szintet képviselő fogadóit. Messze nem teljes a listám, de nem akarok most erről tanulmányt írni.

Mi nyűgözött le Indiában? A tudás tisztelete. Ezzel együtt vagy legalábbis párhuzamosan járt a tiszteletet kifejező címek alulról jövő adományozása. A tudás elismerésével sűrűn találkozott az ember, ha kicsit is odafigyelt a világukra. Legfeltűnőbb a Kőrösi Csoma Sándor kalkuttai emlékhelyén lezajlott esemény volt, amikor a tudósról filmet készítő kis magyar gárdát vittem oda. Őket is tisztelettel fogadták, amikor azonban a dolgozószobájához érkezünk, ami csupa ajtó-ablaknyílás volt, a közepén indiai, azaz arasnyi magas asztal, ami mögé

törökülésben lehetett odaferni, és szinte egymás szavába vágva sorolták, hogy naphosszat dolgozott, néha csak egy-két teát fogyasztva, amit odatettek az asztalára, hogy olvasta a tibeti műveket, sokat körmölt. Nem valószínű, hogy sokkal többet megértettek annál, hogy tudós foglalkozik a környezetük irodalmával, és amit tesz, azt rendkívüli elánnal teszi. Szinte szentté emelkedett a szemükben! És tiszteltek minden tudást, az elnyomó angol tudósokról intézményeket neveztek el, illetve, ha az intézményeket még az angolok hozták létre, megtartották a nevét a mai napig.

A tudás tiszteletét fejezik ki azzal is, hogy megtisztelő címeket „adományoznak” a kiemelkedő személyiségeknek. A mahatma, pandit, úszad mind lenről született, adományozott elismerés, sehol másutt nem találkoztam hasonlóval. Remek jelzése annak, hogy a nép java képes hódolattal elismerni a bölcsességet, tudást, vezetői képességet, kiemelkedő szakmai képességet. Ha Kőrösi Csoma Indiában születik, biztos pandit címre emelték volna.

Elgondolkodtam azon, hogy nálunk a rangkórság uralkodik egyrészt a rangok, méltóságok fentről adományozásával, legalábbis a háború végéig, amiben mai szemmel el se tud igazodni az ember. Nem tudom, mi a sorrend a gróf, báró, herceg méltóságok között, de alacsony szinten is folyt a hajlongás. Édesapám egyszer elvitt a nagyváradi főpolgármesterhez, ő is használhatott valami címet, mint pedagógus, azt hiszem, a nagyságost (esetleg méltóságost), de hajlongva farolt ki a kegyelmes úr irodájából. A nyelvünkbe mélyen beitatódott a rangsorolás. Kezdődik a tegeződéssel-magázódással, de nem mindegy, hogy valakit magának, önnék, kegyednek szólítunk-e. A múlt héten kaptam magam rajta, hogy futár-hölgyet üzenetben magáztam, szégyelltem magam.

Nem váltott ki belőlem elismerést viszont, inkább csak csodálkozást, a kitüntető jelek pazar gazdagsága. Lehet, hogy a felvonulásokkor használ elefánt-díszítések, a sok zászló és zenebona átöröklődött Angliába? Nem nézek utána, valószínűleg addig is magas szintet képviselt az angol királyi család pompavilága. Számomra legemlékezetesebb, hogy akkor kellett megértenem, milyen óriási jelentősége van Indiában az ernyőnek, amikor a bombayi kirendeltség alkalmazottai körében vitát váltott ki. A hindu, mogul uralkodók valószínű napernyőként használták az ernyőket, elefánton lovagolva, amiknek a mérete rangot jelentett, a kíséretük, akár nyeregben, akár gyalog szolgáltak, csak kisebb ernyőket használhattak. Namármost, (helyesírási szoftver javít: na, már most, második menetben: na, mármost – hülyeség, nem?) az indiai alkalmazottak két csoportra oszlottak: irodai munkát végzők (levelek, telexek, titkárnő) és lábon dolgozók (felszolgáló, sofőr, mifene). A vezetőjük az induló monszun miatt esernyőt kért, amit a „felsőbb” kategóriába tartozók, külügyminisztériumi hozzájárulással meg is kaptak, évi egyet. Nem telt el három hét, kiderült, hogy az alsó kategória – nem annyira anyagi szempontok miatt, hanem, mert a méltóságukat sérti – is igényt tart az esernyőre. Jogosérés volt, meg is kapták.

Meg is érkezünk a tervem szerint is érinteni kívánt kérdéshez: a kitaszíttottság rendszerei, okai, lesz-e valaha megoldás? Kezdem a végén: szerintem nem lesz vége, amíg ember él a Földön, mint ahogy egyenlőség, demokrácia se lehetséges, mert az ember, a sárgolyónkon élő embertömeg számottevő része (többsége?) szerint isten teremtette ember így van alkotva: gyűlöli a kicsit is eltérőket, kapzsi, vagy csak igyekszik lépést tartani a nála jobbmódúakkal. Nincs tehát más megoldás, mint a naiv közelítés az elérhetetlenhez: a minden tekintetben egyenlő társadalmi lét megteremtéséhez. Kiemelkedik a kitaszítás, megalázás, megtaposás embertelen rendszerei közül az indiai kasztrendszer, amit – mindenféle hozzá fűzhető, józan-nak tűnő ok mellett (higiéniai, munkamegosztási rendszer) – vallási törvény, Manu törvénye

szült. Mivel nem emlékeztem pontosan az alkotó nevére, megnéztem a neten és idézem: „Az egyes kasztok jogait és kötelességeit Manu törvénykönyve (a Dharmashastra) foglalja össze. A *hinduk isteni eredetet* tulajdonítanak neki. A törvénykönyv megírásának időpontja vitatott; vannak, akik Krisztus előtt 1500 környékére teszik, míg mások szerint a szanszkrit szöveg stílusa alapján nem íródhatott a Kr. u. első századnál korábban. Megint mások szerint a ma ismert szöveg egy korábbi mű, a Dharma Szútra alapján készült.” Lusta voltam elővenni a „7 év a csodálatos Indiában és két nepáli túra” könyvemet, amiben teljes fejezet, a XIII. foglalkozik ezzel a rettenetes rendszerrel. Konkrét, megtörtént eseteket is felsorolok a megtapasztalt ellen elkövetett gyalázatokról. Aki az emberi aljasság mélypontján akar barangolni, olvassa el ezt a fejezetet.

A kitzasztás rendszere, vagy spontán gyakorlata az emberiség egész történelmében végigvonul. A mélysége változó, egyes területekről, rendszerekről egész pozitív képet közvetítenek archeológusok. Példa erre a dravida birodalom egyik székhelye, a Harappa-település, ahol állítólag a kiszolgáló réteg emberibb körülmények között élt, mint a mai nyomorultak többsége: fűtött, csatornázott, több helyiségből álló lakhely állt a rendelkezésükre. Hasonlóan jó hírek szóltak sokáig az egyiptomi fáraók birodalmáról, ahol ugyancsak jó körülmények között éltek a mesterek, szolgák, hogy a katonákról ne is beszéljek, mígnem a közelmúltban arról hallhattam, hogy a piramisok építői fiatalon, és megnyomorodva fejezték be életüket. Kivételek, akár emberibb korszakok is léteztek, nyilván, de a felsőbbrendűséget, hatalmat élvezők a mai napig kegyetlenül tapossák, megalázzák, meggyalázzák az alájuk rendelt, vagy akár csak alárendeltnek vélt rétegeket, amik többnyire a többséget, de minimum óriási tömegeket jelentettek. Ugye emlékszik minden kedves olvasó a feudalizmus szinte hihetetlen aljasságairól: a földesurak földművelő parasztjai (jobbágysai) tulajdonképpen a tulajdonukat képezték, azt csináltak velük, amit csak akartak, az [első éjszaka jogáig](#) menően. Mi is volt ez? A férjhez menő parasztlányok szüzességét a földesúr vehette el! Gondoljunk bele, a [jobbágyszabadítás](#) 1853. március 2-án történt meg Magyarországon, alig több mint másfél évszázada! Meglep viszont, hogy a fentebb beültetett Wikipédia-lap és más források is arról adnak számot, hogy nincs egyetlen bizonyíték-értékű eset sem, ami ennek a jognak a létezését igazolná, Ha valamiben bizonyos vagyok, a *ius primae noctis* az, nem létezik, hogy latin nevet kapjon valami nem létező jog! Nem dolgom ebben az emlékezet-gyakorlatban, önmagam és olvasóim számára szórakoztatónak szánt írásban nyomozni, mi volt a valóság és mi a mendedmonda, de a „nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél” mondáson túl az emberi aljasság hatalomgyakorlásban csúcsosodó megnyilvánulásait valamennyire is ismerve pillanatnyi kétség se születik bennem a vitató híreket olvasva. A jobbágyságot nyugodtan lehet a rabszolgaság egyes formáihoz hasonlítani, úgy vélem. Nem az afrikai négerek barbár kegyetlenséggel végrehajtott rabszolgaságba kényszerítése, majd tengeri evezős hajókon Amerikába szállítása – amiben ők voltak az evezősök, saját ürülékükben is ülve, sokszor – az összehasonlításra méltó, mert annak csak a keresztény barbarizmus, a hitleri és sztálini kegyetlen emberirtás a párja, hanem az ősi korszakok, mint... és itt megálltam, mert gyér ismeretekkel találkoztam, amikor ablaknyitást kértem a koponyámtól. Gyorsan fellapoztam a neten a [Rabszolgaság](#) lapot a Wikipédiában, és igazat kellett adnom magamnak, hogy a gondolatmenetem megalapozottsága nem betonból készült: igaz ugyan, hogy az ókori rabszolgaság eredete más, és kegyetlenség szempontjából is talán könyörületesebbnek tekinthető, de mint rendszer ugyanazt az egyenlőtlenséget képviseli, mint a modernebb válfajai: egyrészt a felsőbbrendűség nagy magasságait, másrészt a végtelen kiszolgáltatottságot. Mit szólna most például az USA leköszönő (remélhetőleg) elnöke, ha az állam – aminek adósa – képviselője a vállára

tenné a kezét és rabszolgájának nyilvánítaná, mint ahogy a Római Birodalomban tehette adósával a hitelezője. A görögök barbárnak tekintettek minden idegent, akiket Arisztotelész természettől fogva rabszolgáknak tekintett, mondván: nemcsak a testük olyan, hogy munkára predesztinálja őket, hanem szellemi képességeik is korlátozottak, így hasznuk származik a rabszolgaságból, mivel gazdájuk gondolkozik helyettük.

Gordon, a megkorbácsolt rabszolga (Wikipédia)

Ebből az olvasásra érdemes Wikipédia lapból származik a néger rabszolgaságot jól bemutató fotó, ezzel a rabszolgaság kérdésével magukra hagyom Önöket, kedves olvasók. Állat az ember, aki ilyen büntetés kiszabására és végrehajtására képes, és ragozhatnám két vonulatát is: egyrészt a közelmúltig tartó – finoman szólva – [Ku-Klux-Klan](#) szinten folyó terror vonulatait, másrészt, hogy a korbácsolás (a lefejezés, akasztás, megkövezés mellett) egyes országokban a mai napig, súlyosabb esetekben halált is okozó büntetés, pl. Szaúdi-Arábiában. Kis kitérő csupán, hogy a lap szerint a KKK-ként is ismert szervezet ma is él az USA-ban, a mai taglétszámát 12 000-re teszik. És a következő eszméket képviselnek: fehér felsőbbrendűség, fehér nacionalizmus, natívizmus, bevándorlásellenesség, keresztény terrorizmus, antikatolicizmus, antiszemitizmus, keresztény identitás, neofasizmus, neonácizmus, iszlamofóbia. Mintha Trump hitvallásait olvasná az ember. A Jegyzetek feletti bekezdés kicsit fura, ezért megnéztem az angol Wikipedia-lapot is, ahonnan a magyar lapszerkesztők elég sokat szoktak másolni. Nem találtam a magyar szöveget alátámasztó adatokat, ezért ideírom a magyar sorokat:

„2018-ban a duplájára nőtt a tagok száma a 2016-os adathoz képest. A statisztikai szűrések alapján, ha ez a gyors növekedés az elkövetkezendő években is fennáll (melyre nagy esély van az egyre inkább növekvő multikulturalizmus miatt, mely rasszizmust vonz maga után, pl.: latin amerikaiak) 2030-ra a tagok száma elérheti a 768 000 főt is. A KKK népszerűsége mellett, a [Fehér Nacionalizmus](#) is, mint ideológia, növekvő tendenciát mutat az [Amerikai Egyesült Államokban](#).” Miután teljesen ellentmond a valóságnak a multikulturalizmus és rasszizmus itt taglalt összefüggése, és a furcsa, 768 000 főben megjelölt előrejelzés forrását pedig nem látom, ezért az egész lapot gyengének értékelem. Ha lesz olyan olvasó, aki gyors tisztázást tud kérni, kérem, tegye meg.

Találtam viszont fotót az 1928-as felvonulásukról, amit gyorsan felteszek. Teljesen meg-rökönyödve látom ugyanis, hogy a felvezető férfi mögött nők következnek, ami arra utalhat, hogy a terrorban is élen járnak. Hihetetlen gyalázat, ha jól látok.

A Ku-Klux-Klan ideológiai között vezető szerepet játszik a fehér felsőbbrendűség. Az én következő mondataimmal is erre a témára készültem. Mert az emberek közötti gyűlölet egyik legfőbb forrása, a szervezetbe foglalása csupán felerősíti azt, megkönnyíti a gyakorlati alkalmazását. Bárhol nyitja fel a szemét ebben a gyönyörű világunkban nem hófehér bőrszínnel született csecsemő, biztos lehet benne, hogy egész élete során megkülönböztetésben lesz része. Elnézést a bárholért, csak a fehér többségű országokról beszélek, és azok között is vannak kivételek. Megnevezem a legfontosabbakat: Brazília, Kuba. Meg kell jobban nézmem! Meg is leptem azon nyomban magamat is. A net csodákra képes! A Brazília etnikai összetételére ugyanis kidobta a myheritage.hu weblapot és abban a következő felsorolás olvasható, ezek a leggyakoribb etnikumok Brazíliában felkiáltással: [ibériai](#) 85,4%, [mezoamerikai és andesi](#) 50,5%, [olasz](#) 48,8%, [észak-afrikai](#) 47,6% [észak- és nyugat-európai](#) 33,8%. Mivel akárhogy is nézem, forgatom, ez a lakosság közel háromszorosa, nem lehet másról szó, minthogy ennyi alap-DNS-ből kotyvasztódott össze ez az ország, azaz a népe. Amrita lányom

ott is eltöltött az egyetemi éveit három hónapot, ösztöndíjjal, és olyan vegyes népességről számolt be, ami körülbelül ennek felel meg. Az európaiak között sok például a lengyel, mondta. Ha ránézünk az európai egyharmadra, nem találunk lengyelt. Sebj, még nem olvadtak össze az össze váltakkal. Nézzük meg Kubát. Még nem áll rendelkezésre elég adat, panaszkodik a MyHeritage. Amerika a lap, amiben keresgélünk, az USA rendelkezésre. Kiválónak tűnő összetételt közöl a jámbor érdeklődővel: [angol](#) 44,3%, [skandináv](#) 39,4%, [észak- és nyugat-európai](#) 36,7%, [ibériai](#) 25,4% és [kelet-európai](#) 21,3%. Bumm, eláll az ember lélegzete ennek az öt fő etnikumnak a láttán: hol vannak a néger (afro-amerikai) és a latinok, akik a lakosság szemmel jól érzékelhető jelentős százalékát adják? Legalábbis a hatalom is, a fehérek is, az irodalom is, a tudományok is szinte csak velük foglalkoznak. Hm, van itt olyan rovat is, hogy „Az összes etnikum megjelenítése.” Gyerünk, mik ezek? Először úgy gondoltam, megadom az 5% feletti arányt képviselőket. Látva, hogy alig pár DNS-csoport van még 5% alatt, végülis (helyesírási szoftver: végül is!?) felsorolom az összeset: (az öt fő csoport alattiakat): [ír, skót és walesi](#) 18%, [olasz](#) 17,3%, [balkáni](#) 15,3% [görög és dél-olasz](#) 11,3%, [mezoamerikai és andesi](#) 9,2%, [nigériai](#) 8,7%, [balti](#) 7,6%, [askenázi zsidó](#) 7,1%, [észak-afrikai](#) 6,5%, [Sierra Leone-i](#) 5,6%, [nyugat-ázsiai](#) 5,2%, [kenyai](#) 5%, [nyugat-afrikai](#) 4,7%, [finn](#) 4,6%, [közel-keleti](#) 3,2%, [szárd](#) 1,8%, [kínai vagy vietnámi](#) 1,5%, [szefárd zsidó – észak-afrikai](#) 1,3%, [filippínó, indonéz és maláj](#) 1,2%. Rendkívül meglepő, tanulságos, és a genetikai kérdésekben elmélyülést követelő lista, helyenként teljesen szokatlan klasszifikáció. Kicsit félek is tovább elemezni, mert például, ha összeadom a valószínűleg néger eredetű (nigériai, Sierra Leone-i, kenyai, nyugat-afrikai) DNS-eket, mindössze 24 százalékot kapok. Hoppá, mindössze? A lakosság negyedében kering néger eredetű vér! Fordított meglepetés: 1,5 százalékos kínai vagy vietnámi DNS. Miért és miből születtek a nagy Chinatown-ok? Mert a négerenél is kevésbé fogadják be őket, vagy nem akarnak beolvadni? Megállok, mert kering az agyam, túl nagy ez a kód.

Elnézést kérek a myheritage.hu-ban töltött időért, lehet, hogy nem teljes badarság, amit felvonultatott, de az egész MyHeritage lap szélhámosnak tűnik, családfák felépítésével foglalkozik, pénzért. És valahogy kitalálja az érdeklődők DNS-ét, az adatukból. Kis hamis szórakozás volt, bevallom, de vajon ártottam vele a gondolatmenetemnek? Nem hiszem!

Azért ezt nem hagyhattam ilyen silány megvilágításban, megnéztem Brazília, Kuba, az USA és Magyarország etnikai összetételét a Wikipédia-lapjukban!

Brazília: európai eredetű – 49,7% ([olasz](#) – 15,72%, [portugál](#) – 14,5%, [spanyol](#) – 6,42%, [német](#) – 5,51%, egyéb fehér – 7,55%); pardó (európai, fekete, indián keverék) – 42,5%; fekete – 6,9%; ázsiai – 0,5%; indián – 0,2-0,4% (körülbelül 225 népcsoport). Más csoportosítás és nagyon más eredmények. Nyelek egyet.

Kuba, ahol nem foglalkoznak (nem akarnak, vagy nem tudnak) az eredetükkel: Kezdtem a magyar Wikipédiával, csak szöveges leírást találtam, átmentem az angol Wikipedia-ra, amely ugyancsak szövegesen magyaráz, csak jóval bonyolultabb képletet ír le. Itt a magyar: „A lakosság az európai (spanyol), gyarmatosítók utódaiból, a fehérek által Afrikából behurcolt fekete rabszolgák leszármazottjaiból, illetve a két csoport keveredéséből származó mulattokból áll. Leszámítva a nagyon csekély számú kínait. Több mint a fele, ötvenegy százaléka a népességnek mulatt. A mulattok alapvetően negroid, bőrszínük valamivel világosabb, mint a feketéké. Harminchat százaléka fehér, vagyis európai spanyol származású. Tizenegy százaléka fekete afrikai, a maradék egy százalék kínai, illetve kínai fekete keverék.” Az angol

nem ad ennyire határozott összetételt, hol európai fehér többségről, hol fekete többségről beszél. A lényeg számunkra, hogy nagyon békében élnek egymással, nincs fehér szupremácia.

USA: eléggé meglepő az adatsor! Fehér – 80%, [afro-amerikai](#) – 13%, ázsiai – 4,5%, őslakos ([indian](#), [eszkimó](#), aleut) – 1%, kettő vagy több etnikumhoz tartozó – 1,5%, spanyol anyanyelvű (csikánó) – 15,2%, [cigány](#) – 0,4%. Nagy az eltérés, és még meglepőbb az afro-amerikaiak és latino-k alacsony aránya.

Nem megyek tovább, ENSZ és egyéb komolyabb hírforráshoz, rossz futam ez az egész. Hát, még ha azt is megemlítem, hogy a MyHeritage nem tud magyar eredetű lakosokról Magyarországon, akkor lefejez valamelyik olvasóm, lándzsára tűzi a fejem, és körbehordozza az országban. Csupán megjegyzem, hogy a Wikipédia szerint magyar a lakosság 90 százaléka, magyar anyanyelvű a 99 százaléka. Ezt a bekezdést is lefejezem, mert az etnikumok adatai nyilvánvalóan hamisak, nem is érdemes velük foglalkozni. Biztos, hogy ezen a 93 000 km²-en magyar szupremácia uralkodik.

Jócskán elkalandoztunk a témánktól, vagy hát nem is, tulajdonképpen, csak egy kis ködöt kell elhessegetnünk, visszatérve a kirekesztés kérdésköréhez.

A jegyzeteimben a gyarmatok szerepelnek, ami ismét eszembe juttatja a fehér szupremáciát, és annak egyik kimagasló példányát, az angol szupremácia képviselőjét, kalkuttai barátunkat, Dick-et. Kiváló társaságot jelentett, akárhányszor találkoztunk vele, ami főként a Tollygunge Golf Club-ban, ritkán valamelyikünk lakásában történt, a lakásban találkozást ugyanis nekünk is, nekik is be kellett jelentenünk, olyan világban éltünk. Meséli egyszer, elég komolyan, hogy közeli német ismeretségben felmerült a ki nagyobb, erősebb kérdése, vagy ilyesmi. A vitában valahogy kibökte az egyik német, hogy mi itthon vagyunk. Nem ti vagytok itthon, hanem én – mondtam nekik, mesélte –, mi az egész világon otthon vagyunk, így itt is. Na, mármost a DNS-térképből kiderül, hogy az angolok képviselik a többséget az USA-ban, tehát az amerikai fehér felsőbbrendűség angol eredetű kell, legyen. Csak megjegyzem itt, hogy a szerintem öngyilkos Brexit alapja is az angol felsőbbrendűség, ami a viláгурalomból táplálkozhatott, vagy ami hozzásegítette őket a viláгурalomhoz, de a folyamatos és gyors lecsúszásuk ellenére nem tudták elviselni, hogy az EU nem az ő hátsójukból kinőtt birodalom.

A gyarmatbirodalmak kérdésben egyetlen aspektusra szeretném felhívni a figyelmet: kik hajtották uralmuk alá a szegényebb, színesbőrű országokat, zsigerelték ki – jobbra a helyi nagyságok közvetítésével – az ott lakó népeket, és gazdagodtak a végtelenségig. Remélem, találok ezt jól bemutató térképet!

Hamar megtaláltam, valószínű valamelyik korábbi munkámban is szerepel: a [gyarmatbirodalmak](#) alakulása a XV. századtól a XX. századig. Nem látom tökéletesnek, mert Dél-Amerika jelentős része is gyarmatosítás áldozata volt, és hiába nézem, nem látom az ott folyó gaz megszállást. Megnézem ezt is. A barangolásom elkeserítő eredményekkel járt: a „Dél-Amerika gyarmatosítása” weblap báránnyal simogatja a témát, az [„Amerika gyarmatosítása”](#) alig keményebb. Tessék beleolvasni, nem igen sugárzik belőle a gyalázatos gyarmatosítás pellengérré állítása. Azért felrakok ide olyan térképet, ami nem hagy kétséget afelől, hogy gyakorlatilag nem maradt független komoly terület vagy népesség érintetlenül. Legfeljebb a megszállók kegyetlensége volt különböző. Istentelenül rossz memóriám akadályoz meg abban, hogy leírjam, melyik korábbi írásomban foglalkoztam a gyarmatosításokkal. Vagy szedjem össze magam? Mindenesetre felteszem a weblapban talált térképet, amely az 1750 évi állapotokat mutatja:

A gyarmatosítást nem találom, nem jutok levegőhöz, hogy ennyire nem igazodok el semmiben, nagyon gyorsan öregszen. Arra viszont rájöttem, mennyire ismétlem önmagam, az ebben a blog-sorozatban írtak javarészt előfordulnak a korábbi írásaiban is, főként a Lelkem világának tükörében, lesz gondunk, a szerkesztő jóbaráttal együtt kihámozni, mi érdektelen ismétlés, és mi képvisel annyira valós értéket, hogy meg kell hagyni itt is. Meglátjuk. Egyelőre haladjunk tovább a kiszolgáltatottság, embertelenség útján.

Elérkeztünk a tőke uralta kapitalizmushoz, amiről kis könyvecskét írtam, az [Anti-kapitalizmust](#), amit marxista oldalról gyepáltak, két filozófus ismerősöm is kiválónak találta. Nem a könyvvel akarok foglalkozni, hanem azzal, milyen hatással volt rám, amit ebből a rendszerből láttam. Nem sokat, hál'isten, mert kisfiú voltam, amikor a Horthy-rendszer kapitalizmusa mély felháborodást váltott ki legjobb íróinkból, költőinkből, festőinkből. Most jövök rá, hogy a festészetről fentebb írtakban az elnyomottakról egyáltalán nem esik szó. Talán egyetlen képpel sikerül bemutatnom valamit belőle. Kerestem ezt a lehetőséget és rátaláltam:

František (Ferenc) Reichentál: Munkanélküliek (Wikipedia)

Kevésbé ismert festő, két hazája volt: Szlovákia és Magyarország, de hadifogolyként élt Oroszországban is. Ez a képe szerintem jól kifejezi a kapitalizmus munkanélkülijeinek reménytelen helyzetét! Halvány emlékeim maradtak a városszéli nyomorról, illetve inkább csak szegénységről. Aztán a háború és a menekülés minden emléket összemos, nem tudnám kiemelni a romok közül a kapitalizmus bűneit. A háború után kezdett kibontakozni a félelmetes nyomor, aminek nagyon is „aktív” részesei voltunk, de gyermekfejjel nem tudhattam még megítélni, hogy a világ bajnok infláció minek is az eredménye?

Szépen átalakultunk szocialista országgá, azok között is a legrosszabb fejtájúvá, amit a Rákosi-terror jelentett. Abból csak az éhínség korszakába láttam bele, nem tudva, mennyi ebből a háborús örökség és mennyi a Rákosiék „elhibázott” (ki találta ki vajon ezt a nagyon puhító jelzőt?) gazdaságpolitikájának az eredménye? Biztos, hogy az első hónapok még a háborús nélkülözés emlékei voltak, amihez kiválóan csatlakozott a parasztság padlások kisöpréséig menő kifosztása, amivel – a szovjet mintát lekövetve – az iparfejlesztést akarták finanszírozni. Hamar eljutottak ‘56-ig. Ettől kezdve, már dolgozóként fel tudtam mérni a szocialista kizsákmányolás mikéntjét. Nem esett le akkoriban még, hogy a szinte napról-napra feszítettebb munkaverseny, a Sztahanov-mozgalom magyar változatai nem jelentenek mást, mint a kizsákmányolás rafinált módszerekkel növelését. Diákkoromra visszaemlékezve – jut eszembe –: akkoriban ráláttam a szovjet kizsákmányolás hétköznapi (terrormentes) módszereire: a négy szerszámgépet kiszolgáló melós asszonyra, aki fullasztó melegben csak pillanatokra tudott megállni a szellőzőnyílás alatt, hogy a befűjt valamelyest kondicionáló levegőben megmártsa a fejét, a selejt miatti bérlevonást elmagyarázó fiatal drehásra, a félautomata katéter-öntő rendszer üstjét saját erővel megbillentő és közben gyors léptekkel a szalagot

követő munkásra. Közben folyt a munkahelyeket fogyasztó technológia-fejlesztés, ami akkor még nem okozhatott gondot, mert az iparfejlesztés a háborús károk helyreállítása és a kapitalizmus utolérése kettős rugó alatt fenomenális tempóban fejlődött (a mezőgazdaság kárára). A mezőgazdaság egészének katasztrofális kizsákmányolásáról könyvtárnyi irodalom szól, csak annyit jegyzek meg, hogy a Szovjetunió bukásának egyik oka volt, nyilvánvalóan.

Óriási tempóban növeli a dolgozók kiszolgáltatottságát, a munkanélküliséget a termelésnek, majd az élet szinte minden mozzanatának néhány évtized alatt lezajlott technológiai fejlesztése, automatizációja. Nem annak egyenes folytatása a csúcstechnológiák mesterséges intelligencia alkalmazásával napjainkban folyó fejlesztése, hanem robbanásszerű fejlődés napjait éljük. Két könyvem is foglalkozik a témával, az „[Új korszakváltás](#)” és az „[A csúcs-technológiai forradalom varázslatos bércei](#)”, akit egy picit is érdekel a jövőnk, ajánlom, olvassa el ezeket, az Új korszakváltást jeles megatrend kutató közgazdász letehetetlenként ajánlotta kimagasló értelmiségi körnek, nagy örömmre!

A kiszolgáltatottság, elnyomás számtalan további aspektusával kellene foglalkoznunk, a lelki elnyomással (vallások, babonák, hiedelmek), szexuális kérdésekkel, pedagógia hibákkal... Lehet, hogy ezekre sohasem keríttek sort, mindenesetre most elnapolom a kérdéskört.

19.

A művészetekkel játszadozásomhoz kaptam tatár csizmákat bemutató új képeket. Annyira jó ez a csak mesterségnek tekintett művészet, hogy ki kell egészítenem három csizmával az előbbi szakaszban felrakott páros csizmát. El is dalolhatjuk hozzá a [Magyar lakodalmast!](#) Vagy akár a mulatósabb változatát, a Két zsvány előadásában, amiben [Rámás csizma](#) szerepel. Cigány bulinak tűnik, mindjárt a végére járok. Nem az, úgy látszik, de ez se nem javít, se nem ront a kiváló bulizenén, amit előadnak. Na, ezzel a három csizmával (oda-vissza bocsánat az eredet összekeveréséért, a magyar csizmagyártók bizonyára képesek hasonló bravúrokra, és a páros-rámás-piros-berakásos megnevezésekben elkövetett zavarért) szépen kiegészítettem a „magában hordó” művészetet, áttérhetünk más témákra.

Tatár „berakásos” csizmák (forrás: Anna lányom)

Van olyan a tarsolyomban, hogy „kézreálló eszközök”. Van ennek jelentősége? Ha egyszer előjegyeztem, minden bizonnyal van, és nem is kevés. Megpróbálom kifejtetni. Kezdem ott, hogy nemcsak eszközök lehetnek kézreállók, hanem például hangszerek is – gondolom. És nemcsak balkezesek részére gyártott, számukra kézreálló dolgok léteznek, hanem jobbkezeseknek jobb fogást biztosítók is. Az előzőre (hangszerek) példa lehet a balkezes gitárokkal foglalkozó [weblap](#), a Hangszerarzenál üzlet balkezes gitárokat tartalmazó ajánlata. Nekem eredetileg a hegedű ugrott be, de azokra csak „balosító” eszközöket találtam a [Hangszerker](#) bolt 100 balkezes hangszer felvonultató oldalán, csupa gitár, két bendzsó és néhány hegedű váll- és álltartó. Bizonyára léteznek más balkezes hangszerek is, de a lényegre rátaláltam: hangszereknél is figyelemmel kell lenni a balkezesekre. A jobbkezesek részére is jobb fogást

biztosító eszközöknél egyetlen példáról számolok be, indulásként. Felfedeztük a kávé (és akármi más folyadék) keverésére szolgáló háztartási eszközt. Megvettük az IKEA bazi-áruházban, természetesen kínai. Remekül pörög, de első alkalommal nem tudtam beindítani se, annyira nem állt kézre. Igaz, hogy az akkor talán 8-9 éves kisunokám odalépett, kézbe vette, és már pörgött is. Na, mindegy, nekem nem tetszett, míg 120x nem használtam, mindig meg kellett néznem, hol is kell megnyomnom az akármit a szögletes nyélen. Aztán valahonnan került cseh gyártmányú, mintegy kétszer akkora, mint a kínai, színes (a kínai fekete), és belesimul az ember tenyerébe, éspedig pontosan úgy, hogy a nyomógomb a hüvelykujjra áll. Jobban szerettem, mint a kínait, de elég hamar bedöglött, és nem találtuk semmiféle boltban. Aztán hónapokig kiskanállal kevergettük a kávé, mert jött a fránya Covid, és más nem kellett az IKEA-ból, csak ez a kínai pörgettyű, és ezért csak a járvány csúcsán ugrott be a feleségem, amikor arra járt. Vett mindjárt kettőt, hogy Csopakon is legyen.

Namármost (vagy na, mármost, vagy na, már most – dili), megnézem, mit dob ki a net a balkezes szerszámok kereső szavakra. Mert talán a szerszámoknál a legfontosabb, hogy képviseltessék magukat balkezes változatban is. A nagy Moszkvaországból anno hoztam magamnak szerszámokat, még a kirúgatásom előtt, köztük aranyos szekercét is, amelyiknek görbe volt a nyele, hogy jobbkezesnek jobban álljon kézre. Amikor albérletbe kényszerültem, vittem oda is, és érdekes módon nagyon is hasznosnak bizonyult, a házigazda fatüzelésű kazánal fűtötte a házat, és amikor láttam, hogy az akkor 60-70 közötti bácsi mit izzad a fatuskók feldarabolásával, átvettem tőle a favágást, és ez a szekerce csodatempóhoz segített, a bácsi odaállt és csak nézte-nézte, talán nem is annyira engem, hanem a szovjet csodát, rettenetesen utálta ugyanis a rendszert. El nem tudom képzelni, hogy ilyen szekercét például balkézre is gyártanának, pedig nagyon sok a balkezes ember.

Szerszámok, hoppá, elég volt csak balkezest írni, ömlöttek a weblapok. A balkezeseszkozok.hu-ban mindjárt a szemembe is ötlött, mi marad még kényelmetlen annak a balkezesnek az életében, aki beszerez minden kapható balkezes eszközt:

- amihez kénytelen leszel a jobb kezed igénybe venni:

Minden sor fölött ilyen aranyos emóci volt, ezt meghagytam.

Gépek üzemeltető gombjai

Bankkártya leolvasók

Kiöntő edények

Csavarozó, vágó és fűrészelő szerszámok

- vagy ami továbbra is kényelmetlen lesz:

Fogadó pultokon jobb oldalra kikötött tollakkal írni

Csekkfüzetbe, számlatömbbe, határidő naplóba írni

A jobb kéz szerint terített evőeszközt átrendezni.

Jobbkezes jobb oldalán ülve írni vagy kanállal enni

Felsorolom a főbb termékcsoportokat, amik ebben az e-boltban kaphatók: írás, ollók, gyerekeknek, konyhai eszközök, irodai eszközök, kert és barkácsolás, ajándékotletek, könyvek.

És az első kapható háztartási eszköz készletet:

A tartalma: olló, konzervnyitó, zöldséges kés, dugóhúzó, krumplihámozó. Bizisten, ebből nekem csak az olló jutott volna az eszembe!

Felsorolom még a kert és barkácsolás címszó alatt szereplő eszközöket: kések (biztonsági, metsző, oltó), saraboló, mérőszalag, metszőollók.

Szembejön a neten két érdekes tanulmány a balkezességről: az egyik a témával foglalkozó [Balkezesség](#) Wikipédia-lap, amit a téma iránt érdeklődőknek feltétlenül érdemes elolvasniuk, a másik pedig Székely Zoltán 8-ik osztályos diák „Balkezesség avagy egy hátrányos kisebbség” című, rendkívül érdekes tanulmánya:

Remélem, rákattintással olvasható marad, ha felteszem a blogjaim közé ezt a szakaszt is!

Nagyon érdemes olvasgatni az okos diák munkáját, igen lényeges kérdésekben hatol a mélységekig. Kezdi azzal, hogy kapcsolatba lépett a Balkezesek Országos Egyesületével, jó, ha betekintünk mi is, mivel foglalkozik ez a szervezet. [Magyarországi Balkezesek Egyesülete](#) néven találtam meg. Bemutat néhány balkezes eszközt. A számítógép-egérre figyeltem fel, sok ember munkáját, szórakozását könnyítheti meg. Érdemes a tanulmány összefoglalóját elolvasni:

„Az iskolában tehát kevesebb a balkezes az irodalmi adatokhoz képest. Ami nagyon jó, hogy a balkezesek jó elfogadottságuk miatt nem érzik magukat hátrányos helyzetben és kiközösítve és a diákok általában úgy gondolják, hogy balkezesség biológiai alapon létrejövő normális állapot, így nem vagyunk butábbak, mint a jobbkezesek.

A felmérésből is kiderült az élet más területein igenis vannak nehézségeink ezért még sok tennivaló lenne a balkezesek esélyegyenlőségéért.”

Na, hál'isten, nyújtottam valami hasznosat a kedves olvasóknak! Bár túlsúlyt kaptak a balkezes eszközök. Sebaj, akit érdekel általánosabban, könnyen rátalál az eddigiek alapján. Megemlítem még, mennyire fontos a létráknál az egyensúly, a stabilitás, a kis helyen tárolás lehetősége, a vágó- és fűrész-szerszámoknál a biztonság, az, hogy mind a két kéz foglalt legyen, amikor a szerszám működik, asztalon használtaknál az asztal stabilitása, állíthatósága, forgácsokat „termelő” eszközöknél a forgács elleni védelem, annak gyűjtése... Folytathatnám, de talán ellőttem a puszkaporom, nézzünk körül, mi vár a tollamra a tarsolyomban?

Szinte összetartoznak a most tárgyaltakkal a minőség, tartósság, alkalmasság kérdései. Mert ezek várnak rám a következő sorban. A gondolatsort valószínűleg a szovjet szekerce adta, mert az megfelelt mindhárom követelménynek: kiváló minőséget képviselt, igen tartós jószág volt, ha az emlékezetem nem csal, évtizedekig szolgált nemcsak favágáshoz (nem is arra teremtettk), hanem ácsmunkákhoz is, valahol lába kelt, és az alkalmassága vitán felülinek tekinthető. Szerettem, mert szép is volt, merek ilyet mondani erről a nagyon egyszerű szerszámról. Sokat szidták a szovjet gyártmányokat a gengszterváltáson túl is, nagyrészt joggal, a járműgyártás minden területén messze elmaradtak a Nyugattól, ha a minőség és alkalmasság ismérvek szerint ítéljük meg őket, ugyanez elmondható számtalan hétköznapi termékcsoportról, mint például a háztartási és rádiótechnikai készülékekről. Mégis, ha a tartósságot is számbavesszük, meg kell említeni néhány szovjet terméket, amely kimagaslóan teljesített. Ilyenek voltak a kéziszerszámok, amelyeket olyan szerszámtáskákban repítettek haza a kint valamilyen munkát végző munkások, hogy majd leszakadt a kezük (akkor még nem ellenőrizték a csomagok súlyát sem a Malévnél, sem az Aeroflotnál. Szerepet játszott a béka hátsója alatti ár is, de a kiváló minőség és legfőképpen a szuper-tartósság is. Az elektromos háztartási gépek közül a Szaratov típusú hűtőszekrény lelőhetetlen volt, a Rakéta típusú porszívót egy-két évig még a gengszterváltás után is keresték a háziasszonyok, mert zajos volt ugyan (ma se minden méregdrága nyugati vagy távolkeleti vacuum-cleaner halk), de felszívott mindent, emelgette a szőnyegeket. A rádiótechnikában semmivel se kápráztatták el a világot, de a TV-készülékeiket baltával se lehetett szétverni. Saját tapasztalatokat vonultatok fel. Volt fekete-fehér készülékem. Átváltották az áramot 110-ről 220 Voltra. Elfordítottam a készüléket, és átállítottam a kerekded váltóját. Este bekapcsoltam, és működött vagy másfél órát, aztán elkezdett csíkosodni a kép, majd nagy durranással és a készülékből gomolygó füsttel feldobta a talpát. Nagyon szegénylegény voltam még akkoriban, meg csövesek

voltak az ilyesmik, nekiláttam a hibakeresésnek. Pillanatok alatt kiderült, hogy külön átállítója volt a hangnak és külön a képnek. Két elektrolitikus kondinak esett baja mindössze, az egyik eldurrant, a másik részben elfeketedett. Nem találtam pontosan azonosakat a magyar alkatrészboltokban, de közeli értékűekkel pótolva (volt forrasztópákám) működött tovább a TV. Aztán vettem valamelyik későbbi utamon színes TV-t. Alkalmas volt a szovjet- és a magyar sugárzás vételére egyaránt. Vonaton hoztam haza, mert csekély 50 kg-ot nyomott. Valami baja támadt, nézegettem, de nem találtam meg a hibát, szerelőt kellett hívnom. Hál'isten adtak hozzá kiváló kapcsolási rajzot, eligazodott, meg is javította a készüléket. Leesett azonban az álla, mert forrasztania is kellett, és kiderült, hogy a készülék keményforrasszal (rész) készült, amit szinte robbantania kellett a szokásos ón-forraszhoz képest. Egyik oka az 50 kilónak, a többit a sok évre alkalmas többi alkatrész adta össze. Itthon az Orion még csak készült a színes TV gyártására.

A járműgyártásnál meg kellett volna említenem, hogy aztán, cca. a hatvanas évektől kezdve a teherautógyártásban megjelentek a katonai rendeltetésű teherautók, majd a KAMAZ, amik mindhárom szempontból jók voltak. A németektől háborús jóvátételben hazavitt DKW gyár (ha jól emlékszem) gyártotta az IZS-350 motorkerékpárt, amellyel rövid ideig közlekedtem, ugyancsak kapós jószág volt, elsősorban strapabírósága okán. Lentebb bemutatom a Szaratov hűtőszekrényt, ilyenem volt nekem is. Egyetlen baja volt: kicsi volt, különösen a mélyhűtő szakasz, amibe nagyon keveset lehetett belegyömöszölni. A [Rakéta porszívót](#) a Retrofilia agyondicséri, fotó is található benne!

Szaratov hűtőszekrény: kicsi, de erős (árulják, 53 éves)

Léphetünk tovább, gondolom. Ügyesség, alkalmasság, tartósság kérdésekhez csatolhatom az *ősi fegyverek, nyíl, dárda, buzogány* témámat. Mikor jegyeztem fel, nem tudom, valószínűleg a Csopakon töltött nyár alatt, ott ugyanis a kuckónak nevezett kisszobában, ahol az indiai pipli szőnyeg borítja az egyik falat, a szemközti falon függ (most éppen leszakadva támasztja az ajtófélfát) az a bambusznádból hasított íj és hozzá való két nyílvevő, amit öt rúpiáért vettem a Kalkuttához közeli tengerparton, amikor éppen halakra vadásztak. Majdnem mezítelenül járták a partot, és elég sikeresen lőttek bénára halakat. Ez keltette fel a kíváncsiságomat: halra nyíllal vadászni? Elmagyarázták, mutogatással – ahhoz a ritka csoporthoz tartoztak, akik egy mukkot se értettek angolul –, hogy kétféle nyílvevőt használnak, fémhegyűt, amivel szárazföldi zsákmányra vadásznak, és a guminak tűnő anyagból készült fejjel ellátottat, amivel a halakat lövik meg. A halak a tompa vég ütésétől elkábulnak, csak össze kell őket szedni. Azt hiszem, ez az eszköz el fog kallódni a haláлом után, mert a családom ifjabb tagjait nem érdekli, nem él bennük a vadászat látványa. Amikor kértem, adják el nekem, egy darabig meg se értették. Minek kellhet ennek a fehér embernek ez a fontos fegyver. Aztán hosszasan tanakodtak az árán. Egy vagy két rúpiát kértek, adtam ötöt, nagy örömet okozva nekik. Voltak vagy hárman, mire mehettek vele, nem tudom, fillérekről van szó, nem többről! A dárda és buzogány elmosódóbb kép. Indiában lehetett látni dárdát hordozó és buzogányt mereven tartó szádukat, jelképet jelenthettek csupán. Az európai múzeumok töméntelen példát őriznek fegyvermúzeumokban, egyéb öldöklést szolgáló fegyverek, kardok, szabályák, török társaságában...

Szorosan következik a háborúk viselése gondolatmenet, amivel a „Képzőművészeti bifrang” jeles könyvecskémbe, meg másutt is foglalkoztam. Rettenetes terület, mert a legkisebb háború is tele van iszonyatos öldökléssel, pusztítással. A csúcsot a II. világháború jelentette, véres tankcsatáival, több száz kilométerre kiterjesztett frontjaival, a lakosság kíméletlen pusztításával, különösen a szőnyeg- és tűzhenger-bombázásaival, majd a minderre feltett koronával, a hirosimai és nagaszaki atombombákkal. Először tulajdonképpen az ezek legitimitását magyarázó magyar TV-személyre gerjedt haragom kapcsán foglalkoztam komolyan a háborúk, illetve akkor éppen a két egymást követő tömeggyilkos akció jogosságával. Nem ismétlem meg a korábbi írásaimban részletesen kifejtett, tényeken alapuló elemzéseimet, amelyekkel bizonyítottam az atombomba bevetésének genocídium jellegét, most tulajdonképpen azon töröm a fejem, miként kerülhet sor egyáltalán a háborúk jogosságának kérdésére?

Az amerikai elnökválasztás pörölyként rombolja a gondolataimat. Napok óta félnapokra, teljes napokra letaglóz annak a leghalványabb lehetősége, hogy modern világunk egyik leggonoszabb, mind személyes tulajdonságai okán, mind a nem általa kitalált, de talán általa legzajosabban, saját országa és annak szövetségesei számára is károsan eltúlozva követett „America first” szlogen erőltetése okán alkalmatlan, az egész világra nézve világcsászár Trump hatalmon maradhat. Most már két napja túljutott a választás a krízisen, biztosra vehető, hogy Biden győz, mégis minduntalan, most is, írás közben is ez jár az eszemben. Annyira zavar, hogy néha az a gondolat kínoz, hogy talán hátralévő rövid életemre fel kellene hagynom az írással. Hál’isten, egyelőre ahogy megjelenik a gondolat, úgy görcsbe is rándul: gyorsabban győzne fölöttem a kaszás, ha nem tartaná frissen a szellemem az írással járó szellemi varázs. Hál’isten eldőlt a kérdés: a világ megszabadult a világcsászár hatalom minden tekintetben hibbant vezetőjétől. Még küzd a gazember, nem adhatja fel, hiszen teljes vagyonvesztés, sőt, jobb esetben börtön fenyegeti.

Mondhatnék akár áment is erre a rémképre, nem? Ki tudja? Egyelőre próbáljunk megbirkózni a félig felszántott gondolatmezővel: a háborúk jellegével, az azokban alkalmazott módszerekkel. Ismét Indiáig vezet vissza a fonál: az indiai filozófiai rendszerekben fontos helyet foglalnak el a háborúkban alkalmazott módszerek, és – ha az emlékezetem nem csal – az igazságos háború fogalma. A Mahábhárata (Maha = nagy, hatalmas; Bhárata = India), az elképesztően hatalmas és fantáziadús eposz egyik fejezete, a Bhagavad-gítá testvérháborút ír le, és ép ésszel tulajdonképpen felfoghatatlan módon a vezérfonala arról szól, hogy Krisna isten kötelességük teljesítésére szólítja fel a testvérgyilkos háború szükségszerűségében kételkedő vezéreket. Az igazságos háború fogalma mintha elveszne itt a harcot vívnod kötelesség isteni intelem hatására. Elolvastam mind a Mahábhárata angol, és rettenetesen tömörített változatát, ami még így is elképesztett dúsgazdag fantáziavilágával, és a Bhagavad-gítá-t is, de nem emlékszem, sajnos, mennyire foglalkozik a vérontások indokolható, igazságosnak tekinthető formájával.

Na, nem, nem hagytam ennyiben a dolgot, megnéztem az [igazságos háborúkkal](#) foglalkozó magyar Wikipédia-lapot, és idézem belőle az ősi indiai felfogásra vonatkozó szakaszt:

„Az indiai hindu eposz, a Mahábhárata az „igazságos háború” (dharma-juddha vagy „igaz háború”) első írott tárgyalásait kínálja. Ebben az öt uralkodó testvér (Pandavas) egyike azt kérdezi, igazolható-e valaha a háború okozta szenvedés. Ezután hosszú beszélgetés folyik a testvérek között, olyan kritériumokat meghatározva, mint az arányosság (a szekerek nem támadhatják meg a lovasságot, csak más szekerek; nem támadhatnak bajba jutott embereket), csak eszközök (nincsenek mérgezett vagy szöges nyilak), csak ok (nincs támadás dühből), valamint a foglyokkal és a sebesültekkel való tisztességes bánásmód. A mahábháratai háborút olyan összefüggés előzi meg, amely kifejleszti a háború „igazságos okát”, beleértve az utolsó pillanatban tett erőfeszítéseket a különbségek összehangolására a háború elkerülése érdekében. A háború elején megvitatják a háború kontextusának megfelelő „igazságos magatartást”. A szikhhizmusban a dharmayudh kifejezés olyan háborút ír le, amelyet igazságos, igaz vagy vallási okokból folytatnak, különösen a saját meggyőződésének védelme érdekében. Noha a szikh vallás egyes tételei hangsúlyozzák a békét és az erőszakmentességet, különösen Jahangir mugug [súlyos hiba! helyesen mogul] császár által Guru Arjan 1606-os kivégzése előtt, a katonai erő igazolható lehet, ha a konfliktus rendezéséhez minden békés eszköz kimerült, és ez dharmayudh.” Ha nagyon világosan akarjuk értékelni az elhangzottakat, azok jórészt a háború viselésének kölcsönös erőszak-mérséklésére törekvő előírásokkal foglalkoznak, ami nem lényegtelen.

Hasznos lehet elolvasni azonban, miről szól pontosan a [dharmayudh](#)? Az angol Wikipedia-lap szigorúan a szikhekkel foglalkozik, pedig szerintem annyi az összefüggés, az egymáshoz fűződő szálak sokasága az indiai eredetű vallások – hinduizmus, buddhizmus, dzsénizmus és szikhhizmus – között, hogy ez a gondolkodás, az igazságos háború fogalma se kezelhető mereven szikh eredetűnek. Mindegy. A szikhek szerint a háború igazságos, ha az megfelel a dharmayudh-nak, amit angol barátain szerint vallásháborúnak, igazságos háborúnak, önvédelmi háborúnak vagy jogokért vívott háborúnak lehet fordítani. Na, innen kezdve nem lehet a lapot komolyan kezelni, mert a vallásháborúk a legelterjedtebb háborúk közé sorolhatók, semmi közük az igazságosságához.

Mielőtt tovább lépnék, kiemelek egy érdekes képet a lapból:

Szikh katonák vonulása.

Meglepő kép! Indiában általánosan elismert dolog, hogy a szikhek a legbátrabb harcosok, az angol gyarmatosítók haderejének is az oszlopát képezték. A kép szálnalmas figurákként mutatja be őket. Tüske itt (a kontyuk turbánját rögzítik), tüske ott (cipő, nem értem).

Tanulmányozom tehát tovább, részben a memóriámra is támaszkodva, mit is mondanak a legeredetibb, legősibb indiai vallás ismerői a kérdéstről.

A tudományos írárok világhírű gyűjteményének, az [ITHAKA](#)-nak részét képező JSTOR-ban találtam rá [Surya P. Subedi](#) tanulmányára, a The Concept in Hinduism of 'Just War'-ra (Az igazságos háború koncepciója a hinduizmusban). Érdekes ember lehet, a végtelenül elmara-dottnak tekintett Nepálban született és közismert jogtudóssá vált. Bizonyára jártas a hinduiz-mus teológiai kérdéseiben is. Csak a cikk összefoglalóját olvastam el és annak is csak a lényegét adom tovább, mert nem tudományos művet írok, a céloom csupán együtt tanulás, szórakozás. Tehát:

„A hinduizmus alapkonceptiója a dharma. A dharma lényege a kozmikus rendet fenntartó jó és az ezt a rendet fenyegető gonosz közötti distinkció. Ennél fogva az ősi védikus társadalomban a jó háború által történő megőrzését igazságosnak tartották.”

Itt meg is kell állnom. Az emlékezetemben a dharma nem választóvonal, hanem maga a jó, amit minden hindu el akar érni. Ellenőriznem kell! Tettem egy kísérletet, ez nyílt meg a neten: [hinduizmus.hu](#), benne a [dharma](#). Nem érzem, hogy megfelelőt léptünk volna előre. Nem is ismertetem, olvassa el, akit érdekel. Elő kell vennem a nagy hindu filozófus, Sarvepalli

Radhakrishnan antológiáját, akit Keleten, Nyugaton egyaránt a legnagyobb gondolkodók közé sorolnak, mit tudhatunk meg tőle a dharmáról?

Mielőbb azonban keresgélni kezdenék az antológiában, ugorjunk vissza az elszakadt fonálhoz, [Surya P. Subedi](#) tanulmányához:

„A keresztény kereszteshadjárattal vagy ‘bellum justissimum’-mal, vagy az iszlám ‘Dzsihád’-dal ellentétben a hinduizmusban nem található idegen népek vagy más vallások ellen folytatott háború igazolása. A dharma koncepciója, eredeti értelmében a nagyobb kozmikus renden belüli törvényekkel és renddel biztosított békét és biztonságot jelenti. Azaz az igazságos háború koncepciója a hinduizmusban a jelenidő gonosz karakterei ellen folytatott küzdelmet jelenti, akár nemzeti (saját) az, akár idegen. A jó és rossz, az igazságosság és igazságtalanság az alapja minden halandó mindennapi életben, akár hindukról, akár nem hindukról van szó. Törvénytelen és igazságtalan lépések, azaz a valaki jogainak a megtagadása vezetett igazságos háborúkhöz.”

Innen kezdve az „abstract” a háborúban nem alkalmazható eszközökről, eljárásokról szól, amik lényege, hogy a háborút a lehetséges legemberibb módon, fair módon és nyílt módszerekkel kell megvívni. Mai világunkban minden pontosan ellenkező előjellel zajlik. Gondolhatunk a lefejezésekre, korbács-halálokra, az amerikai fogolytáborokban folyó kínzásokra, amelyek fokozására szólított fel Trump rövid idővel a trónra lépése után.

A Radhakrishnan antológia több helyen foglalkozik a dharma-val, mindig szigorúan filozófiai-teológiai tényezőként. Töredelmesen bevallom, elég mély India-ismeretem és számtalan olvasmányom ellenére nem értem az ő dharma-kitételeit sem, mert követendő rendként, a Brahman-állapothoz vezető útként kezeli, amihez a hindu teológia jóval alaposabb ismeretére lenne szükség. Annyit le merek vonni a tudós szavaiból, hogy nem választóvonalként kezeli, és az igazságos háborúhoz se köti. Tanulságos volt belenézni, olvasgatni.

Azt hiszem, elméleti síkon mozogva kimerítettem, amit ebben a szórakoztatni rendelt kis írásomban egyáltalán érdemes felvonultatni az igazságos háború fogalmáról. Nyergeljünk át tényekre.

Tovább keresgélve Indiában, hamar a hálómbe kerültek, vessünk is egy pillantást a [karnatákai háborúkra](#)! Azért érdemes foglalkozni velük, mert két nagyhatalom vívott tulajdonképpen, kereskedelmi köntösbe bújt képviselők útján háborút, mindkét oldalon indiai haderőket alkalmazva. Kétszeres proxy-háborúk tehát. Ha valaki vállalja az igazságosság elemzését helyettem, szívesen helyet adok itt az írásának, én még az elemzés gondolatát is elvágтам: minden porcikájában igazságtalan háborúkról van szó! Idegen földön vívott háborúk az idegen föld feletti uralomért, az idegen föld katonáit dobva az öldöklésbe. Nem lenne könnyű felháborítóbb példát találni a gyarmatosító hatalmak aljas területfoglaló háborúiról. Indiát el is hagyom, keresek még egy-két példát.

Távozás előtt felteszek két képet ezekről a szörnyű csatákról. Jól érzékeltetik, milyen jelentős szerepet kaptak az elefántok a csatákban.

Robert Clive találkozása Mir Dzsafárral a palási csata után.

Anvaruddin Mohamed Khan naváb halála az amburi csatában.
(Francia festmény, 1749 – Wikipedia)

Nagy Sándor is nehezen küzdött meg az elefántokkal, az indiaikkal vívott csatában. Képet is tudok mutatni róla (képfelrakó kedvemben vagyok). Itt nem nehéz igazságosnak tartani az indiaiak hazájuk védelmében vívott harcát.

Harci elefántok a hűdaspészi csatában.

Nehezen szakadok el Indiától! Eszembe jutottak a Nagymogulok, akik egyszerűen népiirtónak nevezhető háborúkkal kebelezték be Indiát. Belenéztem az India-könyvembe, és meglepett, milyen könnyedén futottam át a Nagymogulok kegyetlen, barbár hadjáratain, pedig akár negatív csúcsot is jelenthetnek a genocídiumok történelmében. Érdekes a net birodalma! Megkérdeztem a Google-t a Nagymogulok indiai atrocitásairól és nagy örömömre az első között dobta ki a „Beteg emberiség, mocsok világ” könyvem vonatkozó oldalát, amiből idézni tudom egyetlen uralkodó rémtetteit:

„És az ellenpont: a nagymogul [Akbar vérengzései](#) – Akbar-t a legkegyesebb nagymogulok között tartják számon, a kegyetlensége mégis mérhetetlen volt. Egyetlen kiemelés: A második panipat-i csata után ‘győzelmi tornyot’ emelt a foglyul ejtett, magukat megadó hinduk levágott fejéből. Később, 1568. február 24.-én, Chitod elestekor Akbar ismét lemészároltatott több mint 30 000 fegyvertelen, fogságába esett hindu parasztot.”

Sajnos az idézet első sorába ültetett link sérült. Én nem tudom helyreállítani. Ha könyv lesz belőle, szerkesztő jóbarátom talán megoperálja, ha operálható egyáltalán. Angolul tudóknak így is érdemes böngészniük benne, mert például ilyen – nem indiaiak által írt – szövegrész olvasható benne, utalva arra, hogy Akbar, a legkegyesebb is hadifoglyok tízezreit fejeztette le alkalmanként és építtetett a fejükből tornyot: „A többezer éves indiai történelem során egyetlen hindu király se ölette meg hadifoglyok ezreit.” Egyetlen adalék a töméntelen sokból, amiért én annyira megszerettem Indiát.

Indiát elhagyva mindössze két történelmi példával rablom az idejüket.

Az egyik kiváló példa a Subedi által fentebb, a kereszténységben igazságosként kezelt, a pápák által indított kereszteshadjáratok. Óriási jelentőségű eseménysorozat, több írásomban foglalkoztam vele, ezért most nagyon rövid leszek! A világtörténelemben párját ritkítja az a genocídium, amit egy vallás feltételezett szülője sírhelyének másik vallás hívőinek uralma alóli felszabadításának égisze alatt követtek el. Nem tudok tömörebb lenni, mint ha idézem a „Vádirat a vallások és egyházak ellen” című könyvemben erről írtakat:

Az idézet kezdete:

...amikor a szeldzsukok megtámadták Bizáncot, alaposan elverték a császár seregét. Alexiosz császár a pápasághoz fordult, segítséget kérve. II. Orbán pápa nagy késéssel reagált, mivel elődjével együtt el voltak foglalva a Német Római Császársággal.

Végül kézbe vette a dolgot, de *trükközött*: „*fegyveres zarándoklatot*” hirdetett meg 1095-ben a clemonti zsinaton, és *feloldozást, bűnbocsánatot* hirdetett a zarándoklatban sikerrel járóknak. Mindenki meglepődött a hatalmas érdeklődésen, amit a meghirdetett zarándoklat kiváltott. A feloldozáson kívül szerepet játszott ebben a remélt zsákmány is. A hadjárat négy pont-ról indult, majdnem mindegyik sereg Magyarországon vonult át, és gyűlevész népség képét alkotta, ahol akadályba ütközött, már menet közben is gyilkolt. Az egyik például Zimonyban – ahol nem fogadták barátsággal őket – megrohanta a várat és a védőket *lefejeztette!*

Az idézet vége

Fel kell figyelnünk az általános „keresztény” módszerre, a lefejezésre, ami most – joggal – óriási felháborodást vált ki világszerte, amikor az iszlám szélsőségek gyakorolják!!

A Wikipédia szerint a zsinattal „megkezdődött Nyugat-Európa (a követendő példakép!) kétszáz évig tartó *fegyveres expanziója a Közel-Keleten*, ami éppúgy kihatott a kor társadalmára, mint kulturális fejlődésére.”

A zsidók mindenesetre gyásznapon, a [tisá beávon](#) emlékeznek meg a zsinatról (sok egyéb tragikus eseményt belegyömöszölve ebbe a napba).

Két nagy mézarlásról van még energiám megemlékezni. Antiókhia 1097-ben foglalta el az egyesült sereg. A város török lakosságát a helybeli görög és örmény lakosság segítségével lemészárolták. Százezernél több áldozatról olvasok. „A keresztények itt nem okoztak más kárt

a nőkben, csak átdöfték a dárdájukkal a hasukat.” – írta a keresztény Fulcher. Adtak a békés jövőnek.

Jeruzsálemet 1099-ben vették be, és „tömegesen mészárolták le a város zsidó és muszlim lakosait, majd elzarándokoltak a Szent Sírhoz, és körmenetet tartottak a város elfoglalásának örömére.”

Mit mondtam erről a „Beteg emberiség, mocsok világ”-ban?

„Jeruzsálem elfoglalásakor a kereszteslovagokat nem csupán vérszomj és kapzsiság vezette, hanem autentikus és rajongó keresztény elhivatottság is. Fontos az *autentikus* kifejezés, mert a keresztesháborúk a keresztény odaadás aktusai voltak, nem erőszakos aberrációk. Ezek a hadjáratok nem mondanak ellent a keresztény tanításoknak, hanem követik az évszázadok alatt kialakult keresztény teológiát és a háborúkról szóló írásokat. Követték a „pozitív erőszakról” szóló tanításokat, amik konzisztensek a keresztény doktrínákkal. A keresztesháborúkat nem lehet leválasztani a kereszténységről és a kereszténységet sem a keresztesháborúkról.

Egy leírásból: „A hadak keresztülhaladtak Kisázsian, elfoglalták Nicaea-t (1097), leverték a törököket Dorylaeum-nál és elfoglalták Antioch-ot (1098). A hadjáratot 1099 júliusában fejezték be, amikor elfoglalták Jeruzsálemet, ahol lemészárolták a muzulmánokat és zsidókat.” – így, egyszerűen, megölték a muzulmánokat és a zsidókat. Más forrásból eredő információ, hogy a szerencsétlenek közül cca. 10 000 ember, főként ellenállásra képtelen muzulmán és zsidó öregek, asszonyok és gyerekek a Nagytemplomba menekültek, gondolva, hogy ott nem bántják őket. A hős kereszteslovagok azonban – ‘térdig vérben gázolva’ – lekasabolták őket, mind egy szálalig!” (Később tisztázódott, hogy a *térdig* fordítói tévedés, *bokáig* áll az eredeti szövegben.)

Kicsit furcsán hangozhat, *de Tyre* (ma Libanon) *érseke*, aki szemtanú volt, döbbenten írta: „Borzalom nélkül nem lehetett nézni a nagyszámú lemészároltat; mindenféle emberi testrészek hevertek, és a talajt a megöltek vére takarta. Nemcsak a fej nélküli testek és a mindenféle szétszórt tagok keltettek borzalmat mindenkiben, aki látta azokat. Még borzasztóbb látványt nyújtottak maguk a győztesek, akik fejtől lábig csöpögő vérrel voltak borítva, baljós jelként, ami mindenkit elborzasztott, aki találkozott velük. Hírek szerint csak a Templom területén tízezer hitetlen pusztult el.” Az azonos szám a hír hitelességét erősíti.

A kis kitérő után visszatérek a keresztesháborúhoz, de nagyon rövidre fogom a folytatást. Néhány összefoglaló jellegű adatot sorolok fel, valamennyi korabeli keresztény krónikából származik.

Az első keresztesháború során 1098 januárjáig 40 nagyvárost és 200 várat foglaltak el.

Az ismert keresztény krónikás, Aura-i Ekkehard jegyezte fel, hogy még a Jeruzsálem bevételét követő nyáron is egész Palesztinában hullaszaggal volt tele a levegő. Csak az első keresztesháborúban egymillió ember vesztette életét.

Az Aszkalon-i ütközetben 200 000 pogányt kaszaboltak le a mi urunk Jézus Krisztus nevében.

A többi keresztesháborúról részletek nélkül (mondja az egyik hír):

Akkor elestéig (1291) valószínű húszmillió áldozat volt a Szentföldön és az arab/török területeken.

Jól megalapozták a kultúrák közötti békét, együttélést, szeretetet!

A második példa az I. világháború, amely tulajdonképpen kismiska a II. világháborúhoz képest, mégis teljes, húsz oldalas fejezet szól róla a vallásokkal, egyházakkal foglalkozó könyvben. Feltétlenül olvassa el, még az is, aki olvasta már, mert magam is meglepődtem azon a galádságon (a hatalmak részéről) és ostobaságról (az egyszerű emberek, különösen a hívők részéről), ami azt eredményezhette, hogy ezt az iszonyatos emberirtást „Nagy és szent háború” néven dédelgesse a történészek jelentős része. Letölthető: Magyar Elektronikus Könyvtár, [Vádirat a vallások és egyházak ellen](#), VIII. fejezet. Itt nyoma sincs az igazságosságnak!

Ráadásul van, aki az [I. világháborúval](#) kapcsolatban aszerint ítéli meg az egyes országok belépésének jogosságát, hogy az a vállalt kötelezettségek teljesítését jelentette-e vagy sem? Micsoda elképesztő filozófia: tömeggyilkossá válok, húsdarálóba küldöm saját népem és abba taszítom az ellenséget, mert erre kezet ráztam valamikor korábban akárkivel. Így gondolkozik vajon ma is a világ? Igen, pontosan így: gondoljunk csak bele, mire szolgál a NATO. Arra, hogy amerikai parancsra teljesítse a kötelességét. Öljön, még akkor is, ha kizárólag az USA érdekeit szolgálva öl: teljesíti az alapszerződésben vállalt kötelezettségét.

És kikerülhetetlenek az USA háborúi! Valamennyi aljas, a tőkeérdekek képviselésében végrehajtott mészárlás. Iszonyat! Nem tudom itt részletezni, tisztességes terjedelmű könyveket írtam róla. Fentebb már felhívtam rájuk a figyelmet. Csupán annyit jegyzek meg most, hogy valamennyi Amerika által legázolt, még a győztes Vietnam is igazságos háborút folytatott ellene. És az USA által elkövetett genocídiumok váltották ki népek ellenállását, és a terrorba torkolló ellenállási mozgalmakat.

Végül eszembe jutott kis, békeszerető hazám. A neten szerepel olyan Wikipédia-lap, amelyik [Magyarország háborúinak listája](#) néven felsorolja a több mint ezer éves magyar történelem alatt vívott háborúkat, csatározásokat. Gondos számlálásom szerint 172 katonai konfliktusról számol be, maga a lap szerint pedig a Kárpát-medencében létrejött magyar fennhatóság fennállása óta mintegy 163 katonai konfliktus érintette változó mértékben a magyar államot. Mivel az esemény-rovatok helyenként összetűzés-sorozatokat tüntetnek fel, jobb, ha közel 200 konfliktusról beszélünk. Ez, ha csak a kezdeti időpontokat vesszük figyelembe, azt jelenti, hogy átlagban ötévenként indult a nép, a szegény nép a gazdagok hazájának érdekében húsdarálóba, ami szinte nonstop harcot jelent. Aki ebben összeszámolja az igazságos háborúkat, annak hetekig kell izzasztó – és végül csekély eredménnyel járó – munkát végeznie.

Lehet ezt összegezni? Érdemes fáradni vele? Véleményem szerint igen kevés fegyveres összetűzésnek van igazságos harcot vívó oldala. Ilyenek ugyan a honvédő háborúk, az amerikai terrorháborúk ellen védekezők, a gyarmatosításoknak ellenállók, a vallásháborút indítókkal szemben védekezők. Na, nem is jelentéktelen a felsorolás. Rettenetes az elnyomó hatalmak, királyok, császárok, diktátorok hatalom- és terület-, na meg profitéhsége. Szörnyű világban élünk!

20.

Csak egy éjszakára – lehetne a jelszó a mára virradó éjszakára, amin meglepő álmokra „ébredtem”, amiket aztán félálomban görgettem tovább.

Talán sikerül a teljes ébrenléthez érkezve felidézni mindazt, ami megjelent. Nem lesz belőle önálló blog, majd könyv, mint az a „Képzőművészeti bifrang” álommal történt, csak önsajnálát vagy mifene szülte képek!

Első kép, illetve összerosódó két kép:

Nem teljesült szexek. Mint az *Ecce Homo* önéletrajzomban töredelmesen bevallottam, annyira nem részesültem kölyökkoromban szexuális nevelésben, bátorításban, meg örökölhettém is valami zavart, hogy ifjú éveimben nem használtam ki, hogy jóképű fazonként szerettek volna a lányok. Elszúrtam az alkalmakat szépen, sorban. Milyen jót is tesznek kölykeikkel azok az apák, akik bevezetik őket a szex birodalmába, bizonyára hallottak már a módszereikről. Most viszont következék az első képem: álomban orosz diáktárs felajánlkozása jelent meg. Szülői házhoz hívott, ahol egyedül fogadott. Az akkori elithez (gyűlölt fogalom!) tartozott, mert nem egyszerűen volt lakásuk, hanem többszobás lakhelyben éltek. Kínált valamivel, láthatólag akcióra várt, amihez felkészületlen voltam, nem éltem az alkalommal. Lehet, hogy ez a kudarcos történés tovább rontotta a szex-félnkségemet? Második kép, mintha filmben átsúszott volna az első: felvillant egy jóval későbbi alkalom is, amikor külkereskedő utazóként jártam Moszkvában, és kurva hívott fel a szállodában, ajánlkozva. Volt időszak, amikor ez divat volt. Kollegával szerveztük össze a „látogatásunk” és három kurva fogadott minket. Nem mentünk bele a gruppen-lehetőségbe. Megittuk a két-két kupica vodkájukat, a mi borunkat, mondták, hogy egy-egy pulóver vagy más ruhanemű megteszi. Gusztustalan volt az egész. Az álomban persze csak fel-felvillant a két kép. Érdekes: miért nem a későbbi tomboló szex-alkalmak valamelyike jelent meg az első álom-képekben, csak egyetlen – nagyon kellemes, de viharos – esetre eveztem át a félálom-szakaszban. Olyanra, amilyenek miatt az önéletrajzomban a szex rejtett maradt, „Censored” jelenik meg, ha rá akar nyitni valaki az adott mellékletre.

Második kép: Az öregedés egyik rövid mozzanata is álomként jelent meg. Képsor az öregedésről: ahogy öregszik az ember, mind több öltözködési mozdulatra kell odafigyelnie. Csupán reggeli teendők jelentek meg: a bélelt meleg papucsért hajolás a karszékből, annak körülményes felhúzása, majd a zoknihúzás nehézségei: ha nem göngyölöd össze majdnem az egész zoknit, milyen nehéz is felhúzni. Villant a kérdés: miért nem alkalmazom a sokszor látható figurát, amikor lehajlás helyett valahogy felveszik a vénak a lábukat a másik lábra, ami bizonyára megkönnyítené a műveletet. Költői kérdés: kit foglalkoztatott az öltözködés mikéntje élete első 60 évében? Én nem emlékszem, hogy valaha is foglalkoztam volna vele, lenne emlékképem, mondjuk úgy 75 éves koromig.

Harmadik kép: Bizonyára az öregedés vezetett át félálomban a hagyatékkérdésre: mit is hagyok hátra, ha meghalok? Semmit. Semmi sincs a nevemen, magam is így akartam, nehogy vita támadhasson a hátramaradó „vagyon” felett. És mit juttat a félálom az ember eszébe? Két kategóriát: az indiai kutyüröket-mütyüröket, meg komolyabb művészeti alkotásokat és a könyveimet. Az első kategóriában odáig szaladt az agyam, hogy talán fel kellene őket ajánlanom/ajánlanunk az Ázsiai Művészeti Múzeumnak? Lehet, hogy meg is teszem, mert senkit se érdekelnek komolyan. A másodikban – a félálomban is meglepett – az orosz könyveimen barangolt egyet az agyam, azon belül pedig két csoport: a költészet (majd az

Ezeregy éjszaka meséi), és a matematikai, műszaki, enciklopédia jellegű sorozataim és önállóan az „Az égési folyamatai” (Процессы горения) jelent meg. Láttam mind, sorban. Érdekes képsor volt: feltűntek Puskin művei (kék díszkötésben az összes művei), majd kisebb könyvek, mint Blok... Csak a csoport jelent meg álmomban, de felsorolok párat, mert ritkán hallhatók: Vozneszenszkij, Dobroljubov, Gnyedics, Jeszenyin (óriás, és öngyilkos), Tjutcev („polgári” és Lenin kedvence). Aztán ránéztem a teljes Ezeregyéjszaka meséi sorozatra, az aransárga színben pompázó szép könyvekre. Ébren megnéztem, nagyrészüket takarják a kis verseskötetek. Én régi helyükön, takarás nélkül élvezhetem a látványt. Szépek. Nem lehet véletlen, hogy az égési folyamatokkal foglalkozó tudományos mű jelent meg önállóként, mert ritkaság, legalábbis nem lehetett hozzájutni hasonlóhoz, lecsaptam rá, amint megjelent. Miért olyan fontos? Mert minden „hagyományos” meghajtású közlekedési eszközt az égés hajtja. Égés a benzinmotor villanásnyi robbanása, égés a Diesel-motor olajának égése és a kerozin folyamatos égését kell biztosítani a sugármeghajtású repülőgépeken. Aki nézi az elég ostoba, félelemkeltő Légikatasztrófa-sorozatot a NatGeo csatornán, láthatja, milyen sűrűn okoznak katasztrófát az égési folyamatokban bekövetkező zavarok (hajtóműleállás az égés megszakadása miatt, túlszaladás, mint az IL-18-ban előforduló szúróláng). Ki fogják dobni a halálom után: mert orosz, meg egyébként is kit érdekel? Aztán – félálomban – eszembe jutottak Szolzenyicin angol könyvei is, amiket Indiában vásároltam: miért tűntek el? Féltem-e hazahozni, vagy az összes elkallódott? Pedig döntő szerepet játszottak abban, hogy kiábrándultam. Miből is? Hosszú...

Negyedik gondolatsor: Kétfejű sárkány dugta az arcomhoz hol szikrákat, hol nyálat fröcsög-tető fejét. Az egyik luxuscikket köpködött, a másikkól szebbnél szebb hintók görögtek elő hosszú, vörös nyelvéen. Annyira megrémültem, hogy kipattant a szemem. Tovább már félálomban ringattam magam. Ilyen luxus-sárkánytól mentsen meg a maradék élet.

Ötödik gondolatsor: India okán-e, vagy a vagyonosodás kérdésköre miatt-e, de foglalkoztatott a jo(bb) létről visszaállás képessége a hétköznapi, mindennapi szintre, amivel rendelkezünk, hál’isten. Mindkét „tartós kiküldetésünk” után hazatérve könnyedén mondtunk le a kiváló italok fogyasztásáról és a nevezetes cigarettákról (akkor legalább egyikünk füstölt), amik helyett, pár hét alatt visszatértünk „5 éves terv”-re, Kossuth-ra és Munkásra, azokkal rohasztottuk az egészségünket.

Hatodik kép: A műszaki irodalom és gazdagodás együttes hatásaként juthatott el az agyam Splitig, a horvát kikötőig, ahol nem lépem át a Kelet-Nyugat, szocializmus-kapitalizmus határát. Bemutatom a Városi kikötő névre hallgató létesítményt, lehet, hogy itt álltam a pénztár előtt, aminek a képe élesen vésődött az emlékezetembe: magas szürke fal, néhány lépés emelkedő a pénztár előtti mintegy négyzetméteres platóhoz, balra, félig a hátam mögött a tenger. Eszembe jutott a honvágyam, álldogáltam a pénztárnál, aztán visszaballagtam a kocsinhoz, ahol hárman voltak, ketten vártak, a harmadik már nem, mert valutát adott, hogy biztosan megélhessem a 3-4 napot, ami a meneküléshez-befogadáshoz kalkulálhatóan szükséges lehetett. 1968 augusztus húszon valahányadikát írtak.

A spliti Városi kikötő

Az agyam viszont az álomban-félálomban mintegy követte a Szovjetunióban végzett, de '56-ban kivándorolt ismerőseim útját, akik pillanatok alatt gazdagodtak meg. Megjelent a menekülttábor, ahol felvették az adataimat, nagy szemeket meresztettek a repülőmérnöki végzettségre és orosz tudásra, majd megjelent a valószínű végállomás, a NASA. Amiről 1968-ban nem biztos, hogy rendelkeztem komoly ismeretekkel.

Ennyi? Szerintem borzasztó, hogy ennyi minden át tud futni a nagyon idős ember agyán az ébredés előtti pillanatokban.

Ha már *luxus*, el kell mesélnem, hogy nem az az embertípus vagyok, aki az egyenlőséget úgy képzelné el, hogy mindenkit szegénységben szeretne látni. Mik a luxus azon fajtái, megnyilvánulásai, amiktől undort kapok, amiket lehetőleg nagy ívben kerülök. Az önéletrajzomban már kifejtettem, hogy azt tekintem elítélendő luxussnak, amire az azt felmutatónak tulajdonképpen nincs szüksége, amivel komolyan kiválik a környezetéből, amire olyan összegeket költ, amelyeket saját, vagy vállalkozása, vagy környezete számára hasznosan fordíthatna. Magyarul: ami státusz-szimbólum, vagy szükségtelenül lengetett zászló, feleslegesen csilingelő harang. Ami a környezet irigykedésére adhat okot.

Biztos foglalkoztam már az élet végpontjaival, helyesebben a születéssel és az elmúlással. Most, az álmom ismét eszembe juttatta a kérdéskört. Ha ismétlés is, esetleg, nem nagy baj, mert elég frissnek tűnnek a gondolataim. A születésen gondolkodást segíti a most olvasott könyv is. A szerző írása foglalkoztat magyar közgazdászt és szociológust is, én még csak az első negyedénél tartok, mégis, máris rendkívül érdekesnek tartom. A szerző ugyanis afro-amerikai, és ezt a származási adatot hangsúlyozza, mert nemcsak a fehér-színes rasszizmussal foglalkozik, hanem a fehér szupremáciát hirdetők által gyűlölt etnikai főcsoportok (feketék és

latinók) közötti, és alcsoportok (behurcolt rabszolgák, akik az afro-amerikai nevet viselik, és a bevándorolt feketék, akik származásuk helyének neve szerint különböztetnek meg) közötti rasszizmussal is. Leírja például, hogy nap mint nap megkérdezik, hová valósi (where do you come from), amire azt szokta válaszolni, hogy New Yorkból. Ha rasszista a kérdező, rákérdez, hová valósiak a szülei? Megnevezi a tényleges születési helyüket: a papám new yorki, a mamám georgiai. Ha felbosszantják harmadik kérdéssel, megfelel az illetőnek: afrikaiak az őseim, akiket rabszolgává tettek, ide hurcoltatok és építették a világotokat (a mondat végére nem emlékszem pontosan, de ilyesmi). Erre megnémulnak. – írja. Imrahim X. Kendi-nek hívják, a könyv címe pedig: How to be Antiracist? Ajánlom mindenki figyelmébe, aki gyűlöli a rasszizmust, rasszistákat. Miért foglalkozom vele itt? Mert pontos térkép a könyv. Bemutatja, mennyire döntő az emberek életében a születés. Mennyire eldönti a sorsát, meghatározza az előrehaladásának a korlátait, hogy mit és miként érhet el az életben. Évezredek telhetnek el (ha nem öljük meg az emberiséget ebben az évszázadban), és döntő marad a születés helyszíne, az etnikai, vallási csoport, amibe születik valaki, mert az emberiségben annyi a felülemelkedésre törekvés, a mások megalázásának gyakorlata, az etnikai, vallási, vagyoni és politikai gyűlölködés, hogy reménytelen a születés körülményei által meghatározott jövőből kitörés. Sokaknak sikerül, növekedni fog azok száma, akik a szerzőhöz hasonlóan elég okosak és erősek, hogy áttörjenek a korlátaikon, de a többség ott marad, ahol, és amibe született.

A halál számtalan aspektusa foglalkoztat, tegnap, kicsit feljebb írtam a hagyaték kérdéséről, most csupán a temetkezés, elhantolás, emlékmű-építés kérdésével próbálom szórakoztatni Önöket. Kezdjük a halott, hulla kezelésével. Mind általánosabb, ma különösen, hogy a hulla valamelyik lábujjára (lehet, hogy meghatározott, melyikre) cetlit kötnek a fejlettebb országokban, amire ráírják – gondolom – a nevét. Hogy az elmaradott többségnél mi és hogy történik, nem tudom. Valahogy bizonyára mindenütt megjelölik a szerencsétlent, hacsak nem zárt családi körben távozik az élők sorából. Ettől a pillanattól kezdve eltérő utakon mozgatják a halottakat. A hagyományos keresztény „fehér” temetés útja a hűtőn keresztül a koporsóhoz, majd föld alá vezet.

Megpróbáltam végiggondolni a temetés részleteit, és feladtam. Elakadtam, annyira hosszú és bonyolultak a keresztény temetések változatai akár országokon belül is, hogy egyszerűsítés mellett kellett döntenem. Linkeket nyújtok a részletek iránt érdeklődők részére, megemlítek egy-két érdekességet, kitérek más vallások eljárásaira, talán foglalkozom kicsit a virágok szerepével, és zárom a témát a halottak emlékére emelt művekkel. Ugyanis tulajdonképpen az egész gondolatmenetem erre irányult: miként emlékeznek az utódok a halottjaikra, illetve mely élők készítették maguknak emlékműveket.

Mielőtt felsorolnám a csak a temetésekkel foglalkozó hasznos forrásokat, a bonyolultságra utaló dolgok közül megemlítek egyet. Azt, hogy kis országunkban a gyászszín se egységes. Míg országosan fekete a gyász színe, addig a palócoknál fehér. Bemutatom a csökölyiek egyik ünnepi gyászviselését. Mikor először hallottam róla, palóc iskolatársaimtól, nagyon meglepett. Indiában már nem csodálkoztam el azon, hogy fehér szín uralkodott a halottak kíséreteiben (egyáltalán nem kötelező jelleggel), Erről is megkérdeztem a net-et és a NatGeo [Sófár](#) című lapjában jó áttekintést találtam.

Na, akkor összeszedhetjük magunkat, elindulhatunk a linkek felvonultatásával, közben átélte különlegességeket is leírva.

A csökölyi fehér gyász

Kezdjük talán a katolikus temetésről Elmer István tollából származó, az Új ember archívumában található, igen egyszerű és tömör áttekintést adó [Temetési szokások, halottkultusz](#) lappal. Visszatekint a római korig, a korai kereszténységig, több benne a történelem, mint a szokások taglalása. Hasznos írás, tágítja az agyakat.

Ragyogó, legalábbis nekem tetszik a sulinet „Népszokások” sorozata tagjaként megjelenő „Az emberélet fordulói” rovat [„Temetkezési szokások”](#) írása. Makóról ír, sok részletet ad, fotók díszítik. Nagyon részletes, mégis olvasmányos!

Nagyon nem szeretem az utolsó kenet intézményét, senki se tudja, meddig érzékeli a haldokló a környezetét, az utolsó kenet nem segít, legfeljebb tudatja a szerencsétlennel, hogy itt a vég. Én örököttem édesapám utolsó éjszakáján, hogy kapjon pár csepp italt, ne zavarja semmi. Az akkor már hetek óta eszméletlen, roncsolt agyú ember éjfél körül felriadt, és megkérdezte: Anti, ugye nem halok meg? Másnak kora délután kiszenvedett. Utálom a koporsó melletti sort, meg a halotti tort. Az utóbbi valami nagyon ősi szokás lehet, nem értem és nem értem! Ez a sulinet elég jól ír róla: „A halotti tor az ősök tiszteletére rendezett szertartásos áldozati lakomák kései maradványa. Kialakulásában szerepet játszott az ősök, valamint a halottak tisztelete, akiknek jóindulatát ezúton is igyekeztek elnyerni. A korábbi századokban nemcsak a háznál, hanem a sírnál, a temetőkertben is rendezték. Résztevői lehettek a temetésen

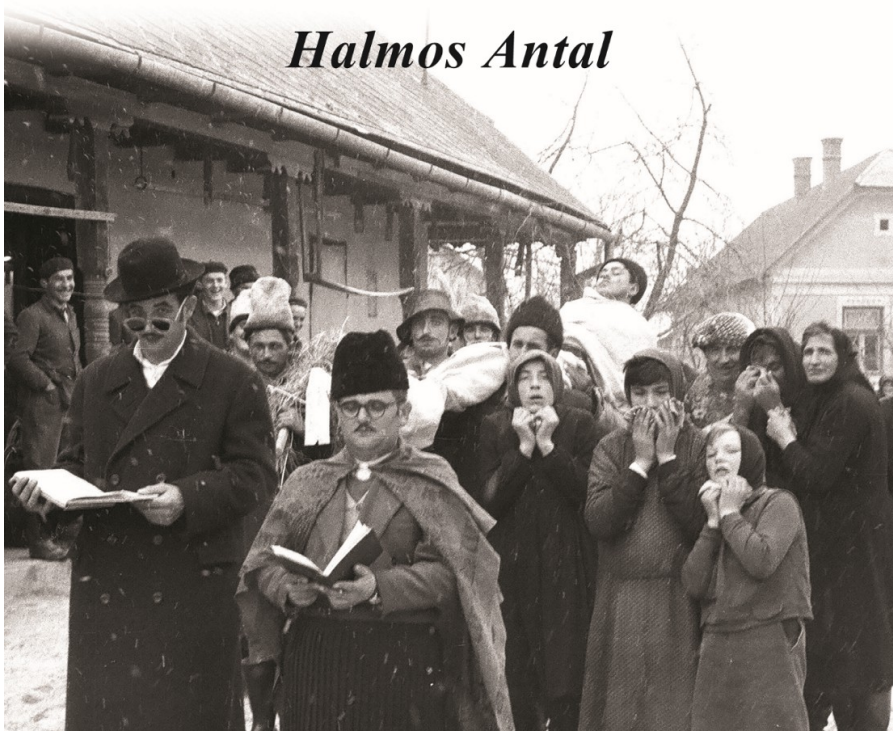
jelenlévők valamennyien, illetve csak a meghívottak, esetleg csak férfiak. Az ország számos helyén ének, ima, sőt tánc, halottas játék is kapcsolódott hozzá. Szokásjogilag a tor a temetés befejező aktusának tekinthető, amelynek megtartása az örökösökre, rokonokra kötelezettséggént hárult. Magyarázata a koporsóba helyezett tárgyakéhoz hasonló: a halottat megvendégelték, ellátták a hosszú útra élelemmel, itallal, mert hitük szerint ellenkező esetben a holtak szelleme visszajárt volna, zavarva ezzel az élőket.” Akkor se értem, ideje lenne levetkőzni az ősi hiedelmekből, meg vallási gyökerekből táplálkozó rossz hagyományokat. Tudom, semmibe kiáltó szó, amit leírtam, nem az első, nem is az utolsó. Annyira másként látom a világot, mint amibe szinte beágyazódott az emberek többsége, hogy talán abba kellene hagynom a beszélgetést a semmivel, vagy pár ugyancsak másként gondolkodóval.

Röpke pihenőként nézzék meg a „Mitől döglük meg ez az ország” könyvem címképét, ami temetési gúnymenet fotója. Engedéllyel használtam fel, amint azt a könyvben meg is írtam: „A címfotót Dr. Ujvári Zoltán prof. em. készítette 1965-ben. A felhasználásához Mórucz István, a www.panyola.hu honlap szerkesztője járult hozzá.” Elöl a pap és a plébános, fehér lepellel takarva a halott, és körben a sirató ismerősök. Kiváló gúnyirat.

MITŐL DÖGLIK MEG EZ AZ ORSZÁG?

avagy a garasországi
neokapitalizmus természetrajza

Halmos Antal

A kiváló hagyományörző-gyűjtő [Czank Gábor](#) plébános: [Temetkezési szokások Pécskán és környékén](#) írása mindkét előzőnél részletesebb, 20 oldalt ölel fel. Hatalmas munka lehetett a tartalom összegyűjtése. Az Aradtól 20 km-re fekvő nagyközség eredeti nevében – Magyar-pécska – még szerepel a magyar, ma Pecica. A török hódoltság alatt elég jól kipusztult a lakosság, palócokat telepítettek át északról. Ez bizonyára befolyásolta a temetkezési szokásokat. Mit ír Czank a sorfalról és a torról? Érdekes, szinte semmit. A babonákban, apró mozzanatokban dúsgazdag leírásból az derül ki, hogy a hozzátartozók a halott házában fogadják a meghívottakat, és a tor – vagy ahhoz hasonló megvendéglés – általában az ott felravatalozott halott mellett történik, nincs sorfal. Vannak még (voltak még 2003-ban) falvak, ahol a temetés után megtartották a tort, de, amint a szerző írja, kihalóban van a szokás. Ebből úgy tűnik, nem kell nagyon döngtetnem a falat, összeomlik magától is.

Szerepel benne, hogy számtalan használati dolgot tesznek/tettek a koporsóba, többnyire a halott kérését követve. Megemlít esetet, amikor a halott kívánsága szerint zenész társai ittak egy-egy kortyot egy üveg pálinkából, majd a maradékot a sírhelybe eresztett koporsóra öntötték és eljátszották kedves dalát, a „Kék nefelejcs”-et.

Ez eszembe juttatta „Sapkás Géza” barátom temetését, ami párját ritkítja. Jó előre megbeszélte a feleségével, hogy dzsessz-zenekar kísérje az útjára. Volt annyi lelkierő a feleségében, hogy teljesítette a párja kívánságát: négytagú zenekar követte a koporsót, és kellemes, halk, csak visszafogottan gyászos muzsikaszóval búcsúztatták Gézát, akire a sapkás jelző azért ragadt rá, mert Amrita lányunkat svájci sapkájával szórakoztatta, amikor csak látták egymást, elég ritkán. Ha most megkérdezném Amrit, biztos emlékezne is rá. Bevallom őszintén, jóval könnyebb volt elviselni a jóbarát elvesztését övező bút, mintha ministránsok csengettyűi kísérték volna a menetet.

A nagyon keresztény, mélyen hívő cigányság tehetős rétege ősi temetési szokást elevenít fel: föld alá temeti a halottjait, a nem dúsgazdagoknak csak szobát rendez be, a nagyon gazdagoknak egész lakosztályt. A túlvilági élethez rendezik be azokat. Ennél sokkal többet nem tudok, a legegyszerűbb, ha itt is igen jó tanulmányt ajánlok a figyelmükbe. Vincze Zoltán és Dr. Pilling János, [A cigányság jelenkori halotti és gyászszokásai: egy mélyinterjú kutatás tapasztalatai](#) (2002). Emlékszem, hogy magyar lakosztály fotóját is láttam valahol, az is lehet, hogy valahol szerepeltettem is, most azonban csak bolgár fotókat találtam a neten. Kiemelek egyet a sok közül, azért ezt, mert három weblapon is szerepel ([kanal3.bg](#), [epicenter.bg](#), [fakti.bg](#))! A címe: cigány báró temetése. Úgy tűnik, a felrakók se találják helyénvalónak, hogy Európa legszegényebb országának mélyszegény cigánysága körében ilyen császárok lehetnek!

Remélem a világ cigánysága, és különösen a magyarországi cigányság, akik olvashatják az írásom, megértik, hogy a különlegesség ismertetésének igénye mellett mély felháborodásom vezérelt, amikor ezt az ocsmányságot a tollamra tűztem.

Bolgár cigánybáró sírkamrája.

A magyarországi vallások közül a zsidóság szertartásai érdemelnek még kiemelkedő figyelmet. Íme: [Zsidó temetési szokások](#). Megállok egy pillanatra. Nagyon érdekelnek a zsidó szokások, mert valamennyi – vagy szinte mind – ősi gyökerekhez vezethető vissza. Ahol lehetőség adódott, megnéztem a zsidó temetőt. Ilyen volt például a „[Csörsz utcai izraelita temető](#)”, aminek csak a sírkertjét láthattuk. Ne a címe szerint keresse, aki meg szeretné látogatni, egyszerűbb a Gesztenyés kert fölötti MOM Kulturális Központtal ellentétes utcáfronton megtenni tén 50 métert, és ott nyílik (ha éppen nyitva tart) a járda melletti mélyedésben található keskeny kapu. Érdekes, csak héber feliratok láthatók a férfi-női szekciókra tagolt temetőben. Sokkal jelentősebb, és komoly élmény a [Prágai Zsidó Múzeum](#) és temető. A leírás jó és mindössze négy oldal, érdemes átnézni. Ottjártunkkor nyugodtan, hosszasan barangolhattunk a temetőben, végigjártuk a múzeumot is. Mellbevágó szám is elhangzott: több zsidót öltek meg a csehek, mint mi: 800 000 ártatlan embert, férfit, nőt, gyereket.

És ez eddig Európa volt. Annak hívják a mai napig.

Egyetlen zsidó temetésen vettem részt, azt hiszem. Ismertem már a hagyományt, vittem kavicsot, és elhelyeztem, hol is? Meg nem mondom, sajnós.

A prágai zsidó múzeum épülete.

És egy kép a sírokról.

Mielőtt áttérnék a tulajdonképpeni célomra, a síremlékekre, négy temetéssel kapcsolatos emléksokrot írok meg.

Indiával kezdem, de nagyon rövid leszek. Leírtam a lényegét a „7 év a csodálatos Indiában és két nepáli túra” könyvemben, fotókkal tarkítva. Érdekes, hogy nem szerepel alfejezet címében se a halottégetés, csak elszórva, több helyen írok róla, míg a VIII.1. alfejezet címében szerepeltettem a „Hallgatás tornyát”, a zoroasztrianizmus-hívő párszik bombayi temetkezési helyét. Beírtam a két szót a Google-keresőbe és – többek között kidobta az [általam írtakat](#), nem kell mentegetőznöm, hogy magamat idézem:

„A „Hallgatás tornya” a párszik temetője. Három-négy emeletnyi hengeres épület, amelynek a teteje a központ felé lejt, ahol csatorna vezet a mélybe. A halottakat kifektetik a tetőre és megetetik őket az erre váró keselyűkkel. A testnedvek a központi csatornán levezetődnek a talajba. Pár évvel a kiérkezésünk előtt rács-szerkezetet építettek a tetőre, amit a halott kifektetését követően kinyitottak, majd – amint a megjelenő keselyűk számát elégségesnek értékelték – lecsuktak, hogy ne hordjanak szét emberi testrészeket. A keselyűk – mondják – igencsak alapos munkát végeznek, egy-két óra alatt a hófehér csontváz marad a tetőn. Ne borzadjon el, kedves olvasó, nem barbár vademberek, hanem természeti kényszer szülte az eljárást. Tömören: Ős-Perzsia legnagyobb része sivatagos terület volt (mint az utódállamnak tekinthető mai Irán is az). Hiába temették el a halottaikat a sivatagi homokba, a döghússal is élő állatok, mint a sakálok előbb-utóbb kikaparták és felfalták őket, közben széthordva a maradványokat, fertőzve a környezetet. A hamvasztás a népesség növekedésével gyorsan emésztette a kincset érő fát. Folyóvíz alig volt, nem szabadott fertőzni a halottak vízbe temetésével (mint a pigment-hiányosokkal teszik – állítólag – Benáreszben az indiaiak). Maradtak a keselyűk. Eleinte fákra tették a halottaikat, majd kisebb építményeket emeltek erre a célra. Ezekből „nőtt ki” a „Hallgatás tornya”. Kissé borzongva hallgatják az embert, amikor erről a temetkezési eljárásról beszél, furcsa is, főként szokatlansága miatt. Végül is azonban el kell ismerni: bölcssek voltak, akik bevezették.”

Vissza is térhetünk – tömören – az indiai eredetű vallások halottégetéssel temetésére. Az egész eljárás gyökere a vallás egyik alapelve, miszerint a földi élet csak egyik szakasza az életek láncolatának, ezért a halál nem annyira tragikus, mint a vallások többségében, ahol ezzel vége szakad a világi életnek. Díszmenetek kísérik a halottat a halottégetés idegenektől

(nem indiaiaktól) védett területére, hangszerek (lám, itt mindig zene kíséri a halottat!) szólnak, a ruházat vegyes, látszik, hogy másik életre kísérik az elhunytat. Ez a másik élet attól függ, mennyire volt jó ember az evilági életben. Maga az égetés, majd a hamvak szétszórása pontosan tükrözi a társadalomban elfoglalt helyét: a szegényebb hulladékfán ég el, a gazdagok és kiemelt szerepet játszó szantálfa-máglyát érdemelnek. Az egyszerűbbeket a csuda tudja, hol szórják szét, a közepes helyet elfoglalót valamelyik kisebb szent folyóba, a gazdagokat és kiemelkedőket a Gangeszbe szórják. Indira Gandhi különleges eljárásban részesült: a Himalája csúcsai fölött, repülőgépről szórták ki a hamvait. A Himalája ugyanis szent, mert ott ered a Gangesz, a [Gangotri-gleccsernél](#), a hegyvonulat középső szakaszában.

Legyen [Ghadámesz](#) (silány weblap) a második csokor. A líbiai olajmezőkön dolgozó amerikai magyar mérnökök unszolására vettem részt a Líbiai Nemzetközi Vásár pavilonigazgatói részére rendezett kiránduláson, a Líbia-Tunézia-Algéria határháromszögben található, akkor még ősi formájában létező Ghadámeszbe, a tuaregek fővárosába. Csoda volt minden. Amint a sivatagi reptértől csoportban haladtunk a város felé, ráláttunk a temetőre. Rá, mert a föld színéből alig kiemelkedő, sziklából vésett vagy egyszerűen tört kúpok, nagyon egyszerű „fejfák” jelezték a sírokat. Ha a Google képkeresőbe „Ghadames oasis”-t írnak, pazar képzőn ömlik Önök elé. A lakók nem arabok voltak, hanem félelmetes, rettenetesen kedves tuaregek, a temetkezésben nem is követték az elnyomónak számító arab (muzulmán) szokásokat. Azok rendezett, a keresztény temetőkre nagyon hasonló intézmények. Ghadámeszt részletesen leírtam a „[Világok, népek, emberek](#)” könyvemben! Ha felütik a 225. oldalt, két oldalon keresztül élvezhetik ezt a csodavilágot! Az ismertetésem ezzel fejeztem be: „Óriási kegye az életnek, hogy Líbiában járhattam és értelmes útikalauzaim voltak.” Biz’isten, felejthetetlen élmény volt minden, különösen ez az azóta élettelen ó-Ghadámesz.

A tuaregek temetője Ghadámeszben.

Ghadámesztől – megérdemli – saját felvétellel búcsúzom: A harciasan vijjogó asszonyok és karmesterük:

A líbiai Ghadámesz vijjogó asszonyai és karmesterük (1972 körül).

Kréta lenne a harmadik csokor, ha megtaláltam volna, amit keresek. Ami mindig eszembe jut, ahányszor a Krétán játszó zseniális filmre emlékezem. Általában a szirtakit táncoló színészek jelennek meg először lelki szemeim előtt (a mondás hibás: a magyar nyelvben egy szem és félszem létezik!). Ezt a jelenetet meg is találtam: „Zorba, a görög” rövid jelenete, [a tánc](#) (YouTube). Amit hiába keresek, és most fontos lenne, az a falu kurvájának a haldoklása, amikor a még élő asszony alól még a lepedőt is kiszedik a hivatásos sirató-vénasszonyok. Zorba (Anthony Quinn) elmagyarázza az angol mérnöknek, hogy nem fogják eltemetni, mert másként vetette a keresztet: katolikus, míg a falu lakossága görögkeleti. Óriási a különbség: a katolikusok balról jobbra, míg a görögkeletiek jobbról balra vetik a vállukon a kereszt jelét. Íme, az emberi faj!

Kamerunról, a negyedik csokorról egyetlen weblapot teszek fel: [Poligám kereszténység temetkezési szokásai](#). Az értelmes cikk két szempontból is fontos: egyrészt leírja az eddig számomra ismeretlen többnejűségi keresztény családformát (jesszusom, nem tud aludni senki a Fidesz-KDMP bagázsban), másrészt az ősi és keresztény temetkezési szokások ötvözetét. Kötelező olvasmány!

Apu kántortanító volt, de sokat is mesélhetne a katolikus temetkezési szokásokról! Minden temetkezés a részvételével zajlott Bakonysárkányon egy évtizeden keresztül.

Mit tesz isten? Kifutottam a tervezett terjedelemből. Sebaj, marad még egy téma a következő szakaszhoz (kötethez).
